

HAASTE

Elinkautisvankien vapauttaminen
hovioikeuden päätöksellä **s.15**

Ihmiskauppa ja järjestäytynyt
paritus Suomessa **s.21**

Jumalanpilkasta viharikoksiin **s.24**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Poliisikoulutus uudistuu koko ajan s.4

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Poliisikoulutus uudistuu jatkuvasti tarpeiden mukaan
Riikka Kostiainen

Haasteltavana on Poliisikorkeakoulun rehtori **Seppo Kolehmainen**. Hän nostaa poliisikoulutuksen suurimmiksi haasteiksi tällä hetkellä ajan tasalla pysymisen ja hakijamäärän riittävyden. Koulutuksen suunnittelussa on seurattava jatkuvasti yhteiskunnan ja toimintaympäristön muutoksia, jotta koulutus pystyy vastaamaan poliisille asetettuihin vaatimuksiin.

7 Maahanmuuttajat ja turvallisuus
Arno Tanner

Ulkomailla syntyneiden määrä Suomessa on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Maahanmuuttajien kokemassa kokonaisrikollisuudessa on poliisitalojen mukaan suhteellista nousua. Erittäin heidän kokemansa väkivalta on lisääntynyt. Heidän tekemänsä rikokset eivät ole suhteellisesti lisääntyneet.

10 Tietolähteiden käyttöön tiukemmat raamit
Leena Mäkipää

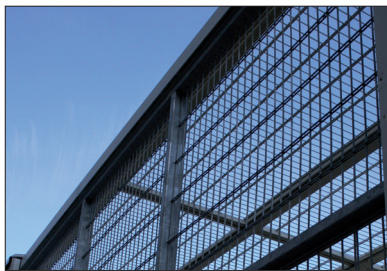
Poliisi on jo pitkään käyttänyt tietolähteitä – tiedottajia, ”vasikoita” – tiedonhankinnassa. Siihen liittyy kuitenkin sekä periaatteellisia että juridisia ongelmia. Ensinnäkin se, kuinka paljon yhteistyötä poliisi voi tehdä tietolähteiden kanssa, jotka usein ovat itsekin rikollisia. Myös poliisin tehtävän hoitaminen ulkopuolisen henkilön välityksellä voi aiheuttaa perus- ja ihmisoikeusongelmia.

12 Kartellistit – petosmiehiä valtakunnan erikoisessa suojeluksessa?
Jussi Matikkala

Artikkelissa käsitellään kilpailunrikkoja, lähinnä kartellien takana olevien

luonnollisten henkilöiden asemaa ja arvioidaan Kilpailulaki 2010 -työryhmän ehdotuksia.

15 Elinkautisvangien vapauttamisen hovioikeuden päätöksellä
Matti Vartia & Ritva Turunen

Elinkautisvangit ovat lokakuusta 2006 alkaen voineet hakea ehdonalaiseen vapauteen pääsyä Helsingin hovioikeudelta. Presidentillä on myös edelleen mahdollisuus vapauttaa elinkautisvanki armahtamalla. Tähän mennessä hovioikeus on vapauttanut 12 elinkautisvankia.

17 Seksuaalirikollisille ehdotetaan lääkehoitoa
Riikka Kostiainen

Oikeusministeriön työryhmän mielestä seksuaalirikollisille tarkoitettu lääkehoito tulisi liittää osaksi ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa.

18 Aiheettomasti pidätettyjen ja vangittujen korvaukset
Virve de Godzinsky

Osa rikosepäilyistä aiheutuneista vapaudenmenetyksistä osoittautuu rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa aiheettomiksi. Tällöin vapautensa menettäneellä on oikeus saada korvausta valtion varoista. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa selvitettiin rikosepäilyistä aiheutuneen vapaudenmenetyksen korvauskäytäntöä. Suuria epäkohtia ei löytynyt.

20 Näkökulmia kuntien turvallisuuteen
Riikka Kostiainen

Sisäasiainministeriö järjesti muiden ministeriöiden, rikosentorjuntaneuvoston, Suomen Kuntaliiton ja Etelä-Suomen lääninhallituksen kanssa paikallisen turvallisuussuunnittelun valtakunnallisen seminaarin tammikuussa Helsingissä.

21 Ihmiskauppa ja järjestäytyneet paritus Suomessa

Annina Jokinen & Minna Viuhko

Ihmiskaupan uhrin ja paritetut naiset rekrytoidaan Suomeen pääasiassa Virossa ja Venäjältä. HEUNIn selvityksen mukaan ihmiskauppa- ja paritusorganisaatioissa voi olla mukana monenlaisia toimijoita. Taloudellinen kontrolli, sääntöjen asettaminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen sekä väkivalta ja uhkailu ovat tyypillisiä naisten kontrolloinnin muotoja.

24 Jumalanpilkasta viharikoksiin

Kimmo Nuotio

Uskonnollisia ryhmiä tulisi suojata viharikoksilta samaan tapaan kuin muitakin suojaa tarvitsevia ryhmiä, mutta tarvetta erilliselle uskonrauhan rikkomista koskevalle rikosoikeudelliselle sääntelylle ei enää ole.

26 Miten loppuvat terrorismikampanjat?

Leena Malkki

Terrorismin torjunnan kehittämisessä on hyödyllistä tutkia terrorismikampanjojen elinkaarta, myös niiden loppuvaiheita. Yleensä yksittäiset terrorismikampanjat eivät ole kovin pitkäikäisiä. Tutkimus on löytänyt toiminnan hiipumiseen monia syitä.

28 Rikoksentehtäjän luovuttaminen Suomesta Yhdysvaltoihin

Sampo Brander

Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen välistä rikoksentehtäjän luovuttamisyhteistyötä on vaikeuttanut erilainen suhtautuminen kuolemanrangaistukseen. Artikkelissa esitellään lyhyesti keskeisimpiä oikeudellisia sääntöjä, jotka koskevat luovuttamista Suomesta Yhdysvaltoihin.

30 KRIMINOLOGIA

32 AJASSA

39 HISTORIAA

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Kauko Aromaa

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Mannerheimintie 4,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: (09) 1606 8289
Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Kimmo Nuotio (pj.)
Helsingin yliopisto
Tapio Lappi-Seppälä (varapj.)
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
Aarno Arvela
Helsinki
Stefan Gerkman
Sisäasiainministeriö
Timo Harrikari
Helsingin yliopisto
Heimo Kangaspunta
Rikosseuraamusvirasto
Olavi Kaukonen
Oikeusministeriö
Riitta Koivisto
Vantaan turvallisuusohjelma
Leena Metsäpelto
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Göran Sannholm
Hangon kaupunki
Hannu Takala
Rikoksentorjuntaneuvosto
Joona Vuorenpää
Finanssialan Keskusliitto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Sari Gustafsson / Lehtikuva

Tilauhinna

Vuosikerta 25 euroa
Irtonumero 6,50 euroa

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Faksi: (09) 1606 7518
Sähköposti: haaste@om.fi

Painopaikka

Kirjapaino Uusimaa, Porvoo

9. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkojulkaisu)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ K A U K O A R O M A A

Väkivalta ja miehet

Vuosikausia on jatkunut debatti, jossa on korostettu naiseen kohdistuvan väkivallan olevan monin verroin yleisempää kuin viranomaislähteet tietävät. Vähän aikaa sitten osoitettiin lapsiin kohdistuvan väkivallan suuri yleisyys, josta siitäkään viranomaislähteet eivät ole kovin hyvin selvillä. Piiloon jäävän väkivaltarikollisuuden uusin paljastus koskee nyt naisten miehiinsä ja lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa: **Hannele Törrönen** ja Ensi- ja turvakotien liitto avasivat julkisen keskustelun miehiin kohdistuvasta väkivallasta. Miehet ovatkin tunnetusti rekisteröidyn väkivaltarikollisuuden keskeinen aikuisuhriryhmä. He näyttävät kuitenkin olevan erityisen haluttomia tuomaan naistensa heihin kohdistamaa väkivaltaa viranomaisten tietoon.

Mikään näistä avauksista ei voi yllättää piilorikollisuutta tutkineita asiantuntijoita, kun tiedossa on, että käytännössä kaikissa rikoksissa piiloon jääminen on yleistä. Keskustelun painottuminen milloin mihinkin väkivallan kohderyhmään – joka aina on ”vaiettu” – sen sijaan on vähemmän arvattavaa.

Se, että naiset uhriryhmänä ovat olleet selvästi muita enemmän esillä, on tietysti naisliikkeen aktiivisuuden ansiota. Samalla ovat muut uhriryhmät jääneet vähemmälle huomiolle, kun suomalaisen julkiseen keskusteluun ei samanaikaisesti mahdu kovin monta teemaa. Toki on hyvin mahdollista, että pimettiin jääneet uhriryhmät olisivat pimennossa joka tapauksessa, eikä yhden ryhmän osalle tullut julkisuus siten olisi muilta pois.

Lasten korkeat uhriluvut eivät ole kestäneet keskustelussa päällimmäisinä tavalista uutispäivää pidempään, koska heidän puolestaan toimivat etujärjestöt näyttävät jättäneen tutkimustulosten esillä pitämisen ja uusien tutkimusten edistämisen vähälle huomiolle. Miehet uhreina eivät myöskään näytä herättävän voimakkaita tunteita, ja asiaa painottavia miehiä tunnutaan herkästi leimattavan yksipuolisiksi naisvihaajiksi. Ei kovin rakentavia kommentteja asiaan, joka ei vaikenemalla parane. Hyvän päätöksenteon edellytys on tosiasioiden tunnustaminen. Niitä ei kuitenkaan voida tunnustaa, ellei niitä tunneta.

Kun meillä nyt on toteutettu sekä miesten naiseen kohdistamaa väkivaltaa koskevia survey-tutkimuksia, ja lastenkin uhriksi joutumista on onnistuttu jonkin verran selvittämään, ja lopulta naisten lapsille tekemään väkivaltaankin on avattu ikkuna, alkaisi olla aika tehdä miesuhritutkimus, joka arvioi varsinkin naisten miehiin kohdistamaa väkivaltaa aiempaa kattavammin. Lasten osalta on tosin vielä isoja puutteita, esimerkiksi opettajien ja muiden kasvattajien lapsiin kohdistamat asiatomuudet tulisi ehdottomasti selvittää nykyistä paremmin.

Uhritutkimus on aikaa myöten osoittautunut voimakkaaksi välineeksi, ja tämä tutkimustraditio tulee kehittymään niin, että yleisten mittausten ohella tällaiset tutkimukset vastaisuudessa paneutuvat myös erilaisten erityis- tai vähemmistöryhmien – esimerkiksi vanhusten, maahanmuuttajien, vammaisten – oloihin.

Uhritutkimusten kehittämisessä alkaa myös olla aika siirtyä eteenpäin pelkästä mittaamisesta. Mittaaminen on välttämätöntä ennen kuin ilmiöstä voidaan edes asiallisesti keskustella, mutta survey-tutkimuksella voidaan päästä pidemmällekin: rikoksentorjunnan kannalta tarpeellisia näkökohtia olisi tärkeää tietoisesti painottaa, kun uusia tutkimuksia suunnitellaan.

Tiedon lisääntyessä uusia haasteita ilmaantuu enemmän kuin ehditään luettelemaan. Samalla tutkimuksen asema on monin tavoin uhanalainen.

Poliisikoulutus uudistuu jatkuvasti tarpeiden mukaan

Poliisiammattikorkeakoulun rehtori **Seppo Kolehmainen** nostaa poliisikoulutuksen suurimmiksi haasteiksi tällä hetkellä ajan tasalla pysymisen ja hakijamäärän riittävyyden. Koulutuksen suunnittelussa on seurattava jatkuvasti yhteiskunnan ja toimintaympäristön muutoksia, jotta koulutus pystyy vastaamaan poliisille asetettuihin vaatimuksiin.

Seppo Kolehmainen suunnitteli armeijan jälkeen opettajan uraa suvun perinteiden mukaisesti, mutta jäi opiskelupaikasta täpärästi. Tie vei Poliisin kursikeskukseen Tampereelle, ja peruskurssin jälkeen töihin Helsingin poliisilaitokselle 1982. Opettajahaaveet jäivät kuitenkin kaihertamaan, ja hän opiskeli poliisin työn ohessa kasvatustieteen maisteriksi 1986–90. Myöhemmin hän on suorittanut työn ohessa myös valtiotieteen maisterin tutkinnon 2002 ja oikeustieteen lisensiaatin tutkinnon 2005.

Poliisihallinto on koko ajan tarjonnut Kolehmaiselle mielekkäitä työmahdolli-

suuksia, joissa tutkintojakin on pystynyt hyödyntämään. Sisäasianministeriön poliisiosastolle hän siirtyi 1997 ensin työsuojelupäälliköksi, sitten poliisitoimintayksiköön erilaisiin tehtäviin ja 2002 poliisin valtakunnalliseksi koulutuspäälliköksi. Tässä roolissa hän oli valmistelemassa Poliisikoulun ja Poliisiammattikorkeakoulun yhdistämistä ja jälkimmäisen siirtoa Tampereelle. Valmistelija nimitettiin sittemmin kesäkuussa 2007 yhdistyvien oppilaitosten rehtoriksi. Vuotta aiemmin hän oli jo siirtynyt Espooseen poliisiammattikorkeakoulun määräraikaiseksi rehtoriksi.

PÄÄLLEKKÄISYYDET KARSITTIIN KOULUTUKSESTA

Uusi Poliisiammattikorkeakoulu vastaa poliisikoulutukseen rekrytoinnista ja opiskelijavalinnoista, tutkintokoulutuksesta, johtamiskoulutuksesta, täydennyskoulutuksesta sekä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta.

Yhdistynyt oppilaitos on toiminut nyt reilun vuoden Tampereella. Espoossa työntekijöitä oli 61, joista Tampereelle siirtyi 22. Näin ollen osaamista lähti, mutta ydin-toiminnoissa se saatiin Kolehmaisena mukaan siirrettyä. Ajatus yhdestä yhteisestä oppilaitoksesta on mennyt hyvin läpi: ei ole juuri ollut vanhan ja uuden tai Espoon ja Tam-

pereen välistä kitkaa. Rehtorina hän odotti enemmän arjen ongelmia.

– Toiminta on lähtenyt käyntiin joustavasti ja tulostavoitteet on saavutettu. Suurin hyöty saman katon alla toimimisessa on ollut se, että koulutusta on pystytty suunnittelemaan kokonaisuutena ja löytämään ydinoppiaines kullekin virkatutkintoportaalle. Opettajat voivat opettaa osaamisensa mukaan eri tasoilla, mikä lisää työn mielekkyyttä. Uudet ajanmukaiset tilat harjoitusalueineen mahdollistavat luonnollisesti koulutuksen kehittämistä. Myös hallintoa ja muitakin toimintoja on voitu järkevöittää, hän listaa etuja.

Poliisiammattikorkeakoulun rehtori Seppo Kolehmainen on tyytyväinen poliisioppilaitosten yhdistymisen toteutumiseen. Tampereelle on saatu hyvät tilat myös poliisimuseolle, joka on heti avauduttuaan ollut yleisön suuressa suosiossa.

POLIISIKOULUTUKSEN LÄHIHISTORIAN MERKKIPAALUT

Poliisikoulutus on kokenut suuria muutoksia sinä aikana, kun Seppo Kolehmainen on sitä seurannut ja ollut kehittä-mässä.

– Mikkelin surullinen pant-tivankidraama 1986 sai liik-keelle kehitysketjun poliisi-koulutuksessa. Alettiin pohtia poliisin osaamista operatiivisessa tilanteessa ja poliisin johtaminen kehittyi paljon. Kohta sen jälkeen toteutunut keskiasteen uudistus piden-si poliisin peruskoulutuksen keston puolesta vuodesta kahteen ja puoleen vuoteen. Sisällöllisesti koulutukseen tuli silloin kaikkia osa-alueita lisää: käyttäytymistieteellisiä aineita, juridiikkaa ja varsinaisia ammatillisia aineita. Annamme täällä yleistutkinnon, jolla voi hakeutua kiinnostuksensa

mukaan rikostutkintaan, kent-tätoimintaan tai vaikkapa suo-jelupoliisiin. Sen vuoksi tutkin-non on katettava monipuoli-sesti kentän vaatimuksia.

Seuraavaksi merkkikoh-daksi Kolehmainen nimeää Euroopan unionin jäsenyy-den 1995. Se toi mukanaan poliisille entistä tiiviimmän kansainvälisen yhteistyön, mistä yhteiset tutkintaryhmät ovat konkreettinen esimerkki. Poliisikoulutuksessa kansain-välistyminen merkitsee osal-listumista Euroopan poliisia-katemian toimintaan. Akate-mian muodostavat kansalliset poliisioppilaitokset ja se toimii verkostoperiaatteella. Se vie poliisikoulutuksen yhtenäistä eurooppalaista mallia ja par-haita opetus- ja muita käytän-töjä eteenpäin.

– Kolmas merkkipaalu on totta kai ollut poliisioppilai-tosten yhdistyminen. Polii-

sikoulutuksen näkökulmasta se on ollut vuosikymmenen uudistus. Olemme saaneet asianmukaiset tilat ja kaikki toiminnot yhteen. Minusta parempaa tilannetta ei voi toivoa.

PERUSKOULUTUS AMK-TASOISEKSI

Lähiajan tavoite on saada poliisin perustutkinnosta ammat-tikorkeakoulututkinto. Tämän hetkinen 2,5 vuoden koulutus ei ole pituudeltaan eikä laadultaan kaukana siitä. Seppo Kolehmainen arvioi perustut-kintoon tarvittavan lähinnä lis-ää tutkimusvalmiuksien opet-tamista ja kieliopintoja.

– Poliisin osaamisvaatimuk-set ovat tänä päivänä niin ko-vat, että ammattikorkeakou-lutason on oltava lähtökohta. Esimerkiksi kun partio menee tehtävälle haja-asutusalueel-la, poliisimies voi joutua ole-

maan käytännössä myös ke-misti, lääkäri, juristi ja pappi samassa persoonassa. Lisäksi poliisin työssä täytyy osata nähdä asioiden syy-yhteydet yhteiskunnassa ja esimerkiksi käyttää tutkimuskirjallisuutta. Analyttistä ajattelua tarvi-taan, koska pääpaino poliisi-toiminnassa tulisi olla ennalta-ehkäisyssä. Tämä olisi yhteis-kunnankin kannalta parasta.

Tällä hetkellä päällystötut-kinto on ammattikorkeakou-lututkinto. Suunnitelmissa on saada siitä ylempi ammattikor-keakoulututkinto. Päällystötut-kinnon suorittanut voi jo nyt jatkaa opintojaan sopimussy-liopistoissa, Tampereella ja Turussa. Motivoituneelle ja ky-vykkäälle opiskelijalle on siten putki auki tohtorintutkintoon asti, mitä rehtori pitää jopa rekrytointivalttina poliisille.

– Yhteydet tiedemaailmaan pitää olla auki tietenkin myös siksi, että poliisista tarvitaan objektiivista tutkimusta. Mitä enemmän meitä tutkitaan, niin omat kuin ulkopuolisetkin, sen edullisempaa se on poliisihal-linnolle. Ilman tutkittua tietoa ja kriittistä tutkimusta ei päästä eteenpäin. Oma tutkimus- ja kehittämisosastomme onkin iso etu siviilipuolen ammatti-korkeakouluun verrattuna.

Poliisiammattikorkeakou-lun tutkimustoiminnan teh-tävänä on luoda perustaa poliisikoulutukselle, poliisin toiminnan suunnittelulle ja kehittämiselle sekä sisäisen turvallisuuden ylläpitämiselle ja parantamiselle. Tutkijoilla on myös opetusvelvollisuus, mistä on Kolehmaisen mu-kaan saatu hyvää palautetta.

KOULUTUSOHJELMAT PIDETÄÄN AJAN TASALLA

Koulutusohjelmia päivitetään jatkuvasti ja varsin joustavasti. Ongelmana vain usein on, että kun jokin ilmiö yhteiskunnassa →

Eettiset periaatteet ja tinkimätön lain noudattaminen on tärkeä juurruttaa poliisin peruskoulutuksessa niin, että niitä varjellaan koko virkauran, sanoo rehtori Seppo Kolehmainen.

→ nousee esille, siitä halutaan koulutusta saman tien poliisin perustutkintoon. Nykyäänkin tutkinto on niin täyteen pakattu, että sen pituus voisi hyvin olla yli kolme vuotta. Koko ajan täytyy siksi pohtia, onko uusi ilmiö yksittäistapaus vai luoko se jatkossa osaamistarpeita poliisiin. Jos on se välttämätöntä sisällyttää peruskoulutukseen, tietenkin jotain täytyy vastaavasti pudottaa pois, rehtori kiteyttää.

– Tämä asettaa opettajallekin tiukkoja vaatimuksia uudistaa opetustaan. Tekninen kehitys on tuonut hiukan helpotusta, kun osaa opetus sisällöstä voidaankin opettaa eri tavalla. Uskon verkkopedagogiikkaan aikuisopiskelussa, jota poliisikoulutuskin on. Meillä on nykyään kaksi verkkopedagogiikan asiantuntijaa, jotka avustavat opettajia oppiaineen viemisessä verkkoon, mikä on edistänyt asialle lämpenemistä. Totta kai lähiopetusta tarvitaan yhä tietyillä osa-alueilla, vaikkapa perusoikeudet on iskostettava mieleen niin hyvin, että ne varmasti menevät läpi.

Siitä, ovatko opetuksen sisällöt kohdallaan vai pitääkö koulutusta jotenkin muuttaa, saadaan parhaiten palautetta työ- ja kenttäharjoittelujärjestelmän kautta.

TÄYDENNYSKOULUTUKSESSA JOUSTAVA MALLI

Täydennyskoulutuksen kautta esimerkiksi lakiuudistukset saadaan nopeasti läpi poliisihallinnossa. Poliisiammattikorkeakoulun täydennyskou-

lutuksen malli on kouluttajakoulutus eli koulutuksen saaneet vievät tietoa eteenpäin omissa yksiköissään maakunnissa. Seppo Kolehmainen pitää mallia hyvänä, sillä se kasvaa ja pienenee tarpeen mukaan. Yksiköt voivat hankkia koulutusta myös muualta. Vuosittain tehtävä koulutusohjelma ja tulossopimus poliisin ylijohdon kanssa lyövät raamit täydennyskoulutukselle.

– Täydennyskoulutus mielletään kentällä yleensä positiiviseksi asiaksi. Koulutukseen on aina enemmän tulijoita kuin pystymme ottamaan kursseille. Mekanismina on tulos- ja kehityskeskustelu, jossa esimies selvittää alaisen ja viraston tarpeet ja katsoo, missä osaamisvaje on tarkoituksenmukaisinta täyttää. Virkatutkintokoulutukseen, joka merkitsee uralla ylenemistä, on tietenkin eniten halukkuutta, mutta siihen on tiukat pääsykokeet.

Koulutusyhteistyötä on jo vuosia tehty tiiviisti erityisesti syyttäjälaitoksen kanssa poliisi-syyttäjäkurssien muodossa. On todettu hyväksi, että poliisilla on syyttäjien kanssa yhteisiä koulutustapahtumia, joissa pystytään keskustelemaan prosessin ongelmilanteista – esimerkiksi katsoimaan rajapinnat vaikkapa esitutkinnan kulusta. Kolehmaisesta mielestä siinä on jo saavutettu tietynlainen tasanne; sen tarve on tunnustettu ja se on vakiintunutta toimintaa. Tietenkin koko ajan mietitään, mitä muuta yhteistyötä voisi olla.

REKRYTOINNIN ONGELMISTA EROON

Viime aikoina poliisikoulutuksen suhteen on noussut keskusteluun hakijamäärän riittävyys.

– Viime vuonna emme päässeet tulostavoitteisiin sisäänottomäärän suhteen. Tavoite oli 312, mutta saimme vain 215 mitat täyttävää opiskelijaa. Meille haki kyllä 927 ihmistä, mutta ilmeisesti hakijoita pitäisi olla noin 1500, jotta aloituspaikat saataisiin täyteen. Meille on tiukat pääsykriteerit, joista ei haluttu tinkiä tällaisessakaan tilanteessa, Seppo Kolehmainen painottaa.

– Rekrytointiongelman on arvioitu johtuneen viime vuonna käydystä työttömyyskeskustelusta, joten toivottavasti se on nyt poistumassa työllistämistoimien ja poliisin ylijohdon lupausten myötä. Odotamme, että viesti menee potentiaalisille hakijoille perille. Silti on haaste saavuttaa poliisikoulutuksen entinen kiinnostavuus; jotain saatettiin menettää, kun tilanne meni näin hankalaksi.

Kolehmaisesta mukaan Suomen poliisi on perinteisesti ollut läpileikkaus yhteiskunnasta ja sen rikkaus on, että töissä on lähtökohdiltaan hyvin erilaisia ihmisiä. Tämän tilanteen halutaan jatkuvan ja opiskelijoiksi pyritään valitsemaan kaikenlaisia kriteerit täyttäviä ihmisiä, niin taustaltaan kuin persoonaltaan. Mutta ovatko poliisit sitten koulutuksen läpikäytyään samanlaisia?

– Tarkoitus ei ole tasapäis-

tää persoonallisuuksia, mutta realiteetti on, että koulun sosiaaliosuudessa menestyminen vaatii sopeutumista, jossa ääripäät voivat karsiutua. Sekin on kasvamista, sillä ammatissakin toimitaan tiettyjen lainalaisuuksien mukaan. Toivottavasti silti omaakin ammattia harjoittaessaan esille. Sillä tavalla täällä tietenkin muokataan käyttäytymistä, että halutaan poliisien käyttäytyvän kohteliaasti ja pystyvän kohtaamaan ihmisen aidosti ihmisenä.

Luottamus poliisiin on ollut Suomessa perinteisesti hyvin korkeaa. Uusimmassa poliisibarometrissa kysyttiin uutena asiana kansalaisten käsityksiä poliisin toiminnan eettisyydestä. Kansalaisten luottamus siihen ei ollut aivan aukotonta.

– Eettiset periaatteet ja tinkimätön lain noudattaminen on tärkeä juurruttaa peruskoulutuksessa niin, että niitä varjellaan koko virkauran. Vaalimisesta on esimerkki poliisin eettinen vala. Lähdettyään täältä jokainen kuitenkin vastaa omallatuntonaan siitä, miten poliisin arvoja noudattaa. Poliisibarometrin palaute toki luetaan aina tarkkaan ja mietitään, mitä sieltä olisi siirrettävissä poliisikoulutukseen. ■

Maahanmuuttajat ja turvallisuus

Katsaus maahanmuutto-, rasismi- ja rikollisuustilastojen kehitykseen

Maahanmuutto Suomeen on kasvanut kymmenenä viime vuonna voimakkaasti. Vaikka työvoimamuuton kasvu on taantuman takia hidastunut, pakolaisuus ja turvapaikanhaku Suomeen on lisääntynyt siten, että vuosi 2008 on huippuvuosi turvapaikanhakijoiden määrässä sitten 1990-luvun alun.

Ulkomailla syntyneitä oli Suomessa vuonna 1997 Tilastokeskuksen mukaan noin 118 000, vuosituhannen vaihtuessa ylitettiin 150 000:n raja ja 2007 heitä oli 202 500. Suomessa oleskelevien ulkomailla syntyneiden määrä on kaksinkertaistunut vuodesta 1997 tähän päivään.

Kuvio 1 kertoo, kuinka 2000-luvulla maahan on joka vuosi muuttanut 20 000 uutta ihmistä. Valtaosa näistä on muita kuin etnisiä suomalaisia. Vuonna 2007 luku nousi jo yli 25 000:een ja vuonna 2008 ollaan jo yli 30 000:ssa. Näin joka vuosi maahan saapuu Keravan kaupungin verran uusia tulijoita, suuren osan heistä ollessa muita kuin etnisiä suomalaisia. Kyse on siis akuutista, voimakkaasti kasvavasta kysymyksestä.

Tämä artikkeli vertailee ulkomailla syntyneiden määriä rasismiin ilmoitustilastoihin ja sellaisiin rikosilmoituksiin, joissa maahanmuuttaja on uhrin tai tekijän asemassa. Maahanmuuttajalla tarkoitetaan

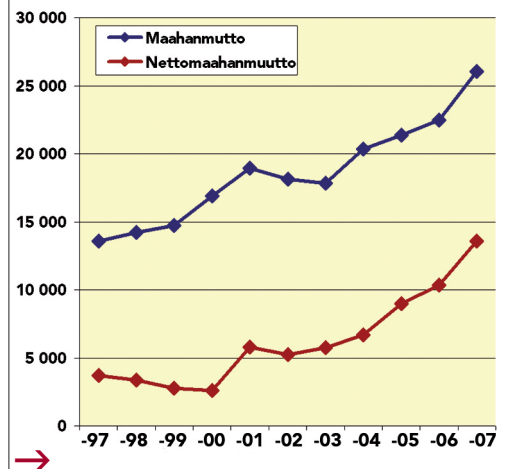
tässä ensimmäisen polven ulkomailla syntyntä henkilöä, joka ei ole vielä saanut Suomen kansalaisuutta.

RASISMI-ILMOITUKSET SUHTEESSA SAMALLA TASOLLA

Rikosilmoitus rasistisella motiivilla tarkoittaa tyypillisesti solvauksia ja uhkauksia (niiden osuus 59 %). Tuoreessa tutkimuksessa pahoinpitelyjen osuus oli 15, omaisuusrikosten 11 ja muiden rikosten osuus kuusi prosenttia.

Kun tarkastellaan taulukossa 1 ilmoitettuja rasistisen motiivin tapauksia, huomataan, että niiden määrä on valtakunnallisesti pysynyt vuosittain noin 200:n ja 300:n välillä. Suurissakaan kaupungeissa

Kuvio 1. Uusien maahanmuuttajien määrä vuosittain 1997–2007. Lähde Tilastokeskus.

TAULUKKO 1.

Kaikki ilmoitetut maahanmuuttajiin kohdistuneet rikokset, joissa rasistinen motiivi 1999–2007. Lähde PolStat.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Espoo	3	11	16	11	13	22	10	12	15
Vantaa	15	15	10	14	8	18	15	25	35
Tampere	9	5	2	4	9	11	11	6	8
Turku	12	2	4	2	3	3	4	6	15
Helsinki	48	37	41	63	58	57	61	54	43
Koko maa	191	201	222	211	206	213	251	279	273

Maahanmuuttajien määrä on kaksinkertaistunut Suomessa kymmenessä vuodessa.

→ ei ole selkeää suuntaa: Turussa oli nousua 2007, mutta se on tahtunut 2008. Toisaalta esimerkiksi Helsingissä määrä on laskenut vuodesta 2005, kun taas vuonna 2008 tulee selkeää nousua. Yhden vuoden nousupiikki ei tee vielä trendiä. On lisäksi huomattava, että maahanmuuttajien määrä on kaksinkertaistunut 1999–2008 ja kasvanut aivan erityisesti isoissa kaupungeissa.

Maahanmuuttajamäärään suhteutettuna rasismi-ilmoitukset ovat valtakunnallisesti pysyneet samalla tasolla ja selvästi vähentyneet suurissa kaupungeissa pitkällä aikavälillä.

KOETTU KOKONAISRIKOLLISUUS JA HENKIRIKOKSET

Maahanmuuttajiin kohdistuneet poliisin tietoon tulleet rikokset ovat koko maassa yli kolminkertaistuneet vuosien 1997 (5 052) ja 2007 (18 443) välillä, vaikka maahanmuutto on vain kaksinkertaistunut.

Entä henkirikokset? Taulukossa 2 tarkastellaan ulkomailla syntyneiden henkirikoksissa asianomistajien määriä 1997–2008. Määrä on liki seitsenkertaistunut. Samalla tiedetään, ettei Suomessa ole tähän mennessä tehty ainuttakaan rasistista henkirikosta. Näin ollen maahanmuuttaja oli 2008 huomattavasti useammin asianomistajana henkirikoksessa kuin 1997. Tämä ei kuitenkaan johdu valtaväestön rasismista vaan todennäköisemmin muista syistä,

esimerkiksi maahanmuuttajien keskinäisestä rikollisuudesta ja vaarallisemmasta elämäntavasta.

MAAHANMUUTTAJIEN KOKEMA VÄKIVALTA LISÄÄNTYNYT

Taulukossa 3 tarkastellaan väkivaltarikoksia, joissa ulkomailla syntynyt on ollut uhri. Tulokinnassa on tässäkin huomattava, että asianomistajamäärät tapausta kohti ovat voineet nousta. Toisaalta mukana eivät ole toisen polven maahanmuuttajat ja kansalaisuuden saaneet. Osa määrästä on maahanmuuttajien keskinäisiä rikoksia, joskin maahanmuuttajaryhmien keskinäisistä teoista ilmoitetaan harvemmin poliisille. Tämä pätee etenkin väkivaltarikollisuuteen.

Ulkomaalainen on asianomistaja väkivallassa neljä kertaa useammin vuonna 2007 kuin vuonna 1997. Kun koko maan maahanmuuttajamäärä on kaksinkertaistunut, maahanmuuttajan alttius olla asianomistajana väkivallassa on näin ollen suhteellisesti kaksinkertaistunut.

Suurissa kaupungeissa asianomistajuus väkivallassa on lisääntynyt kolmin- tai nelinkertaiseksi, Espoossa jopa kuusinkertaistunut. Lisäys johtunee paljolti maahanmuuttajien keskittymisestä suuriin kaupunkeihin. Väkivaltakokemukset ovat kuitenkin maahanmuuttajamääriin suhteutettuna lisääntyneet enemmän muualla

maassa.

Muutama kymmenen tapausta on vuosittain rasistisia, mutta suurin osa kasvusta johtuu kuitenkin muusta kuin ulkomalaisvastaisuudesta.

MAAHANMUUTTAJIEN TEKEMÄ RIKOLLISUUS SAMALLA TASOLLA

Ulkomailla syntyneiden määrä Suomessa on puolitoistakertaistunut 2000–2007. Taulukko 4 kertoo, että maahanmuuttajien tekemä rikollisuus ei ole suhteellisesti lisääntynyt 2000–2007. Sellaisissa rikosilmoituksissa, joissa epäiltynä on ulkomailla syntynyt henkilö, on samoin noin puolitoistakertaista nousua, sekä valtakunnallisesti että suurimmissa kaupungeissa. Helsingissä ja Espoossa määrissä on jopa lievää vähennystä.

Tilastoissa on luultavasti puutteita maahanmuuttajien keskinäisen rikollisuuden suhteen, sillä maahanmuuttajat eivät välttämättä kerro keskinäisestä rikollisuudesta poliisille, esimerkiksi luottamuspuolan takia. Toisaalta pitkään maassa oleskelleiden suhteellinen osuus on lisääntymässä, mikä yleensä lisää luottamusta poliisiin ja ehkä uskallusta tehdä rikosilmoituksia.

TURVALLISUUS HEIKENTYNYT

Olemme siis Suomessa tilanteessa, jossa ulkomailla syntyneiden määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Maahanmuuttajien kokemassa kokonaisrikollisuudessa on suhteellista nousua asianomistajuumäärien perusteella. Huolestuttavaa on myös se, että maahanmuuttajaväestön kaksinkertaistuessa on maahanmuuttajien kokema väkivalta nelinkertaistunut. Tämä on nähtävissä etenkin isojen kaupunkien ulkopuolella.

Toisaalta lohduttavalta tuntuu se, ettei rasismi ole lisääntynyt ainakaan verrattessa ilmoitettuja tapauksia maahanmuuttajamäärään. Myönteistä on myös se, maahanmuuttajien tekemien rikosten määrä ei vaikuta lisääntyneen suhteellisesti.

Kaiken kaikkiaan turvallisuus on kuitenkin kokonaisuutena heikentynyt, olkoon kyse maahanmuuttajia kohtaan tehdyistä rikoksista absoluuttisesti tai suhteellisesti, tai maahanmuuttajien tekemistä rikoksista absoluuttisesti. Huomattavaa on, että ongelmat ovat lisääntyneet etenkin Helsingin ulkopuolella.

KOULUTUSTA ERITYISESTI POLIISILLE

Mitä tehdä maahanmuuttajien tekijyydelle ja uhriutumiselle rikollisuudessa? Ennaltaehkäisyyn on suunnattava voimavaroja. Sen lisäksi, että syrjäytymisen esto ja kotoutumisen vahvistaminen ovat yleisesti ennaltaehkäisevää toimintaa, on rikoksantorjuntaohjelmien selvitysten paneuduttava rohkeasti ja perusteellisesti maahanmuuttajien tekemien rikosten laatuun, ja ennen kaikkea syihin, ja lähteä niitä perkaamaan. Jos aihe vaietaan tabuna, ei rikollisuudella ole edellytyksiä lähteä laskuun.

Vielä huolestuttavampaa on kuitenkin maahanmuuttajien uhriksi joutuminen, joka koskettaa yhä suurempaa maahanmuuttajamäärää. On paneuduttava perusteellisella analyysityöllä näiden tapausten taustoihin, olkoon kyse muiden maahanmuuttajien tai valtaväestön tekemästä rikollisuudesta. Jos kerran ei ole rasismista kyse, niin millaisia syitä maahanmuuttajien kohtaamalla rikollisuudella on, ja miten nämä syyt eroavat valtaväestöstä?

Tulevaisuudessa erilaisten turvallisuus- ja rikoksantorjuntaohjelmien on jalkautettava etenkin poliisiin ja oikeusjärjestelmän sellaiseksi toiminnaksi, joka lisää maahanmuuttajan luottamusta poliisiin ja oikeusjärjestelmään samalle tasolle kuin mitä se on valtaväestöllä. Erityisesti poliisin toiminnalle maahanmuuttajien voimakkaasti lisääntynyt määrä, mutta myös suhteellisesti kasvanut turvattomuus ja toisaalta korkealla pysyvä rikollisuus, aiheuttaa akuutteja koulutustarpeita. Kulttuurien monimuotoisuuskoulutusta tarvitaan kipeästi, samoin kuin konkreettista opetusta erilaisista tapakulttuureista.

Erityistä huolta on tilastojen valossa metropolialueen, Tampereen ja Turun ulkopuolella. Ohjelmat ja koulutus eivät voi keskittyä vain suuriin kaupunkeihin, vaan myös pienempien keskusten virkamiesten ja poliisien on tunnettava aihealue. ■

Kirjoittaja on yhteiskuntatieteiden tohtori ja Helsingin yliopiston dosentti.

TAULUKKO 2.

Ilmoitetut henkirikokset, joissa maahanmuuttaja on asianomistajana, tapauksia 1997–2007. Lähde PolStat.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Espoo	0	0	2	0	0	1	1	1	1	3	2
Vantaa	0	1	8	2	0	0	0	3	6	4	2
Tampere	1	0	0	0	1	0	0	1	6	0	0
Turku	0	1	2	4	0	1	2	2	0	2	3
Helsinki	2	3	2	2	10	0	8	1	8	9	8
Koko maa	4	14	19	20	32	10	13	21	44	44	49

Toim. huom.: PolStatin lukujen tulkinnassa on huomattava, että poliisitilastoissa asianomistajiin kuuluu uhrin lisäksi usein myös hänen perheenjäseniään ja muitakin henkilöitä. Lisäksi taulukossa 2 henkirikokset tarkoittavat myös niiden yrityksiä.

Henkirikostarkastuksessa 2008 (Optulan verkkojulkaisuja 8, www.optula.om.fi) on eritelty surmattuja koskevia tietoja. Henkirikoksen uhrina sai surmansa 2003–2007 yhteensä 26 Suomessa pysyvästi tai tilapäisesti oleskelevaa ulkomaan kansalaista (2003: 4, 2004: 2, 2005: 8, 2006: 8 ja 2007: 4 henkeä).

TAULUKKO 3.

Ilmoitetut väkivaltarikokset, joissa maahanmuuttaja on asianomistajana, tapauksia 1997–2007. Lähde PolStat.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Espoo	34	31	44	55	61	87	79	71	167	154	194
Vantaa	52	48	56	75	74	73	62	102	154	183	239
Tampere	32	30	39	48	56	59	56	60	130	118	148
Turku	60	83	103	91	92	86	82	120	124	194	206
Helsinki	343	311	342	356	401	405	460	497	778	935	1052
Koko maa	800	821	921	1081	1136	1204	1282	1499	2609	2996	3342

TAULUKKO 4.

Kaikki ilmoitetut rikokset, joissa maahanmuuttaja on epäiltyinä, tapauksia 2000–2007. Lähde PolStat.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Espoo	2 419	1 667	1 968	2 018	1 963	2 458	2 902	2 905
Vantaa	1 602	1 540	1 559	2 023	2 291	2 474	2 665	2 819
Tampere	923	896	1 168	1 415	1 762	1 584	1 494	1 749
Turku	2 732	1 886	1 930	2 445	2 621	2 649	2 899	2 981
Helsinki	9 085	8 320	8 367	10 144	10 027	11 005	11 369	12 156
Koko maa	30 062	29 131	32 608	37 000	39 786	41 541	43 801	50 397

Tietolähteiden käyttöön tiukemmat raamit

Poliisi on jo pitkään käyttänyt tietolähteitä – tiedottajia, ”vasikoita” – tiedonhankinnassa. Kansainvälisesti sitä pidetään yhtenä kustannustehokkaimmista keinoista vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnassa. Tietolähteiden käyttämiseen liittyy kuitenkin sekä periaatteellisia että juridisia ongelmia. Ensinnäkin ongelma on, kuinka paljon yhteistyötä poliisi voi tehdä tietolähteiden kanssa, jotka usein ovat itsekin rikollisia. Myös poliisin tehtävän hoitaminen ulkopuolisen henkilön välityksellä voi aiheuttaa perus- ja ihmisoikeusongelmia.

Tarkastelin pro gradu -tutkielmassani tietolähteiden käytön sääntelyä Suomessa. Keskeistä oli hahmottaa tietolähde-toiminnan rajat: mitä tietolähde saa tietoja hankkiakseen tehdä ja mikä ei ole sallittua. Virallislähteiden lisäksi tutkielmani aineistona oli viiden poliisin henkilöstöön kuuluvan haastattelu.

Poliisilain (493/1995) 36 a § antaa poliisille toimivaltuuden ”käyttää poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä tietolähteenä” poliisille säädetyn tehtävän hoitamiseksi. Säännös tuli voimaan vuonna 2005; tätä ennen tietolähteiden käyttämisestä ei lain tasolla säädetty, vaan toiminnan perustan katsottiin olevan tavanomaisoikeudessa. Vaikka laintasaisen toimivaltuuden säätäminen

oli eittämättä tarpeen, kertoo mainittu säännös varsin vähän siitä, mistä toiminnassa on tosiasiaa kyse.

Tietolähde-toiminnan sisältö ja rajojen määrittely jätetään varsin avoimeksi myös poliisilain 28 §:ssä, jossa se määritellään tietojen hankinnaksi käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä. Se, mitä tietolähteenä käyttäminen tarkoittaa, jätetään lähes täysin käytännössä määrittäväksi.

SÄÄNTELYN VÄLJYYDEN ONGELMAT

Tietolähteen käyttäminen ilmaisun epämääräisyys on arveluttavaa, koska kyse voi olla varsin monenlaisesta toiminnasta. Se voi tarkoittaa yksittäisen poliisimiehen kanssakäymistä ”vinkkimiehen”

kanssa silloin tällöin. Toisaalta kyse voi olla myös järjestelmällisestä, suunnitelmallisesta ja pitkäaikaisesta tiedonhankinnasta, joka kohdistuu poliisia kiinnostavaan kolmanteen henkilöön. Poliisilla voi tällöin olla jatkuva suhde tietolähteeseen, joka hankkii poliisille ennalta pyydettyjä tietoja. Poliisi voi siis toimia ainoastaan tietoa vastaanottavana osapuolena tai aktiivisesti ja nimenomaisesti pyytää tietolähdettä hankkimaan tietoja tietyistä asiasta, rikoksesta tai henkilöstä. Se, että yksi niukkasalanlainen säännös kattaa näin laajan kirjon tiedonhankintatoimintaa, ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista.

Vieläkin merkittävämpi ongelma sääntelyn väljyydessä liittyy tietolähteen toiminnan rajojen määrittämiseen.

Lainsäädännössä ei oteta selväsanaisesti kantaa siihen, miten tietolähdettä käytetään. Tällöin esimerkiksi kysymykset siitä, kuinka aktiivisesti tietolähde voi tietoja hankkiessaan toimia ja millaisia keinoja tämä saa käyttää, jäävät vaille täsmällisiä vastauksia.

Rikoslain (39/1889) sekä poliisilain ja esitutkintalain (449/1987) muista säännöksistä on toki löydettävissä ohjeita sille, miten tietolähde ei voi tietoja hankkiessaan toimia. Yleisesti ottaen selkeänä lähtökohdaksi on, että tiedottajan toiminta poliisin apuna ei vapauta rikoksen seuraamuksilta – oli tietolähde tehnyt rikoksen sitten tietoja hankkiessaan, sitä ennen tai sen jälkeen. Suomessa poliisin tiedonhankinnassa avustaminen ei siis voi toimia minkäänlaisena vastuuvapa-

us- eikä anteeksiantoperusteena omien rikosten osalta. Tietolähteellä ei ole oikeutta poliisinkaan ohjeistuksessa tehdä rikoksia – edes vähäisiä sellaisia.

RAJANVETO KÄYTÄNNÖN TILANTEISSA HAASTEELLISTA

Tietolähteen kannalta on korostettava sitä, että poliisilaisilla ja esitutkintalaisilla määritellyt toimivaltuudet on säädetty vain poliisille. Esimerkiksi valeoston tekemiseen on poliisilain 31 b §:n mukaan oikeutettu vain poliisimies. Tietolähde ei siis voi toimia valeostajana. Käytännön tilanteiden kannalta rajanveto lienee kuitenkin vaikeaa. Esitöiden (HE 34/1999) perusteella tietolähdettä voidaan käyttää valeostotilanteen järjestämiseen, esimerkiksi yhteydenpitoon tai kontaktin järjestämiseen myyjän ja valeostajapolii- sin välille. Valeostotilanteissa huumausainerikoksen tunnusmerkistö voi myös täyttyä jo paljon pienimuotoisemmastakin toiminnasta kuin silkasta huumausaine-erän luovuttamisesta vastiketta vastaan. Osallisuusoppien myötä tietolähde voi joutua rikosvastuuseen yllättävän helposti.

Toinen esimerkki häilyväisestä oikeustilasta on peitetointi, jolla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään tai tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla eli henkilöllisyyttä koskevien tietojen salaamisella rikostorjunnallisessa tarkoituksessa. Vain erityisen koulutuksen saanut poliisimies voi poliisilain esitöiden (HE 34/1999) mukaan toimia peitetehtävissä, ja toiminnan rajat on vedetty poliisilaisilla verraten tarkkaan. Kun käytännössä poliisi voi kuitenkin ennalta ohjeistaa tie-

tolähdettä ”pyörimään tiettyssä porukassa” ja siten hankimaan kohdehenkilöstä tietoja, toiminta ei tosiasiallisesti juurikaan eroa peitepoliisin mahdollisesta menettelystä.

Hieman kärjistetysti: tietolähteen toiminta mainitulla tavalla voi olla jopa ”kannattavampaa” poliisin tiedonhankinnan näkökulmasta, koska tietolähdettä eivät koske poliisin toimintaa rajoittavat lain säännökset. Tietolähde ei ole virkamies, mutta käsitykseni mukaan tietolähdettä ei voi myöskään pitää täysin yksityishenkilönä, kun hän toimiksiannosta hankkii poliisille tietoja. Toki kenellä tahansa on sinänsä oikeus itse valita seuransa ja pitää korvansa auki uusien tai vanhojen tuttavuuksiensa kanssa liikkessaan, mutta kun tämä toiminta tapahtuu poliisin aloitteesta ja tarkoituksia varten, sitä on osapuolten oikeusturvan vuoksi säänneltävä tarkoin.

POLIISIN JA TIETOLÄHTEEN SUHDE

Erityisen tärkeää on se, ettei poliisi saa tietolähdettä käyttämällä kiertää poliisin toimintaa koskevia rajoituksia, jotka koskevat kansalaisten perusoikeuksia loukkaavia menettelyjä (esim. kotietsintä). Tällainen tilanne voi konkretisoitua esimerkiksi, jos tietolähde tietoja hankkiakseen menee asuntoon ja siellä luvatta tarkastelee asunnon haltijan eli tiedonhankinnan kohteen asiakirjoja välittäen sitten saamansa tiedot poliisille.

Poliisi ei saa rikoslain yleisten oppien mukaisesti yllyttää tietolähdettä rikokseen ja toisaalta poliisin on myös lähtökohtaisesti puututtava kaikkiin havaitsemiinsa rikoksiin – siitä huolimatta, että rikosentekijänä olisi tietolähde, jolta poliisi on saanut arvokasta tietoa

ja jonka poliisi on mahdollisesti ohjeistanut tietojenhankkimistehtävään. Se, että poliisi sulkee silmänsä tietolähteen rikoksilta, ei Suomessa ole lainmukaista.

Tietolähdetoiminta perustuu aina täysin vapaaehtoisuuteen (HE 266/2004), eikä poliisi voi painostaa henkilöä tietolähteeksi. Keskustella voidaan tietysti siitä, onko tietolähteeksi ryhtyminen kaikissa käytännön tilanteissa täysin vapaaehtoista. Poliisille ei liioin ole sallittua asiaton ”kaupankäynti” tiedoilla; poliisi ei voi luvata tietolähteelle vastapalvelukseksi esimerkiksi tietolähteen epäilyttävien touhujen sormien läpi katsomista. Nykyisin tosin on mahdollista maksaa tietolähteelle palkkio (poliisilain 36 a §), mutta rahamäärät ovat pääsääntöisesti verraten pieniä eikä palkkion merkitys tiedon antamisen motiivina ole oletettavasti erityisen suuri. Myöskään prosessin myöhemässä vaiheessa tietolähde ei voi Suomessa ”ostaa” itselleen lievempää tuomiota antamalla esitutkintaviranomaisille tietoja toisten henkilöiden rikoksista (ns. plea-bargaining).

TOIMIVA VALVONTA YDINASEMASSA

Tietolähteiden käyttö poliisin tiedonhankintakeinona on hyväksytty myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT:n) ratkaisukäytännössä (Teixeira de Castro v. Portugal, 9.6.1998). EIT on kuitenkin korostanut, että epäilyllä oikeusturva on silloinkin taattava. Erityisesti EIT (esim. Ramanauskas v. Liettua 5.2.2008) on kiinnittänyt huomiota tietolähdetoimintaa ja muita poliisin epäsovinnaisia tiedonhankintakeinoja koskevan valvonnan ja kontrollin kattavuuteen ja toimivuuteen. Toiminnan luonteen vuoksi tietolähdetoiminnassa kontrolli on jälkikä-

teistä, ja se perustuu pääosin poliisin sisäiseen valvontaan. Pro gradu -tutkielmani perusteella on syytä olettaa, että sisäiset valvontamenettelyt eroavat poliisiorganisaation sisällä sekä laadultaan että kattavuudeltaan. Sekä tietolähteen että tietolähdetoiminnassa mukana olevien poliisimiesten oikeusturvan kannalta toiminnan asiallinen ja perusteellinen dokumentointi on ydinasemassa.

Poliisin kannalta tietolähdetoiminnan sääntelyn väljyys on osin tarkoituksenmukaista: poliisin ja tietolähteen välisen kanssakäymisen tarkka sääntely saattaisi halvaannuttaa koko poliisille tärkeän tiedonhankintakeinon käyttämisen. Kuitenkin tietolähteen toiminnan sallittavuuden rajat ovat varsin häilyvät, mistä saattaa aiheutua merkittäviä ongelmia niin tietolähteen, yksittäisen poliisin kuin tiedonhankinnan kohteenä olevan henkilönkin oikeusturvan kannalta.

Tietolähteen sallittuja ja kiellettyjä toimintatapoja olisi tutkielmani perusteella syytä määrittellä lainsäädännön tasolla nykyistä yksityiskohtaisemmin. Samoin tietolähdetoiminnan käytäntöjen valtakunnallinen – edes tietynasteinen – yhdenmukaisuus tulisi taata sekä valvontaprosesseja yhtenäistää ja vankentaa. Näillä keinoin tämän poliisin salaisen tiedonhankintakeinon käytön laillisuus ja uskottavuus voidaan varmistaa nykyistä paremmin tiedonhankinnan toimivuutta heikentämättä. ■

Kirjoitus perustuu Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle tehtyyn pro gradu -tutkielmaan ”Tietolähdetoiminta poliisin tiedonhankintakeinona”. Kirjoittaja työskentelee tutkijana Oikeuspoliittisella tutkimuslaitoksella.

■ JUSSI MATIKKALA

Kartellistit – petosmiehiä valtakunnan erikoisessa suojeluksessa?

Kilpailunrikkomisasioissa sovelletaan *leniency*-järjestelmää, jossa kilpailunrajoituksen ilmiäntava yritys välttyy seuraamukselta.

Vuoden 1995 elokuuhun saakka voimassa olleen Hallitusmuodon 6.2 §:n mukaan ”Kansalaisten työvoima on valtakunnan erikoisessa suojeluksessa”. Lainasin otsikossa osin tuota sattuvaa muotoilua aikomukseni tässä käsitellä kilpailunrikkomuksia, lähinnä kartellien takana olevien luonnollisten henkilöiden asemaa.

Tarjouskartellissa tarjouksen antajat ovat salaa sopineet tarjouskäyttäytymisestä, esimerkiksi tarjoushinnasta. Näin tarjouksen pyytjä voidaan saada suorittamaan korkeampi hinta kuin miksi se olisi muodostunut ilman tällaista tarjouskartellia. Perinteisen luonnehdinnan mukaan petoksen (objektiiviseen) olemukseen kuuluu erehdyttämistoimi, erehdytyn erehdyksen vallassa suorittama omaisuusdisponointi ja omaisuusvahinko.

Vuoden 1988 kilpailunrajoituslain (709/1988) 5 §:ssä kiellettiin tarjouskartellit, ja lain 24 §:ssä säännöksen tahallinen rikkomisen säädettiin rangaistavaksi kilpailunrajoitusrikoksena. Rangaistusasteikkona oli sakkoa – vankeutta enintään 1 vuosi.

KILPAILUNRIKKOMISMAKSU TULI 1992

Vuoden 1992 kilpailunrajoituslaissa (480/1992) tästä erityiskriminalisoinnista luovuttiin. Harvoissa tuomioistuimien käsittelemissä kilpailunrikkomusjutuissa oli tuomittu lieviä sakkorangaistuksia. Niillä ei esitöissä (HE 162/1991) nähty suurempaa ennaltaeh-

käisevää merkitystä. Tällaisten asioiden käsittely vaatii erityisasiantuntemusta. Kilpailunrikkomuksen arvioinnissa teon elinkeinoelämälle tuottamalle vahingolle tuli antaa enemmän painoa kuin tekijän toimenpiteiden subjektiiviselle moitittavuudelle.

EY:n kilpailujärjestelmässä käytössä oli hallinnollinen maksuseuraamus. Niinpä Suomessa otettiin 1992 laissa käyttöön hallinnollinen sanktiojärjestelmä. Lain 4–7 §:n muusta kuin vähäisestä rikkomisesta tuli määrättäväksi hallinnollinen seuraamusmaksu, kilpailunrikkomismaksu (8 §). Sen suuruus oli 5 000–4 000 000 markkaa. Jos kilpailunrajoitus ja olosuhteet huomioon ottaen oli perusteltua, maksun suuruus saattoi olla tätä suurempikin, kuitenkin enintään 10 % edellisen vuoden liikevaihdosta. Vastaavasti sanktion määrääminen siirtyi rikosprosessista hallintoprosessiin. Nytemmin kilpailunrajoituslain 7 §:ssä (318/2004) on käytössä vain 10 %:n ylärajasääntö.

Tärkeä kysymys on se, merkitsikö vuoden 1992 siirtyminen kilpailunrajoituslaissa rangaistusvastuusta hallinnolliseen kilpailunrikkomismaksuun samalla sitä, että rikoslain yleiset petossäännöksetkään eivät voisi soveltua tällaisiin tekoihin. Sisälsikö tämä siirtyminen toisin sanoen lupauksen rikosoikeudellisesta koskemattomuudesta myös esimerkiksi petosrikosten näkökulmasta?

Kilpailunrikkomismaksu määrätään elinkeinonharjoittajalle. Elinkeinoharjoittaja voi

olla luonnollinenkin henkilö. Käytännössä kilpailunrikkomismaksu tulee yleensä määrättäväksi elinkeinotoimintaa harjoittavalle oikeushenkilölle. Sitä ei voida määrätä oikeushenkilössä toimiville luonnollisille henkilöille sen orgaanisiin kuulumisen tai tosiasiallisen päätösvallan käyttämisen perusteella. Näin ollen sanktio ei kohtaa esimerkiksi kartelliin osallistuvan oikeushenkilön johtoa ja vastuuhenkilöitä.

RANGAISTUSVASTUU JA HALLINTOSANKTIOVASTUU

Monet ovat katsonneet, että kilpailua vääristävistä teoista pidättymiseksi ei ole riittävä, että vain oikeushenkilöä uhataan seuraamuksilla. Tätä ei välttämättä koeta myöskään oikeudenmukaiseksi. Paljon onkin pohdittu sitä, eikö myös oikeushenkilön taustalla hääriviä pitäisi voida jotenkin sanktioida. Rahasantion toimivuutta tässä yhteydessä on kuitenkin epäilty, onhan sen siirtäminen oikeushenkilön ja lopulta kuluttajien maksettavaksi kohtalaisen yksinkertaista. Niinpä esimerkiksi mahdollisen rangaistussäännöksen tulisi sisältää vankeusrangaistuksen uhka. Myös turvaamistoimenpiteen luonteinen liiketoimintakielto on ollut esillä mahdollisena henkilökohtaisena seuraamuksena.

Hallinnollisen sanktiojärjestelmän etuihin on kuulunut mm. se, että hallintoprosessi voi olla tehokkaampi kuin rikosprosessi, jossa vastaajan asema on perinteisesti ollut vahvemmin turvattu. Ylipää-

tään henkilövästaaajan asema on usein vahvempi kuin oikeushenkilövästaaajan. Prosessien välistä eroa on kylläkin ollut omiaan kaventamaan hallintolainkäytön kehittyminen samoin kuin se, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan rikosprosessuaaliset takeet saattavat tulla sovellettaviksi muunkin ankaran sanktion kuin rangaistuksen ollessa uhkana.

Kilpailunrikkomisasioissa sovelletaan *leniency*-järjestelmää, jossa kilpailunrajoituksen ilmiäntava yritys välttyy seuraamukselta. Muut asian selvittämiseen osallistuvat yritykset voivat saada seuraamukseen tuntuvan alennuksen. Järjestelmä on osoittautunut tehokkaaksi välineeksi kartellien paljastamisessa. *Leniency*-järjestelmä puoltaa sikäli hallinnollisen sanktiojärjestelmän käyttämistä, että rikosoikeudellisissa järjestelmissä on tähän asti suhtauduttu varsin torjuvasti rikoksenteikijän vapauttamiseen vastuusta palkkioksi toisten rikokseen osallistuneiden ilmiäntamisesta.

Hallinnollisen järjestelmän puolesta on puhunut myös se, että EY:n kilpailuoikeudessa on käytössä hallinnollinen sanktiojärjestelmä. Ainakin osasyynä tähän on puolestaan ollut rikosoikeudellisen toimivallan puuttuminen. EY:n/EU:n merkitys rikosoikeudessa on kuitenkin jatkuvasti kasvanut.

Eräissä Euroopan maissa vakavia kilpailunrikkomuksia on kriminalisoitu. Kriminalisointia on pohdittu laajasti myös Ruotsissa, jonka uudessa, →

Työryhmä katsoi, että kilpailunrikkomusten seuraamusjärjestelmän tulee edelleen perustua hallinnolliseen seuraamusmaksuun.

→ marraskuussa 2008 voimaan tulleessa kilpailulaissa ei kuitenkaan omaksuttu rikosoikeudellista sanktiomallia. Sen sijaan Ruotsissa otettiin vakavissa kilpailunrikkomuksissa käyttöön toinen henkilökohtaisen seuraamuksen muoto, liiketoimintakielto. Kielto merkitsi eräänlaista kompromissia vallinneen järjestelmän ja rikosoikeudellisen mallin välillä. Liiketoimintakiellon käyttöönottoa onkin kutsuttu myös ”kevytkriminalisoinniksi”.

KILPAILULAKI 2010 -TYÖRYHMÄ EHDOTTAA UUTTA LAKIA

Kilpailunrikkomusten sanktiojärjestelmää on meilläkin pohdittu Kilpailulaki 2010 -työryhmässä, joka vastikään jätti samannimisen mietintönsä. Työryhmä ehdottaa kilpailunrajoituslain korvaamista uudella kilpailulailla. Kilpailunrikkomusten kriminalisoinnista tai erillisen liiketoimintakieltojärjestelmän luomista kilpailunrajoitusasioita varten ei kuitenkaan ehdoteta. Työryhmä katsoi, että kilpailunrikkomusten seuraamusjärjestelmän tulee edelleen perustua hallinnolliseen seuraamusmaksuun.

Kielteistä suhtautumistaan rikosoikeudellisen järjestelmän hyödyntämiseen työryhmä perustelee hallinto- ja rikosoikeudellisten menettelyjen yhteensovittamisella tilanteessa, jossa eri menettelyjen soveltamisen suhde on epäselvä (s. 50–51). Rikosprosessin tiukat menettelyvaatimukset voisivat vaarantaa

kilpailunrajoitusten selvittämistä koskevien hallintoprosessien tehokkuuden. Lisäksi rikosoikeudellisten sanktioiden käyttöönotto todennäköisesti heikentäisi leniency-järjestelmän tehokkuutta, koska järjestelmä ei vapauttaisi yritysjohtoa rikosoikeudellisista seuraamuksista.

Näkökulmana on siis lähinnä se, olisiko syytä hyödyntää rikosoikeutta hallinnollisen järjestelmän ohella eikä sen sijasta. Esitetyt näkökohdat ovat merkittäviä. Tosin argumentaatio ei ole erityisen kattavaa, ja muitakin ratkaisuja olisi voitu puolustaa. Mikään ei esimerkiksi periaatteessa estäisi lainsäätäjää harkitsemasta leniency-järjestelyn istuttamista rikos- tai rikosprosessuaaliseen järjestelmään. Mahdollinen olisi myös toimenpiteistä luopumista kartellirikoksissa koskeva erityissäännös.

PETOS- JA MUIDEN RIKOSTEN SOVELTUVUUS?

Työryhmä kiinnittää osana rikosoikeudellista keskustelua huomiota myös petosrikokseen ja sen soveltuvuuteen lähinnä joihinkin tarjouskartellitapauksiin (s. 47 ja 50–51). Työryhmän perustelut rikosoikeuden hyödyntämisestä vastaan koskevat paljolti myös jo olemassa olevan petosrangaistussäännöksen soveltamista. Lisäksi mietinnössä katsotaan, että ero rangaistavan tarjouskartellin ja rikoslain näkökulmasta hyväksyttävän yhteistyön välillä on epäselvä samoin kuin rangaistavan tarjouskartellin ja kilpailuoikeudellisesti hyväksyttävän

yhteistyön ero. Tästä esitetään ”helposti havaittavia tulkin- taongelmia” esimerkkeineen, jotka eivät tosin täysin auenneet minulle. Joka tapauksessa, mikäli petossääntely ei voisi tulla sovellettavaksi tarjouskartelleihin, ei tähän mielestäni olisi syytä petoksen tunnusmerkistön sanamuoto vaan kilpailunrikkomussanktioita koskevan sääntelyn edellä kuvatut vaiheet, etenkin vuoden 1992 sääntelyratkaisu.

Yksi tärkeä näkökulma, johon tulisi kiinnittää huomiota, on mahdollisten muiden rikosten kuin petoksen asema kilpailunrikkomuksessa. Esimerkiksi kartellin peittelyssä saatetaan toteuttaa kirjanpitorikos. Jos kilpailunrikkomismaksun käyttöönotto merkitsi sitä, ettei petoksen tunnusmerkistö (enää) sovellu kartellitekoihin, ulottuuko tällainen vastuuvapaus myös esimerkiksi kirjanpitorikoksiin? Leniency-järjestelmän tehokkuuden ylläpitämisperustelu edellyttäisi kaiketi vastuuvapautta myös tässä.

Työryhmä tarkastelee myös liiketoimintakieltoa vastuuhenkilöiden sanktiomahdollisuutena. Tältäkin osin ei olla sääntelemättömässä tilanteessa. Liiketoimintakielto on nimittäin sanktiona jo olemassa, eikä sen soveltamisalan edellytyksenä ole rangaistava teko. Seuraamuksen määräämisen yhtenä kriteerinä on liiketoimintakieltolain 3 §:n (1220/1997) mukaan nimenomaan se, että henkilö on liiketoiminnassa laiminlyönyt lakisääteisiä velvollisuuksia ja

hänen toimintaansa on kokonaisuutena arvioiden pidettävä ”terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun kannalta vahingollisena”. Mietinnössä korostetaan voimassaolevan liiketoimintakieltolain soveltumisen epävarmuustekijöitä, joita ovat kilpailunrajoituslain kieltojen käsittelemättömyys liiketoimintakiellon määräämisen perusteena liiketoimintakieltolain esitöissä ja liiketoimintakiellon soveltaminen tähän mennessä vain rikosperusteisesti (s. 53). Mikäli voimassaolevaa liiketoimintakieltosääntelyä ei voitaisi soveltaa vakaviin kilpailunrikkomuksiin, tähän eivät nähdäkseni olisi syytä kilpailuoikeutta koskevat seikat.

Työryhmän mukaan liiketoimintakielto todennäköisesti lisäisi kilpailulainsäädännön ennalta ehkäisevää vaikutusta. Toisaalta liiketoimintakiellon valvonta ja sen kohdentaminen oikealla tavalla olisi haasteellista. Erityisen kilpailunrikkomuksia koskevan liiketoimintakiellon käyttöönotto edellyttäisi työryhmän mukaan näiden seikkojen tarkempaa selvittämistä. Mietinnössä ei lähemmin valoteta sitä, liittyisikö liiketoimintakiellon valvontaan ja kohdentamiseen kilpailunrikkomusten yhteydessä huomattavasti suurempia ongelmia kuin talousrikosten alueella, jossa seuraamusta on ryhdytty käyttämään aiempaa enemmän. ■

Kirjoittaja on rikosoikeuden dosentti ja tutkii mm. sanktio-oikeuden kysymyksiä.

Elinkautisvankien vapauttaminen hovioikeuden päätöksellä

Elinkautisvangit ovat lokakuusta 2006 alkaen voineet hakea ehdonlaiseen vapauteen pääsyä Helsingin hovioikeudelta. Ehdonlaiseen vapauteen päästetyn elinkautisvangin koeaika ja jäänösrangaistus on kolme vuotta. Presidentillä on myös edelleen mahdollisuus vapauttaa elinkautisvanki armahtamalla. Tähän mennessä hovioikeus on vapauttanut 12 elinkautisvankia.

Vapauttamisen menettelytavasta säädetään pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelystä annetussa laissa. Asia tulee hovioikeudessa vireille vangin vapaamuotoisella hakemuksella. Asianosaisina käsittelyssä ovat vanki ja Rikosseuraamusvirasto (Rise). Hovioikeus pyytää virastolta lausuntoa, jossa sen on otettava kantaa vapauttamisen edellytysten täyttymiseen. Lausuntoon liitetään asian ratkaisemiseksi tarpeellinen vankia koskeva selvitys ja asiakirja-aineisto, jotka toimitetaan vangille ja hovioikeudelle. Vanki voi tehdä hakemuksen hovioikeuteen aikaisintaan kaksi vuotta ennen aikaisinta mahdollista vapauttamisajankohtaa.

Hovioikeudessa asian käsittely on lähtökohtaisesti suullista; kirjallinen käsittely tulee kyseeseen lähinnä silloin, jos hovioikeus päättää vapauttaa vangin. Asian käsittely tapahtuu suljetuin

ovin ja siihen liittyvät asiakirjat ovat salassa pidettäviä. Hakemuksen käsittely vireille tulosta hovioikeuden päätökseen kestää yleensä noin 5–6 kuukautta.

Rikosseuraamusvirasto päättää vangin sijoittamisesta valvottuun koevapauteen sen jälkeen, kun hovioikeus on tehnyt vapauttamispäätöksen. Jos hovioikeus on Risen kanssa yhtä mieltä koevapauden tarpeesta, hovioikeus määrää vapautumispäivän niin, että vanki ehditään ennen sitä sijoittaa valvottuun koevapauteen. Pitkän vankilassaoloajan vuoksi on pidetty erittäin tärkeänä, että elinkautisvangin vapauttaminen tapahtuu kontrolloidusti ja tuetusti valvotun koevapauden kautta. Sen pituus on vaihdellut, kuitenkin lähtökohtaisesti se on ollut noin 3 kuukautta. Armahduksella vapauttamisen yhteydessä ei voida käyttää valvottua koevapautta.

Jos hovioikeus tekee kiel-

teisen päätöksen, vanki voi jättää uuden hakemuksen aikaisintaan vuoden kuluttua päätöspäivästä. Ottaen huomioon vuoden karenssi-aika, asian käsittelyyn kuluva aika sekä valvottu koevapausaika ja sen vaatima valmistelu-aika (noin 2 kk), vanki voi käytännössä vapautua aikaisintaan vajaan kahden vuoden kuluttua kielteisestä päätöksestä. Hovioikeuden istunnoissa vangeille tarvittaessa kerrotaan mahdollisuudesta peruuttaa hakemus, jolloin karenssi-aikaa ei tule.

Helsingin hovioikeus on tehnyt 31.1.2009 mennessä 12 vapauttavaa päätöstä (+ KKO 1), 8 hylkäävää päätöstä ja 10 kertaa vanki on peruuttanut hakemuksensa. Tällä hetkellä vireillä on 12 hakemusta.

Hovioikeuden päätökseen voi hakea muutoksenhakulupaa korkeimmalta oikeudelta (KKO). KKO on kerran muuttanut hovioikeuden päätöstä.

Tällöin se kumosi päätöksen, jolla vangin (Nikita Fougant-hine) pääsy ehdonlaiseen vapauteen oli peruttu.

VAPAUTTAMISHARKINTAAN VAIKUTTAVAT MONET SEIKAT

Vapauttamisen edellytyksistä ja vapauttamisharkinnassa huomioon otettavista seikoista säädetään rikoslaissa (RL 2c luku 10 §). Elinkautisvangin ehdonlaiseen vapauteen päästämisen edellytyksenä on, että vankilassaoloaika on kertynyt 12 vuotta – ellei hän ole tehnyt rikosta alle 21-vuotiaana, jolloin minimiaika on 10 vuotta. Vankilassaoloaikaan lasketaan mukaan vain se aika, jonka vanki on suorittanut sitä tuomiota, josta elinkautinen vankeusrangaistus on määrätty. Lisäksi otetaan huomioon elinkautiseen tuomioon johdaneeseen rikokseen liittyvät vapaudenmenetyksajat, ellei tuomittu ole silloin suorittanut muuta rangaistusta. →

→ Vapauttamisharkinnassa on kiinnitettävä huomiota rikoksen tai rikosten laatuun sekä elinkautiseen vankeusrangaistukseen sisältyviin muihin rikoksiin. Erityisesti henkirikosten määrä on merkittävä. Rikoksen laadussa olennaista on sen tekotapa – jos sitä on pidettävä murhasikin poikkeuksellisen raakana ja julmana. Harkinnassa on kiinnitettävä huomiota myös mahdolliseen vankila-aikaiseen rikollisuuteen, rangaistusajan suunnitelman toteutumiseen ja vangin muuhun käyttäytymiseen. Vanki voi siten itse vaikuttaa huomatta-

vasti vapautumisajankohtaan niin myönteisesti kuin kielteisestikin. Vapauttamisharkinnassa otetaan huomioon myös vangin osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.

Ehdonalaista vapauttamista voidaan lykätä, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten johdosta on olemassa ilmeinen vaara, että hän vapauduttuaan syylistyisi henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen ja vapauttamisen lykkääminen on tarpeen rikoksen estämiseksi (RL 2c luku 9 §:n 2 mom.). Sään-

nöksessä ei arvioida vangin yleistä vaarallisuutta, vaan se edellyttää vangista aiheutuvaa konkreettista uhkaa tietyille henkilöille.

Hovioikeuden vapauttamat vangit on päästetty ehdonalaiseen vapauteen keskimäärin noin 2 vuotta vähimmäisajankohdan jälkeen. Vapauttaminen heti vähimmäisajan jälkeen on edellyttänyt sitä, että rikoksen laadussa ei ole mitään erityistä, että rikoksessa on ollut kyse lähinnä poikkeuksellisessa elämäntilanteesta tehdystä ainutkertaisesta teosta ja että vangin vankila-aikainen käyttäytyminen on ollut moitteetonta. Tällä hetkellä pisimpään elinkautista suorittaneelle vangille vankilassaoloaikaa on kertynyt 18 vuotta 9 kuukautta, toiseksi pisin aika on ollut 16 vuotta 5 kuukautta ja kolmanneksi pisin 15 vuotta 7 kuukautta. Heidän lisäksi kaksi elinkautisvankia on suorittanut rangaistusta yli 14 vuotta.

VAPAUTTAMISPÄÄTÖKSEN PERUUTTAMISESSA ONGELMIA

Vangin vapauttamispäätös voidaan peruuttaa, jos hän syyllistyy uuteen rikokseen valvotun koevapauden aikana. Ongelmallinen tilanne voi syntyä tapauksessa, jossa vanki syyllistyy uuteen rikokseen vapauttamispäätöksen jälkeen mutta ennen valvotun koevapauteen päästämistä, jolloin vapauttamista ei voida peruuttaa. Jos uudesta rikoksesta annettu tuomio ehtii lisäksi tulla täytäntöön pantavaksi ennen vapauttamispäivää, vanki ei joudu suorittamaan tuomiosta mitään, koska se sisältyisi tällöin elinkautiseen rangaistukseen. Hovioikeus on päätöksissään ottanut huomioon asian siten, että päätös- ja vapautu-

mispäivän välinen aika ei ole tarpeettoman pitkä. Oikeusministeriö on muuttamassa lainsäädäntöä ongelman poistamiseksi.

KKO:n päätös **Nikita Fouganthinesta** herättää kysymyksiä siitä, millaiseen rikokseen vanki voi syyllistyä valvotussa koevapaudessa ilman pelkoa vapautumisen peruuntumisesta ja mitä seikkoja tällöin otetaan huomioon päätösharkinnassa. KKO perusteli päätöstään mm. sillä, että uudet rikokset (60 päivää ehdotonta vankeutta) olivat elinkautiseen vankeuteen johtaneisiin rikoksiin verrattuna erilaatuisia ja lievemmin rangaistavia ja että niiden ei voitu katsoa osoittavan sellaista ilmeistä vaaraa, että hän vapauduttuaan syyllistyisi henkeä, terveyttä tai vapautta törkeästi loukkaavaan rikokseen. KKO kiinnitti huomiota myös elinkautisen vankeuden pitkään keston (20 v 6 kk). Lain esitöissä (HE 262/2004) todettiin, että peruuttamisasian uudelleen käsitteleminen tulee kysymykseen ennen muuta rikoksista, jotka johtaisivat ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Siinä ei siten poissuljettu sitä mahdollisuutta, että peruuttaminen voisi tulla kyseeseen myös lievempään seuraamukseen johtavista rikoksista.

KKO:n päätöksen perusteluita voidaan tulkita mm. siten, että mitä kauemmin elinkautiseen vankeusrangaistukseen tuomittu on suorittanut rangaistusta ennen kuin vapauttamisen edellytysten hänen kohdallaan on katsottu täyttyneen, sitä korkeampi kynnyksen on vapauttamispäätöksen peruuttamisella. Päätöksen perusteluiden mukaan vaikuttaisi mahdolliselta, että elinkautiseen vankeusrangaistukseen johtaneen rikoksen vakavuus

voisi myös nostaa peruuttamiskynnystä. KKO ei liene tarkoittanut päätöstään tulkittavan edellä mainitulla tavalla?

Vapauttamisen peruuttamiskynnyksen korkealle asettamisesta voi olla käytännössä erilaisia ongelmallisia seuraamuksia. Jos lakia muutetaan siten, että myös ennen koevapautta tehdyistä rikoksista voidaan vapauttamispäätös peruuttaa ja sen johdosta vapauttamispäätöksen ja -päivän välisen ajan pituus kasvaa – mikä sinällään olisi perusteltua – samalla tulee entistä todennäköisemmäksi, että vanki voi syyllistyä varsin vakavaankin rikokseen ilman muuta seuraamusta kuin koevapauden peruuttaminen.

KÄYTÄNTÖ MUODOSTUNUT ENNUSTETTAVAKSI

Elinkautisvankien suuren määrän (noin 150) vuoksi on perusteltua ja tärkeää, että vapauttamismenettely tapahtuu järjestelmällisesti ja että vapauttamiskriteerien tulkintaa suoritetaan kaikkien kohdalla samalla tavalla. Helsingin hovioikeuden ratkaisukäytäntö elinkautisvankien vapauttamisessa on muodostunut yhdenmukaiseksi ja ennustettavaksi. Elinkautisvankien vapauttamismenettely on saanut muutenkin vakiintuneet ja hyvin toimivat muodot. Lain voimaantulon jälkeen presidentti on armahtanut vain yhden elinkautisvangin ja hänetkin lain voimaantulon alkuaikoina. Helsingin hovioikeudesta on muodostunut se taho, joka tällä hetkellä käytännössä päättää elinkautisvankien vapauttamisesta. ■

Kirjoittajista Vartia on lakimies ja Turunen osastosihteeri Rikosseuraamusvirastossa.

RIIKKA KOSTIAINEN

Seksuaalirikollisille ehdotetaan lääkettä

Oikeusministeriön työryhmän mielestä seksuaalirikollisille tarkoitettu lääkettä tulisi liittää osaksi ehdottoman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Käytännössä tämä koskisi sellaisia rikoksentekejiä, jotka on tuomittu esimerkiksi törkeästä raiskauksesta tai törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Näissä tapauksissa seksuaalirikollisella on usein ollut lukuisia uhreja, rikos on kohdistunut lapseen tai hyväksikäyttö on jatkunut pitkään. Lääkitystä käytettäisiin pääsääntöisesti yhdessä psykososiaalisen tuen kanssa.

Seksuaalirikollisten hoitoa seuraamusjärjestelmässä pohtinut työryhmä kokosi ensin perustietoa seksuaalirikoksista ja niiden uusimisesta Suomesta. Työryhmän puheenjohtajan, ylijohtaja **Jarmo Littusen** helpotukseksi tiedot seksuaalirikosten uusimisesta eivät vastanneet ennakkokäsityksiä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen selvityksen mukaan seksuaalirikoksista tuomittujen uusimisriski on pieni muihin rikoksiin verrattuna. Seksuaalirikoksista tuomitusta 4–5 % sai uuden tuomion seksuaalirikoksesta ensimmäisen yhdeksän vuoden seuranta-aikana. Littunen tosin muistuttaa, että seksuaalirikoksista vain murto-osa tulee viranomaisten tietoon.

HOITO VAPAAEHTOISTA

Työryhmän kartoittamat kansainväliset kokemukset osoittavat, että seksuaalirikosten uusimista voidaan ehkäistä lääkityksellä, joka voimakkaasti heikentää rikoksentekeijän seksuaalista kykyä ja halua. Pohjoismaissa pisin kokemus lääkähoidosta on saatu Tanskan vankeinhoidossa.

Työryhmä katsoo, että lääkähoidon tulisi aina perustua seksuaalirikoksesta tuomitun vapaaehtoisuuteen. Hoidon tehokkuuden kannalta on tärkeää, että tuomittu on itse motivoitunut hoitoon. Koska lääkähoidolla voi olla sivuvaikutuksia, näistä tulisi kertoa tuomitulle ennen hoidon aloittamista.

Myös lasten suojelemista seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja seksuaaliselta väkivallalta koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen mukaan hoito-ohjelmiin osallistumisen ehdottomana lähtökohtana on rikoksentekeijän suostumus. Sopimusta ollaan parhaillaan saattamassa voimaan Suomessa.

HOITO LIITTYISI VALVOTUUN KOEVAPAUTEEN

Ehdotuksen mukaan lääkettä tulisi liittää valvotun koevapauden ja ehdonalaisten vapauden järjestelmään. Käytännössä vanki aloittaisi lääkähoidon jo vankeusaikana. Yleensä hän olisi myös osallistunut vankilassa seksuaaliri-

kosten vähentämiseen tähtäävään STOP-ohjelmaan.

Ennen valvottuun koevapauteen pääsyä vangin olisi sitouduttava lääkähoidon jatkamiseen myös ehdonalaisten vapauden aikana. Jos vanki ei noudattaisi lääkettä koskevia määräyksiä, koevapaus voitaisiin peruuttaa määräajaksi tai ehdonalaisten vapaus määrätä osaksi menetetyksi.

Ehdotuksen mukaan seksuaalirikollisten lääkettä koskevat päätökset tulisi erityisosaamisen varmistamiseksi keskittää Psykiatriin vankisairaalaan, jolla on yksiköt sekä Turussa että Vantaalla.

Seksuaalirikoksista on viime vuosina tuomittu ehdottomaan vankeuteen 90–115 henkilöä vuodessa. Työryhmän arvion mukaan lääkettä tulisi saada 5–10 vankia tai valvottavaa vuodessa.

Oikeusministeri **Tuija Brax** korosti ehdotusta vastaanottaessaan, että tämäkin määrä hoidon onnistuessa ehkäisisi suuren määrän seksuaalirikosten uhrien kärsimystä. Lisäksi hän rohkeni toivoa ehdotuksella sellaista kerrannaisvaikutusta, että tuhoisan taipumuksen itsessään tunnistavat hakeutuisivat vapaaehtoisesti lääkettä hoitoon.

Työryhmän ehdotus lähtee seuraavaksi laajalle lausuntokierrokselle. ■

Aiheettomasti pidätettyjen ja vangittujen korvaukset

Osa rikosepäilystä aiheutuneista vapaudenmenetyksistä osoittautuu rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa aiheettomiksi. Tällöin vapautensa menettäneellä on oikeus saada korvausta valtion varoista. Vuosittain korvausta maksetaan noin 400 henkilölle yhteensä noin miljoona euroa. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa selvitettiin rikosepäilystä aiheutuneen vapaudenmenetyksen korvauskäytäntöä. Suuria epäkohtia ei löytynyt.

Tutkimusaineisto käsitti 1.1.–30.6.2006 Valtiokonttorissa vireille tulleet ja sittemmin ratkaistut aiheettomasti vapautensa menettäneiden korvaushakemukset liitteineen. Hakemuksia oli kaikkiaan 207. Tutkimus oli osa Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen laajempaa pakkokeinoihin liittyvää tutkimushanketta.

Tutkimus ei osoittanut suuria sisällöllisiä tai menettelyyn liittyviä epäkohtia korvausasian käsittelyssä eikä aineiston perusteella syntynyt vaikutelmaa siitä, että vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja käytettäisiin tai kohdistettaisiin mielivaltaisesti. Tutkimuksessa saatiin kuitenkin tarkempaa tietoa korvauksen maksamisen edellytyksistä käytännössä sekä korvausten määristä erilaisissa vapaudenmenetystilanteissa. Aineisto mahdollisti

myös Valtiokonttorin maksamien ja tuomioistuimien määräämien korvausten vertailun. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin vapaudenmenetyksen olosuhteita pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä silmällä pitäen.

HAKIJAT PÄÄOSIN SUOMALAISIA MIEHIÄ

Hakijoista oli miehiä 83 prosenttia ja naisia vastaavasti 17 prosenttia. Hakijoiden keski-ikä oli 35 vuotta. Alle 20-vuotiaita samoin kuin yli 61-vuotiaita hakijoita oli vain muutama.

Valtaosa (lähes 90 %) hakijoista oli Suomen kansalaisia. Monille hakijoille tyypillistä oli eriasteinen syrjäytyneisyys sekä päihteidenkäyttö. Osalla hakijoista oli myös rikollista taustaa. Ulkomaalaisia hakijoita oli 11 prosenttia kaikista hakijoista. Suurimman ulko-

maalaisten ryhmän muodostivat entisen Neuvostoliiton alueen kansalaiset (n=9).

Vain harva haki korvausta ilman avustajaa. Useimmiten avustajana toimi asianajaja tai muu yksityinen lakimies.

ULKOMAALAISTEN VAPAUDENMENETYKSET PITKIÄ

Yli puolet hakijoista oli ollut ainoastaan pidätettynä, jolloin myös suurin osa vapaudenmenetyksistä oli kestoltaan lyhyitä. Tyypillisimmin (27 %) hakija oli menettänyt vapautensa kahdeksi vuorokaudeksi. Noin kolmannes hakijoista oli ollut vangittuna. Lähes poikkeuksetta oli kyse tutkintavangeista.

Vangittujen vapaudenmenetyksen kesto vaihteli merkittävästi. Pisin vangitsemisen oli kestänyt miltei vuoden (314 vrk), kun taas lyhin oli

kestänyt vain kaksi vuorokautta. Pitkissä vapaudenmenetyksissä oli kyse joko henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tai ulkomaalaisen tekemästä rikoksesta. Suomalaisiin hakijoihin verrattuna ulkomaalaisten vapaudenmenetykset olivat huomattavan pitkiä: jopa nelin- tai kuusinkertaisia.

PIDÄTYKSET TAVAN-OMAISISTA RIKOKSISTA

Useimmiten hakija oli menettänyt vapautensa omaisuusrikoksen (39 %) tai henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikosepäilyn (22 %) perusteella. Omaisuusrikoksista yleisimpiä olivat varkaus ja törkeä varkaus. Henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa oli tyypillisesti kyse taposta tai vielä yleisemmin sen yrityksestä. Kolmanneksi yleisin vapaudenmenetyksen peruste

oli huumausainerikos (9 %).

Törkeissä väkivaltarikoksissa vapaudenmenettäminen on tyypillistä ja niissä vapaudenmenetystä pääsääntöisesti myös jatketaan lainvoimaisen tuomion antamiseen saakka, mistä johtuen vapaudenmenetysajat ovat pitkiä. Huumausainerikollisuus taas saattaa olla pitkälle organisoitunutta rikollisuutta, johon liittyy useita henkilöitä. Tutkinta voi olla aikaa vievää ja epäilyt pidetään usein pitkään vangittuina todisteiden sotkemisvaaran vuoksi. Ulkomaalaisten kohdalla vangitsemista ja sen kestoa perusteltaneen erityisesti paon vaaralla.

USEIMMITEN KORVAUSTA HAETAAN VALTIOKONTTORILTA

Vapautensa menettänyt voi hakea korvausta joko tuomioistuimelta tai suoraan Valtiokonttorilta. Valtaosa hakemuksista (70 %) oli tehty suoraan Valtiokonttorille. Selvä enemmistö näistä hakemuksista hyväksyttiin joko kokonaan (18 %) tai osittain (62 %). Ilman korvausta jäi viidennes hakijoista.

Vajaa kolmannes tutkimusaineiston tapauksista oli ratkaistu tuomioistuimessa. Korvausvaatimus voidaan ensinnäkin esittää sen rikosasian käsittelyn yhteydessä, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna. Käytännössä näin tehdään harvoin. Kanne korvauksen saamiseksi voidaan panna vireille valtiota vastaan myös erillisenä riita-asiana. Edelleen on mahdollista, että valtio on hakija pääsevät sovintoon korvausasiassa ja sovinto vahvistetaan tuomioistuimessa. Tutkimusaineiston tapauksista tuomiolla oli ratkaistu 41 hakemusta (20 %) ja 22 ta-

pauksessa (10 %) tuomioistuimissa oli vahvistanut sovinnon hakijan ja valtion välillä.

ENITEN KORVAUKSIA KÄRSIMYKSESTÄ

Aiheettomasti vapautensa menettäneelle maksetaan korvauksena hyvitys kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä ja kärsimyksestä. Edellytyksenä on, että ne ovat aiheutuneet välittömästi vapaudenmenetyksestä. Silloin kun korvausta on haettu suoraan Valtiokonttorilta, maksetaan hakijalle korvauksen hakemisesta aiheutuneet kohtuulliset kustannukset.

Kuluja voi hakijalle aiheutua mm. asianajajan palkkaamisesta tai matkustamisesta vapaudenmenetyksen aikaisen säilytyspaikan ja kodin välillä. Tulojen tai elatuksen vähentymisenä taas korvataan ansio, joka asianosaiselta on jäänyt saamatta vapaudenmenetyksen vuoksi. Korvausta kuluista ja tulojen vähentymisestä maksettiin hakijoille harvoin. Tämä vahvistaa osittain aineistosta saatua vaikutelmaa siitä, etteivät hakijat useinkaan olleet työelämässä. Ulkomaalaisille maksettiin korvausta tulojen menetyksestä suhteessa selvästi enemmän kuin suomalaisille hakijoille. Ulkomaalaisille maksetut korvaukset olivat myös usein korkeita, mikä selittyi ennen kaikkea vapaudenmenetyksen pitkillä kestoilla.

Selvästi eniten korvauksia maksettiin vapaudenmenetyksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Lähtökohta on, että aiheeton vapaudenmenetys aiheuttaa aina kärsimystä eikä sen syntymistä tarvitse erikseen perustella. Kärsimyskorvauksen suuruudesta ei säädetä laissa eikä asiaa ole käsitelty myöskään lain esitöissä. Usein hakijat hakivat

selvästi suurempia korvauksia kuin heille lopulta myönnettiin.

KORVAUSKÄYTÄNNÖN TULEE OLLA YHTENÄINEN

Sekä Valtiokonttorin maksukäytännössä että oikeuskäytännössä kohtalaisen vakiintuneena voidaan pitää noin 100 euron korvausta yhdeltä vapaudenmenetysvuorokaudelta. Vaihteluväli yleisimmin maksetuissa päiväkohtaisissa korvauksissa on 80–120 euroa. Erityisestä syystä korvaus voi olla myös tätä alhaisempi tai korkeampi. Korvausta saatavat korottaa mm. tapauksen saama runsas julkisuus tai hakijan fyysinen tai psyykinen sairaus. Useimmiten korvauksen alentamista perustellaan erilaisilla kohtuusyillä, joihin saattaa vaikuttaa myös hakijan aikaisempi, toistuva rikollisuus. Kohtuusyistä korvausvaatimus voidaan myös kokonaan hylätä.

Tuomioistuinten maksamat korvaukset olivat jonkin verran Valtiokonttorin tasoa korkeampia ja sovintoon päätyneissä tapauksissa kaikkein suurimpia. On mahdollista, että tuomioistuimiin osin ohjautuu tapauksia, joissa korkeamman korvauksen maksamiselle on perusteita. Ongelmallista oli, ettei sovintoasiakirjoista ja monista tuomioistakaan käynyt ilmi, mitkä tekijät olivat vaikuttaneet korvauksen määrään.

Myös hakijoiden asiamiehet, jotka yleisimmin olivat asianajajia tai muita yksityisiä lakimiehiä, saivat tuomioistuimesta korkeamman korvauksen. Näin tietysti kuuluukin olla, kun korvausasia on aidosti riitainen ja istuntokäsittelyä vaativa. Korvaukset olivat kuitenkin vähintään puolet korkeampia myös silloin, kun asia oli ollut riidaton ja rat-

kaistu esimerkiksi yksipuolisella tuomiolla ilman suullista käsittelyä.

Hakijoiden yhdenvertaisuuden kannalta erot korvauskäytännöissä ovat ongelmallisia ja on selvää, että korvaustason tulee olla yhteneväinen riippumatta siitä, missä asia ratkaistaan. Peruste korvausasian käsittelyyn tuomioistuimessa ei myöskään voi eikä saa olla toive korkeammasta korvauksesta, vaan tuomioistuimiin kuuluvat aidosti riitaiset ja harkinnanvaraiset tapaukset. Oikeusministeriö onkin lokakuussa 2008 asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on tarkistaa korvaussäännöksiä siten, että korvausta haettaisiin aina ensisijaisesti Valtiokonttorilta. Sen ratkaisuun tyytymättömällä olisi nykyiseen tapaan oikeus nostaa kanne valtiota vastaan. On todennäköistä, että muutos myös yhtenäistäisi maksettävien korvausten määrää. ■

Virve-Maria de Godzinsky & Johanna Niemi (2009) Vapauden hinta. Rikosprosessuaalinen vapaudenmenetys ja sen korvaaminen. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 240.

Näkökulmia kuntien turvallisuuteen

Paikallisten turvallisuussuunnitelmien tarkistus- ja uudistustyö käynnistyi vuonna 2006. Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa asetettiin tavoitteeksi, että uudistetut turvallisuussuunnitelmat vahvistetaan valtuustoissa viimeistään vuoden 2010 aikana. Turvallisuussuunnittelun painopisteiksi määriteltiin mm. väkivallan ja tapaturmien määrän vähentäminen, alkoholihaittojen torjunta sekä etnisten vähemmistöjen turvallisuuskysymykset.

Sisäasiainministeriö järjesti yhteistyössä muiden ministeriöiden, rikosentorjuntaneuvoston, Suomen Kuntaliiton ja Etelä-Suomen lääninhallituksen kanssa paikallisen turvallisuussuunnittelun valtakunnallisen seminaarin tammikuussa Helsingissä. Seminaarin osallistui noin 250 päättäjää ja asiantuntijaa eri puolilta maata.

Seminaarin ensimmäisenä päivänä käsiteltiin sisäisen turvallisuuden ohjelman toimeenpanoa ja internet-pohjaista turvallisuussuunnittelun työvälinettä ARTUa sekä väkivallan vähentämistä, alkoholihaittojen torjuntaa ja sitä, miten kansalaiset voidaan ottaa mukaan turvallisuuden parantamistyöhön.

ALKOHOLIHAITTOJEN TORJUNTA

Hallitusneuvos **Ismo Tuominen** sosiaali- ja terveysminis-

teriöstä teroitti havainnollisin esimerkein alkoholin olevan merkittävin yksittäinen riskitekijä kansalaisten terveydelle ja turvallisuudelle. Yhteiskunnalla olisi vahvat perusteet reagoida ja puuttua alkoholin riskikäyttöön, erityisesti humalajuomiseen, kaikin käytettävissä olevin keinoin. Monissa suhteissa on tehty kuitenkin juuri päinvastoin. Ongelmana on yhteiskunnan kaksoisviesti alkoholin suhteen: esimerkiksi järjestyslaissa alkoholinkäyttöä on rajoitettu yleisellä paikalla, mutta lain valvonta ontuu.

– Nykyiset alkoholihaitat ovat seurausta siitä, miten suhtaudumme nykyään alkoholiin; jokainen meistä vaikuttaa arjessa, työssä ja vaa-leissa siihen, mihin suuntaan haittilastot tulevaisuudessa kehittyvät. Jos suhtautuminen ei muutu, haittataso vain kasvaa. Suurin muutostarve liittyy koko väestön valmiuteen rajoittaa alkoholin virallista ja epävirallista saatavuutta sekä puuttua alkoholista aiheutuviin häiriöihin, erityisesti humalajuomiseen, Tuominen latasi.

Hän listasi myös esimerkkejä, miten paikallisissa turvallisuussuunnitelmissa voidaan puuttua humalajuomiseen: kerrataan yhdessä järjestyslain ja alkoholilain sisältö, haetaan yhteiset edut erityisesti ravintolaelinkeinon kanssa, määri-

tellään järjestyslain valvonnan puuttumiskynnys ja päätetään puistojuomisen rajat esimerkiksi alueittain, päätetään ainakin riskialueilla nauttimiskieltojen merkinnästä sekä viestitään kansalaisille heidän oikeudestaan häiriöttömään elinympäristöön ja annetaan toimintaohjeet oikeuksiin pääsemiseksi.

LAPSET TURVALLIUS-SUUNNITELUSSA

Lapsiasiavaltuutettu **Maria Kaisa Aula** kertoi perustietoa lasten oikeuksista ja esitti erilaista lasten turvallisuutta koskevaa tietoa. Hän kertoi mm. Lapsiasiavaltuutetun kyselystä (2006), jossa oli kysytty, mikä alakoululaisia pelottaa. Tietyt ihmisryhmät (mm. rosvot, juopot, isot pojat) sai eniten mainintoja (32 %). Seuraavaksi eniten pelättiin fyysisen ympäristön piirteitä kuten pimeyttä (13 %) ja läheisiä koskevia kriisejä (10 %). Lapset vähentäisivät pelkoja välttämällä pelottavia asioita ja paikkoja, valaisemalla paikkoja paremmin, keskustelemalla aikuisten kanssa, lisäämällä valvontaa jne.

Aulan mukaan lasten pitäisi osallistua turvallisuussuunnitteluun ensinnäkin siksi, että se on lapsen oikeus. Lisäksi lapset voivat antaa uutta ja aikuisille yllättävääkin tietoa, jonka ansiosta voidaan tehdä parempia päätöksiä. Osallistuminen

kiinnittää lapset yhteisöön saamalla heidät tuntemaan itsensä tärkeiksi. Lisäksi osallistuminen kasvattaa kansalaisiksi, voimaannuttaa ja saa lapset ja nuoret itse toimimaan turvallisuuden hyväksi ja aktivoi myös vanhempia.

Eriytyistä kiitosta häneltä sai Kouvolan turvallinen kunta-ohjelma, jossa lapsiturvallisuus on otettu hyvin huomioon.

MAAHANMUUTTAJIEN TURVALLISUUS

Pakolais- ja maahanmuutto-työn päällikkö **Leena Kaisa Åberg** SPR:stä kiinnitti huomiota maahanmuuttajien turvallisuuteen ja kolmannen sektorin rooliin. Paikallisessa turvallisuussuunnittelussa lähtökohtana pitäisi olla varmistaa se, että maahanmuuttajaväestö on otettu palveluissa huomioon läpileikkaavasti ja että he saavat tietoa niistä. Rasismin ja syrjinnän vastainen työ on tärkeää esimerkiksi kouluissa ja nuorisotyössä. Maahanmuuttajat pitäisi myös kutsua mukaan turvallisuussuunnitteluun.

Toisena päivänä osanottajat jakautuivat kuuntelemaan ja keskustelemaan onnettomuuksien, rikollisuuden ja syrjäytymisen kustannuksista, moniammatillisesta yhteistyöstä ja varhaisesta puuttumisesta sekä rikosentorjunnasta osana paikallista turvallisuussuunnittelua. ■

Ihmiskauppa ja järjestäytynyt paritus Suomessa

Ihmiskaupan uhrit ja paritetut naiset rekrytoidaan Suomeen pääasiassa Virossa ja Venäjältä. HEUNin selvityksen mukaan ihmiskauppa- ja paritusorganisaatioissa voi olla mukana monenlaisia toimijoita, kuten ylitason johtajia, välitason parittajia ja erilaisia ”kenttämiehiä” ja avustajia. Taloudellinen kontrolli, sääntöjen asettaminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen sekä väkivalta ja uhkailu ovat tyypillisiä naisten kontrolloinnin muotoja.

Artikkelimme perustuu Ruotsin kansallisen rikoksantorjuntaneuvoston (BRÅ), Tarton yliopiston oikeusinstituutin ja YK:n yhteydessä toimivan Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) yhteiseen hankkeeseen. Hankkeessa tutkittiin seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävän ihmiskaupan ja järjestäytyneen rikollisuuden yhteyksiä Suomessa, Ruotsissa ja Virossa 2000-luvulla. Tutkimus¹ toteutettiin vuosina 2007–2008 ja sen tavoitteena oli selvittää ihmiskauppaa harjoittavien rikollisorganisaatioiden rakennetta ja sitä, kuinka rikollisjärjestöt organisoivat toimintansa. HEUNissa viimeistellään parhaillaan laajempaa Suomea koskevaa raporttia.

Suomen raportissa tarkas-

tellaan ihmiskaupprosessia kokonaisuutena lähtömaassa tapahtuvasta uhrien rekrytoinnista mahdolliseen läpikulkeutumisen kautta tapahtuvaan kuljetukseen ja lopulta kohdemaassa toteutettavaan paritukseen ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Keskeisenä tutkimuskohteena ovat ihmiskaupan eri toimijat, erityisesti rikolliset ja heidän roolinsa sekä rikollisen toiminnan organisointi. Tutkimus on rajattu prostituutioon ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävään ihmiskauppaan, eikä siinä käsitellä muita ihmiskaupan muotoja (kuten erilaisia työperäisen ihmiskaupan muotoja tai elinkauppaa²).

Suomen aineisto koostuu eri toimijoiden haastattelusta (18), ihmiskauppa- ja paritustapauksiin liittyvistä

oikeudenkäyntiasiakirjoista sekä mediakartoituksesta. Koska aloitusvaiheessa ainoastaan yksi ihmiskauppatapaus oli edennyt tuomioistuimeen asti, tutkimuksessa analysoitiin myös paritustapauksia. Kriteereinä paritustuomioiden valinnalle olivat rikollisen toiminnan laajuus ja järjestäytyneisyys, väkivallan ja/tai sen uhan käyttäminen, naisten³ mahdollinen velka rikollisorganisaatiolle ja se että naisia estettiin lopettamasta prostituutio. Toisin sanoen aineistoon valittiin laajamittaisia ja systemaattisia paritusoperaatioita, joiden tarkoituksena on ollut tuottaa voittoa ja joihin on osallistunut useita eri tahoja. Tuomioistuimista saatiin muutamia kymmeniä paritustuomioita, joista kah-

deksan valikoitui varsinaiseen aineistoon.

Tässä artikkelissa keskitymme toimijoihin, jotka ovat mukana järjestäytyneessä paritus- ja ihmiskauppatoiminnassa. Lisäksi tarkastelemme toiminnan organisointia ja rikollisten naiseen kohdistamia kontrolloikeinoja.

NAISTEN REKRYTOINTI JA MATKUSTAMINEN SUOMEEN

Ihmiskaupan uhrit ja paritetut naiset rekrytoidaan Suomeen yleensä Virossa ja Venäjältä. Pääasiassa suomalaiset, virolaiset ja venäläiset parittajat ja heidän avustajansa rekrytoivat naisia muun muassa internetin ja sanomalehtien välityksellä. Lisäksi tieto kulkee jo seksibisneksessä mukana olevien keskuudessa ja tut- →

Vaikka ihmiskauppa- ja paritusjuttuihin ei välttämättä aina liity järjestäytyntä rikollisuutta, naiset ovat usein alisteisessa asemassa parittajiinsa nähden.

→ tavierien välityksellä. Usein naisille luvataan, että he voivat ansaita epärealistisen suuria määriä rahaa pienessä ajassa. Lisäksi heitä saatetaan erehdyttää toiminnan luonteesta tai olosuhteista.

Tutkimissamme tapauksissa tuli esiin kolme keskeistä reittiä Suomeen: Naiset matkustavat lautalla Tallinnasta Helsinkiin, linja-autolla tai junalla Pietarin ja Viipurin alueelta Itä- ja Etelä-Suomeen tai autolla tai linja-autolla Murmanskin alueelta Pohjois-Suomeen. Näin ollen naisten reitin varrella ei ole kauttakulkumaita. Suurin osa venäläisistä naisista hankkii turistiviisumin Suomeen omatoimisesti tai pienten matkatoimistojen kautta ja maksaa omat matkakulunsa. Virolaiset eivät tarvitse viisumia Suomeen.

IHMISKAUPAN JA PARITUKSEN TOIMIJAT

Ihmiskauppa- ja paritusorganisaatioissa voi olla mukana monia eri tason toimijoita, kuten ylitason johtajia, välitason parittajia ja erilaisia ”kenttämiehiä” ja avustajia. Johtohenkilöt ovat usein virolaisia tai venäläisiä ja he toimivat monesti kotimaastaan käsin. Suomessa toimivat parittajat ja ihmiskauppiat sekä heidän avustajansa ovat puolestaan pääasiassa suomalaisia, virolaisia ja venäläisiä. Monesti parittajat ovat kotoisin samasta maasta kuin paritetut naiset ja ihmiskaupan uhrin.

Myös niin sanotuilla pu-

helinoperaattoreilla on usein keskeinen rooli organisoituissa paritusrikollisuudessa. Operaattorit ovat naisia, joiden tehtävänä on ottaa vastaan seksin ostajien puheluita ja ohjata ostajat prostituoitujen luokse. Prostituoitujen pitää myös ilmoittaa operaattorille, kun seksin ostaja lähtee heidän luotaan, jotta operaattori tietää naisen olevan vapaana voidakseen ohjata seuraavan asiakkaan hänen luokseen.

Varsinaisten rikollisten toimijoiden lisäksi myös muut toimijat, kuten asunnon luovuttajat ja välittäjät, ravintoloiden ja hotellien omistajat ja henkilökunta, taksinkuljettajat sekä matkanjärjestäjät voivat edistää rikollista toimintaa ja hyötyä siitä joko tarkoituksella tai tahtomattaan. Tämän lisäksi seksin ostajilla on toiminnassa keskeinen rooli. He ovat pääasiassa suomalaisia miehiä. Miehet saattavat olla yhteydessä paitsi naisiin, joilta he ostavat seksiä, myös parittajiin, operaattoreihin ja muihin toimijoihin, ja tämän lisäksi he levittävät tietoa prostituoiduista internetissä ja muissa (mies)verkostoissa.

Seksipalveluita markkinoidaan nykyään pääasiassa internetissä. Esimerkiksi Sih-teeripisto-sivustolla julkaitaan ilmoituksia, joissa tarjotaan maksullista seksiä. Tämä on mahdollista, koska sivuston palvelin on ulkomailla. Suomessa maksullisen seksin markkinointi on kielletty. Kuitenkin muun muassa suomalaisella Seksitreffit-sivustolla

on ”seuranhakuilmoituksia”, jotka viittaavat vahvasti maksulliseen seksiin. Sivustoilla on useita ulkomaalaisten naisten ilmoituksia. Useimmiten ilmoituksen laittaa verkkoon parittaja, kun kyse on järjestäytyneestä ihmiskauppa- tai paritustoiminnasta. Varsinaiset seksipalvelut tarjotaan yleensä yksityisasunnossa tai hotellihuoneessa.

NAISIIN KOHDISTETUT KONTROLLIKEINOT

Parittajat ja ihmiskauppiat kontrolloivat naisia monin eri tavoin. Esimerkiksi taloudellinen kontrolli, sääntöjen asettaminen ja liikkumisvapauden rajoittaminen sekä väkivalta ja uhkailu ovat tyypillisiä kontrolloinnin muotoja. Myös puhelinoperaattoreiden käyttö on yksi tapa kontrolloida naisia ja valvoa heidän asiakasmääriään. Taloudellinen kontrolli on erityisen keskeinen kontrollikeino, ja sen yksi muoto on niin sanottu velkaside.

Velkaside perustuu siihen, että parittajat vaativat naisia maksamaan heille erilaisia päivä- tai viikkomaksuja riippumatta asiakkaiden määrästä ja/tai prosenttiosuuksia asiakkaiden maksamista summista. Tämän lisäksi naiset joutuvat maksamaan puhelinoperaattoreille välitetyistä asiakkaista. Koska asiakkaiden määrä vaihtelee, naiset voivat joutua tilanteeseen, jossa heillä ei ole varaa maksaa parittajien vaatimia maksuja ja he velkaantuvat organisaatiolle. Tämä voi johtaa velkakiertee-

seen, jossa velka jatkuvasti kasvaa, varsinkin jos naisella ei ole tarpeeksi asiakkaita. Toisinaan naiset joutuvat antamaan kaikki rahansa parittajille. Velkaside voi myös syntyä tilanteessa, jossa nainen on jo toiminnan alkaessa velkaantunut organisaatiolle esimerkiksi sen maksamien matkakulujen muodossa.

Lisäksi naisille voidaan määrätä sakkoja, jos he ovat ”rikkoneet sääntöjä” (esim. viipyneet ulkona liian pitkään, yrittäneet irtautua organisaatiosta tai valehdelleet asiakkaiden määrästä) tai eivät kykene maksamaan vaadittuja rahasummia ajallaan. Naisen ei anneta lopettaa prostituutiota sillä verukkeella, että hän on velkaa organisaatiolle. Lopettamaan pyrkiviä naisia saatetaan uhata velan ohella myös heihin tai heidän läheisiinsä kohdistuvalla väkivallalla.

IHMISKAUPAN JA JÄR- JESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN YHTEYDET?

Ihmiskaupparikollisuuden tutkiminen on haastavaa, koska konkreettisia tapauksia on Suomessa vähän. 2000-luvun aikana esiin tulleiden ihmiskauppa- ja paritusjuttujen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että toiminta voi olla hyvinkin järjestäytyntä ja sillä pyritään tuottamaan suuria voittoja koviakaan keinoja kaihtamatta. Ihmiskaupan uhreihin ja paritettuihin naisiin kohdistetaan erilaisia painostuskeinoja ja taloudellisia vaatimuksia. Vaikka naisia ei

välttämättä ole alun perin pakotettu prostituutioon, heille on saatettu antaa valheellista tietoa toiminnan tuotoista ja olosuhteista.

Syksyllä 2008 Kotkan ja Helsingin käräjäoikeuksissa käsiteltiin kahta uutta ihmiskauppajuttua. Ensimmäisessä tapauksessa viittä suomalaista syytettiin törkeästä ihmiskau-
pasta tapauksessa, jossa he olivat ottaneet 18-vuotiaan suomalaisnaisen valtaansa ja pakottaneet tämän väkivaltaa ja uhkailuja käyttäen lyhentämään tekaistua velkaa muun muassa myymällä seksiä. Vastaajat tuomittiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin mm. törkeästä ihmiskaupasta. Toisessa tapauksessa kahta virolaista miestä syytettiin ihmiskaupasta. He olivat erehdyttäneet ja houkuttelleet 18-vuotiaan virolaisnaisen Suomeen lupaamalla tälle työtä, mutta todellisuudessa nainen joutui myymään seksiä. Käräjäoikeuden mukaan ihmiskaupasta ei ollut

näyttöä, joten virolaismiehet saivat tuomion parituksesta. Kumpikaan tuomio ei ole vielä lainvoimainen.

Tutkimuskohteenamme oleva ihmiskaupan ja järjestäytyneen rikollisuuden yhteys ei kuitenkaan ole selvä edellä mainituissa tapauksissa, koska sinällään kyse ei ole usean eri toimijan organisoimasta laajamittaisesta (vaikkakin törkeästä) tai systemaattisesta paritustoiminnasta. Vaikka ihmiskauppa- ja paritusjuttuihin ei välttämättä aina liity järjestäytyneitä rikollisuutta, naiset ovat usein alisteisessa asemassa parittäjiinsä nähden. Naisiin saataan kohdistaa vakavia ihmisoikeusloukkauksia ja heidän itsemääräämisoikeuttaan rajoitetaan monin tavoin. Olisikin tärkeää, että niin ihmiskauppa- ja paritusrikosten tutkinnassa kuin tuomioistuinkäsittelyssä kiinnitettäisiin jatkossa paremmin huomiota uhrien olosuhteisiin ja heidän oikeuksiinsa. ■

Tutkimus julkaistaan kevään 2009 aikana HEUNin julkaisusarjassa.

Kirjoittajat ovat tutkijoita HEUNissa.

1) Brottsförebyggande rådet (2008): The Organisation of Human Trafficking. A Study of Criminal Involvement in Sexual Exploitation in Sweden, Finland and Estonia. Englund, Cecilia with Viuhko, Minna, Jokinen, Anniina, Aromaa, Kauko, Resetnikova, Aigi, Markina, Anna, Söderström, Ulf & Nilsen, Marie. Report 2008:21. Stockholm: Brå.

2) Työperäistä ihmiskauppaa koskeva hanke on käynnistetty HEUNissa vuoden 2008 lopulla.

3) Tutkimuksessa ei tullut esiin miespuolisia parituksen kohteita tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävän ihmiskaupan uhreja.

Tutkimus prostituutiosta Pohjoismaissa

Pohjoismaiden ministerineuvosto on julkaissut raportin laajasta tutkimushankkeesta, jossa selvitettiin prostituution ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautuneen ihmiskaupan tilannetta.

Raportin mukaan tiedot prostituution ja ihmiskaupan esiintymisestä ovat rajoittuneita. Katuprostituutiosta on enemmän tietoa kuin vähemmän näkyvistä ja tilapäisemmistä prostituution muodoista.

Pohjoismaissa kansalliset prostituutiomarkkinat ovat muuttuneet kymmenessä vuodessa siten, että ulkomaalaisten naisten määrä on kasvanut. Prostituutiolainsäädäntö on vaihtelevaa eri maissa. Ihmiskaupan suhteen kaikki Pohjoismaat ovat säätäneet kiellon. Ehkäisyyttä ja ihmiskaupan uhrien suoje-
luun tähtääviä toimintasuunnitelmia on tehty monissa maissa.

Hankkeessa kartoitettiin myös asenteita. Haastattelututkimuksen mukaan tuki seksinostolaille on Ruotsissa suurta mutta luottamus pien-
tä siihen, että lailla olisi ollut vaikutusta prostituution laajuuteen. Useissa tutkimuksissa prostituutio ja seksuaalisiin tarkoituksiin suuntautunut ihmiskauppa näyttäyty pikemminkin oikeudellisena ongelmana – kuten järjestys- ja raja-
valvonnan tai järjestäytyneen rikollisuuden kysymyksenä – kuin sosiaalisena tai tasa-
arvo-ongelmana. /RK

Prostitution i Norden. Forskningsrapport. TemaNord2008:604. Ks. www.norden.org/pub.

Jumalanpilkasta viharikoksiin

Uskonnon asema rikosoikeudessa arvioitava uudelleen

Historiallisesti uskontorikokset ovat kuuluneet rikoslain ydin-kohtiin. Uskontorikossäännökset ovat suojanneet kirkkoa ja sen uskontoa harhaoppeja ja uskonnottomuutta vastaan. Jumalanpilkasta on säädetty rikoslaissa ja tuomittukin kautta historian ankaria rangaistuksia. Kirkkolaki ja rikoslaki niveltäivät aikanaan toisiinsa lähes tulkoon yhdeksi kokonaisuudeksi.

Uskontorikosten perinteinen merkitys viime vuosikymmeninä on eri syistä yleistä kehitystä heijastellen selvästi vähentynyt kautta Euroopan. Uskonnonvapaus on toteutettu ja siviiliavioliitto on tullut mahdolliseksi. Yhteiskunnallisen ja oikeudellisen kehityksen myötä uskonto ja uskonnollisuus ovat saamassa uuden tyyppisiä merkityksiä. Muhammed-pilakuvajupakka osoitti, että uskonnolliseen kohteeseen suunnattu pilkka voi nykypäivänäkkin laukaista mittavia prosesseja globaalissa viestintäympäristössä. Se herätti myös pohtimaan sananvapauden rajoja suhteessa uskonnollisten yhteisöjen ja niiden omaksumien uskonkappaleiden suojaan. Uskonnon asema rikosoikeudessa vaatii kaikesta päättäen uudelleenarvioita ja testaa samalla hyvin näkemyksiämme oikeutetuista rikosoikeuden tehtävistä ja rajoista.

USKONTORIKOSTEN SÄÄNTELY EUROOPASSA VAIHTELEE

Suuressa osassa Eurooppaa varsinaiset jumalanpilkkasääntelyt on siis jo kumottu, esimerkkinä olkoon sosialismin ajan Itä-Eurooppa ja valtaosa Länsi-Euroopan maista. Jumalanpilkka on edelleen rangaistavaa muun muassa Italiassa ja Kreikassa sekä Itävallassa ja Hollannissa. Pohjoismaista Suomen lisäksi Tanskassa on kriminalisointi, jota ei kuitenkaan vuosikymmeniin ole sovellettu. Länsi-Euroopassa pontimena muutokselle on ollut sananvapauden korostaminen, Itä-Euroopassa puolestaan sosialismi syrjäytti kirkon valta-aseman. Euroopan kartalla lainsäädännön ratkaisut näyttävät varsin kirjavilta.

Suomessa jumalanpilkasta rangaistaan uskonrauhan rikkomisena. Jumalan pilkan ohella rangaistavaa on sen tarkoituksellinen loukkaaminen, mitä Suomessa rekisteröity uskontokunta pitää pyhänä. Uskonrauhan rikkomista koskevia tai vastaavia uskonnollista loukkaamista koskevia säännöksiä löytyy noin joka toisesta Euroopan neuvoston jäsenmaasta. Tällaisia säännöksiä on myös entisen Itä-Euroopan alueen maissa.

Suomessa vuoden 1998 uudistuksessa tähdättiin alun perin hyvin supistettuun

uskonraahasääntelyyn, mutta eduskuntakäsittelyssä jumalanpilkka ponnahti takaisin lakitekstiin, mistä johtuu tiettyä epäjohtonmukaisuutta. Nyt, vuosikymmenen etäisyyden päästä, tuo ratkaisu näyttää entistä erikoisemmalta. Kotimaisen sääntelyn voi sanoa suosivan valtakirkon uskontoa muihin nähden, koska Jumalaan kohdistuvan pilkan rangaistavuus ei vaadi loukkaamistarkoitusta, vaan normaali tekijän tahallisuus riittää. Eroavuus koskee kuitenkin vain nimenomaan Jumalan pilkkaa, koska kristillisten sakramenttien suoja on sinänsä samalla tasolla kuin muissa uskonnoissa pyhinä pidettyjen asioiden. Vaatimus, että uskonrauhassa tulee olla kyse rekisteröidyn uskontokunnan pyhänä pitämästä, sulkee suojan ulkopuolelle Suomessa rekisteröimättömät uskontokunnat.

USKONRAUHAN LOUKKAAMINEN ESILLÄ SUOMESSA HARVOIN

Uskonrauhan rikkomisesta on viime vuosina tuomittu Suomessa rangaistuksia vain harvakseltaan. Yhdessä tuomiossa vuodelta 2008 oli kyse muslimiyhteisön uskonrauhan loukkaamisesta, kun julkaistiin internetsivustoilla islaminuskon kannalta loukkaavaa aineistoa. Internet-ympäristössä onkin aikaisempaa yksin-

Uskonnollisia ryhmiä tulisi suojata viharikoksilta samaan tapaan kuin muitakin suojaavia ryhmiä, mutta tarvetta erilliselle uskonrauhan rikkomista koskevalle rikosoikeudelliselle sääntelylle ei enää ole.

kertaisempaa tuottaa ja levittää myös tämäntyyppistä sisällöltään loukkaavaa aineistoa.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on tehnyt syyteharkintaratkaisuja muutamissa asioissa. Sananvapauden suojasta joukko- viestinnässä on omia säännöksiään, joilla pyritään erityisjärjestelyin varmistamaan syyteharkinnan tasoa tältä kannalta. Jutuissa on myös hankittu uskontokysymysten asiantuntijoilta kannanottoja ilmaisujen uskonnollisesta merkityksestä. Kun kyse on vieraammista uskonnoista ja niiden mukaan pyhistä asioista, ratkaisevaksi tulee sen arviointi, onko loukkaajalla loukkaamistarkoituksia. Loukkaamistarkoituksen tulee lain esitöiden valossa olla sellaisenkin henkilön todettavissa, joka ei itse kuulu kyseisen uskonyhteisön piiriin.

MITÄ USKONRAUHA TARKOITTAÄ?

Rikosoikeuden rajoista keskusteltaessa on syytä muistaa, että puhtaat moraalikriminalisoinnit eivät ole rikosoikeuden lainsäädäntöperiaatteiden mukaan hyväksyttävii. Tästä syystä uskontorikoksissa on voitava osoittaa suojeltava erityinen oikeushyvä. Meillä vastauksena on uskonrauhan suojaaminen. Ongelmat koskevat sitä, mitä uskonrauhalla oikeastaan tarkoitetaan. On nimittäin selvää, ettei nykyaikana säännöksen tarkoituksena ole edistää uskonnollisuutta sinänsä. Uskonnollisuuden ei voida enää ajatella ”kannattelevan” rauhaa ja järjestystä yhteiskunnassa, joka on käsitettävä yhä selvemmin maallisemmaksi yhteisöksi.

Uskonrauha ei liioin voi tarkoittaa uskonnollisten uskomusjärjestelmien suojaamista ulkopuoliselta arvostelulta ja kritiikiltä, koska sellainen rajoittaisi sananvapautta liiaksi ja estäisi myös sekä uskontojen välistä että niiden sisäistä keskustelua ja uudistumista.

Ilmeistä lienee, että uskonrauhan täytyy hyväksyttävältä ytimeltään palautua yksilön oikeuteen harjoittaa uskontoaan tarvitsematta kohdata tämän uskonsa vuoksi vihaa, syrjintää ja muuta uhkaa. Suomessa uskonrauha turvataan vielä nykyisin tätä laajemmin, koska tietynlaisen loukkaavan sisällön esittäminen on rangaistavaa ilman tällaista lisätäsmennystä.

Rikoslain uskonrauhan rikkomista koskeva säännös on sinänsä sijoitettu yleistä järjestystä vastaan kohdistuviin rikoksiin eli rikoslain 17 lukuun. Syy siihen, että asiasta on vielä vuonna 1998 katsottu tarpeelliseksi antaa säännöksiä, liittyykin siihen, että julkinen uskonnon pyhien arvojen pilkkaaminen, jos se saisi tapahtua kenenkään siihen puuttumatta, voisi johtaa yleisen järjestyksen vaarantumiseen. Lainsäätäjä lienee käytännössä harkinnut asian niin, että rangaistava menettely samalla loukkaa yhteiskunta- rauhaa. Uskonrauhan taustalta paljastuu siten toinen oikeushyvä, yhteiskunta- rauha. Mutta tämäkään vastaus ei täysin tyydytä.

USKONNOSTA SYRJINTÄPERUSTE

Euroopan neuvoston piirissä on vastikään käsitelty uskonnon ja rikosoikeuden suhdetta. Selvä päätelmä on, että uskonnollisia ryhmiä tulisi suojata viharikoksilta samaan tapaan kuin muitakin suojaavia ryhmiä, mutta tarvetta erilliselle uskonrauhan rikkomista koskevalle rikosoikeudelliselle sääntelylle ei enää ole. Moniarvoisessa yhteiskunnassa uskontokysymyksiä tulee voida käsitellä vapaasti ja periaatteellisten näkökohtien estämättä. Jumalanpilikka- ja uskonrauhanrikkomiskriminalisoinnit tulisi tämän vuoksi kumota, kun taas vastaavasti viharikosten sääntelyssä tulisi ottaa huomioon myös uskonnollisten ryhmien

suojan tarpeet. Uskontorikosten sääntely on tässä mielessä siirtymässä rasismien ja syrjinnän vastaisten toimien yhteyteen.

Uskonnolliseen ryhmään kohdistuva uhkailu, panettelu sekä solvaaminen ovat jo nykyisin Suomessa rangaistavaa kiihottamisena kansanryhmää vastaan. Sananvapautta voidaan siis rajoittaa, jotta myös uskonnollisia ryhmiä suojataan tällaista kiihottamista vastaan. Euroopan unionissa onkin vastikään hyväksytty puitepäätös rasismien ja muukalaisvihan tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumisesta rikosoikeudellisin keinoin, joka sisältää eräitä tällaisia kriminalisointivaihtoehtoja.

Ajatuksena on nykyisin, että uskonnollisuus ja uskonnon harjoittaminen ovat yksilön ihmisoikeus, joka pitää taata ja jota ei saa rajoittaa syrjivien toimenpitein. Uskonto on tässä merkityksessä osa yksilön identiteettiä siinä missä muutkin kielletyt syrjintäperusteet, kuten rotu, kansallinen tai etninen alkuperä, ihonväri, kieli, sukupuoli, ikä, perhesuhteet, sukupuolinen suuntautuminen, terveydentila, yhteiskunnallinen mielipide ja poliittinen tai ammatillinen toiminta. Esimerkiksi syrjintää ja työsyryntää koskevissa rikossäännöksissä uskonto esiintyy tässä merkityksessä. ■

Kirjoittaja on oikeustieteen professori Helsingin yliopistossa.

Miten loppuvat terrorismikampanjat?

Terrorismin torjunnan kehittämässä on hyödyllistä tutkia terrorikampanjoiden elinkaarta, myös niiden loppuvaiheita. Yleensä yksittäiset terrorikampanjat eivät ole kovin pitkäikäisiä. Tutkimus on löytänyt toiminnan hiipumiseen monia syitä.

Terrorismin torjuntaa on viime vuosina kehitetty voimakkaasti. Tekijöiden kiinni saamisen ja iskujen estämisen lisäksi on pyritty entistä enemmän myös terrorismiin radikalisoitumisen ja värväytymisen ehkäisemiseen.

Useita terrorismin valmisteluun liittyviä tekoja kuten värväminen, terroritekoihin yllyttäminen ja kouluttaminen on kriminalisoitu. Terrorismin kitkemiseksi on myös peräänkuulutettu sen taustalla oleviin ”perussyihin” puuttumista. Perussyillä on yleensä viitattu demokraatian puutteen, epätasa-arvon tai korruptoituneen hallinnon kaltaisiin taloudellisiin, poliittisiin tai sosiaalisiin epäkohtiin. Lisäksi on kehitetty keinoja puuttua uusien jäsenten värvämiseen, mallitillistaa poliittista ilmapiiriä ja parantaa eri väestöryhmi-

en välisiä suhteita.

Näitä toimia suunniteltaessa on tukeuduttu tutkimukseen siitä, miten terrorismiin radikalisoituminen tapahtuu. Kuitenkin silloin, kun kyse on jo alkaneista terrorikampanjoista, osuvampaa voisi olla hyödyntää tietoa siitä, miten ja miksi terrorikampanjat ovat tavanneet loppua. Terrorikampanjoiden viimeisiä vaiheita on alettu tutkia vasta aivan viime vuosina. Tutkimusta tarvitaan vielä paljon lisää, mutta jo julkaistujen tutkimusten pohjalta voidaan tehdä muutama pohtimisen arvoinen havainto.

ALUSSA JA LOPUSSA VAIKUTTAVAT ERI TEKIJÄT

Julkisuudessa on puhuttu usein siitä, ettei terrorismin vastaista sotaa voi voittaa. Terrorismia toimintatapana tuskin pystytäänkään kokonaisuudessaan koskaan

maailmasta poistamaan. Yksittäiset terroristiryhmät eivät ole kuitenkaan yleensä olleet kovin pitkäikäisiä. Suuri osa ryhmistä on hajonnut jo parin vuoden kuluessa, ja vain harva jatkaa toimintaansa yli kymmenen vuoden ajan.

Tutkimukset eivät tue sitä, että terrorikampanjat loppuisivat puuttumalla niiden alkamiseen johtaneisiin tekijöihin. Terroritoiminta jatkuu ja loppuu tyypillisesti ainakin osin eri syistä kuin se alun perin on alkanut. Näin ollen ei ole realistista odottaa, että terrorismi loppuisi puuttumalla niihin epäkohtiin, jotka ovat johtaneet väkivaltaan turvautumiseen. Tämä ei tarkoita, etteikö sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen tasa-arvon tavoittelu olisi terrorismin torjunnan kannaltakin suotavaa. Niiden edistäminen voi estää konfliktitilanteita syntymästä ja laajenemasta.

VOIMAKEINOT JA POLITIikka

Terrorismin tukahduttaminen voimakeinoin ei ole osoittautunut kovinkaan tehokkaaksi toimintatavaksi. Valtiovallan toimien vaikutus näyttää riippuvan vahvasti tilanteesta. Joissakin tapauksissa johtajien surmaaminen tai pidättäminen on halvaannuttanut ryhmän toimintaa vakavasti, kun taas toisinaan tilalle on astunut entistä radikaalimpi johtaja. Näyttävä voiman käyttö saattaa toimia pelotteena sen tukijoille tai tukemista harkitseville, mutta yhtä lailla radikalisoita uusia ihmisiä mukaan toimintaan.

Vielä harvemmassa ovat tapaukset, joissa terroritoiminta olisi loppunut tavoitteiden saavuttamiseen. Terrori-iskujen keinoin on voitu saavuttaa huomiota ja pieniä myönnytyksiä mutta hyvin harvoin pitkän tähtäimen po-

Tutkijat ovat nähneet al-Qaidassa samoja itsetuhon siemeniä kuin monissa aiemmissa liikkeissä.

liittisiä tavoitteita. Itsestään selvää ei ole ollut sekään, että ryhmän väkivaltainen toiminta loppuu, kun se hylkää poliittiset tavoitteensa. Joskus ryhmät ovat sen sijaan vaihtaneet alaa järjestäytyneen rikollisuuden puolelle.

KANNATAJIEN MENETTÄMINEN

Paljon yleisempiä syitä terroritoiminnan loppumiselle ovat olleet jatkajien puute ja keskeisten kannatusryhmien kääntyminen terrorismia vastaan. Monet radikalisoitumisen ja värväämisen vastaiset toimet pyrkivät nimenomaisesti kuihduttamaan liikkeen viemällä siltä potentiaaliset uudet jäsenet ja kannattajat. Käytännössä terroristiryhmät itse vaikuttavat olleen tässä viranomaisia tehokkaampia.

Terroritaktiikan käyttöön sisältyy useimmiten vaikeasti ratkaistava ristiriita: jotta toiminnalla olisi mahdollisimman suuria vaikutuksia, pitäisi tehdä mahdollisimman näyttäviä iskuja tasaisin väliajoin. Korkean profiilin toiminta puolestaan vahvistaa ryhmään kohdistettuja vastatoimia ja siten pakottaa sen painumaan entistä syvemmin maan alle. Tätä kautta ryhmän yhteydet mahdollisiin tukijoihinsa heikkenevät ja ryhmä eristyy. Näyttävään toimintaan pyrkiminen saattaa helposti myös johtaa ryhmän tekemään iskuja, jotka ovat keskeisten tukijoiden mielestä liian brutaaleja tai epäoikeudenmukaisesti kohdennettuja.

MAHDOLLISUUS IRTAUTUA TOIMINNASTA

Olennaista terroritoiminnan hiipumisen kannalta vaikuttaa olevan myös se, miten helpoista toiminnasta on irtautua. Varsin yleisesti ajatellaan, että terroristiliikkeisiin mukaan lähteneet ovat menetettyjä tapauksia, terroristeja kunnes heidät vangitaan tai he saavat surmansa. Todellisuudessa "lopputilin" ottaminen terroristiliikkeistä ei ole lainkaan tavatonta. Mukana olijat voivat riitautua keskenään, kauhistua ryhmän omaksumia keinoja, menettää uskonsa poliittisiin tavoitteisiin tai yksinkertaisesti väsyä jatkuvaan jännitykseen ja uhkaan. Jos toisenlaisen elämän alkuun pääseminen näyttää mahdolliselta, päätös lopputilin ottamisesta voi jäädä halukkuudesta huolimatta syntymättä. Jos odottamassa on lähes varmasti vankilatuumio, voi tuntua paremmalta vaihtoehdolta jäädä kuitenkin terroristiryhmän suojiin. Tämän vuoksi kannattaa tarkasti miettiä, millä laajuudella terrorismin valmistelutekoja kriminalisoivaa lainsäädäntöä on tarkoituksenmukaista soveltaa käytäntöön.

Terroritoiminnasta irtautumisesta tehty tutkimus osoittaa myös, että ajatusten ja toiminnan maltillistuminen eivät välttämättä käy käsi kädessä. Vaikka yksilö irtautuisi terrori-iskujen tekemisestä, hän saattaa olla ideologialtaan edelleen aivan yhtä radikaali kuin ennen. Samaan suuntaan viittaavat myös ter-

roritoimintaan mukaan lähtemistä koskevat tutkimukset. Ideologisten näkemysten ohella muun muassa kaveri- ja sukulaissuhteet ovat keskeisesti vaikuttamassa terroritoimintaan lähtemiseen, ja ideologinen radikalisoituminen saattaa tapahtua vasta ryhmään liittymisen jälkeen. Ihmisen ajatusten ja toiminnan välinen suhde on sosiaalitieteiden suuria kysymyksiä, joihin ei ole yksiselitteisiä vastauksia. Selvää joka tapauksessa on, ettei yrityksiltä ennaltaehkäistä ja hiivuttaa terrorismia vaikuttamalla ideologisiin näkemyksiin kannata odottaa liikkoja.

JULKISUUSKUVAN HORJUTTAMINEN

Miten tutkijat sitten arvelevat al-Qaidan inspiroiman terroritoiminnan loppuvan? Tutkijat ovat nähneet al-Qaidassa samoja itsetuhon siemeniä kuin monissa aiemmissa liikkeissä. Al-Qaida on todellisuudessa hajanainen ja riitaisa liike, jonka monet teot ovat kauhistuttaneet muslimimaiden enemmistöä. Länsimaiden kannattaisi mieluummin tulla tätä todellisuutta julki kuin korostaa al-Qaidan inspiroiman uhan vakavuutta. Onpa eräs tutkija esittänyt jopa, että terrorismin vastaisessa toiminnassa voisi rajoittaa toiminnan hillitsemiseen kunnes al-Qaida-liikehdintä tuhoaa itse itsensä.

Tätä ei pidä ottaa kuitenkaan kehotuksena passiivisuuteen. Terrorikampanjoilla ei pyritä selättämään vas-

tustajaa voimankäytöllä, ja terrorikampanjoiden hiipumisen vauhdittaminen vaatii tämän asian tiedostamista. Terrori-iskuihin vaaditaan toki pommintekoaineita ja aseita, mutta ne ovat helposti hankittavissa. Liikkeiden kallisarvoisinta ja korvaamattominta omaisuutta on niiden julkisuuskuva. Tämän julkisuuskuvan horjuttaminen saattaa vähentää terrorismin vetovoimaa ja toimintamahdollisuuksia paljon pysyvämmän kuin internet-sivustojen sulkemiset ja oikeudenkäynnit terrorismiin yllytykseen tai värvykseen syöllistyneitä vastaan.

Samalla on hyväksyttävä, että valtiovallan mahdollisuudet vaikuttaa terrorismin kehittymiseen ovat parhaassakin tapauksessa rajalliset. Merkittävänä pidettyjen terroristien pidätyksistä voi olla kiusaus uutisoida näyttävästi voittoina, mutta pidemmällä tähtäimellä tehokkaampaa voisi olla keskittyä kohtelemaan terrorismista epäiltyjä ja tuomittuja viimeisen päälle laillisesti, hysteriaa välttämällä ja matalalla profiililla. Näin siksikin, että viime kädessä demokratian ja oikeusvaltion voinnista ovat vastuussa ne, jotka toteuttavat sen periaatteita käytännössä. Joskus suurempi merkitys saattaa olla sillä, mitä jätetään tekemättä. ■

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston tutkija, joka viimeistelee terroritoiminnan loppumista käsittelevää väitöskirjatutkimusta.

Rikoksentekijän luovuttaminen Suomesta Yhdysvaltoihin

Rikoksentekijän luovuttaminen on vanhin kansainvälisen rikosoikeusyhteistyön muoto. Siinä on kuitenkin tapahtunut viime vuosikymmeninä merkittäviä muutoksia, kun tarve yksilön ihmisoikeuksien suojaamiselle on kasvanut. Euroopan maiden ja Yhdysvaltojen välistä luovuttamisyhteistyötä on vaikeuttanut erilainen suhtautuminen kuolemanrangaistukseen. Seuraavassa esitellään lyhyesti keskeisimpiä oikeudellisia sääntöjä, jotka koskevat luovuttamista Suomesta Yhdysvaltoihin.

Rikoksentekijän luovuttamisella (englanniksi extradition) tarkoitetaan menettelyä, jossa valtio luovuttaa alueellaan oleskelevan, ulkomailla tehdystä rikoksesta epäillyn henkilön toiselle valtiolle joko oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa varten. Tarkoituksena on varmistaa, että rikolliset eivät välttä oikeudellista vastuuta pakenemalla valtioiden rajojen yli.

Rikoksentekijän luovuttamisen tärkeimpiä oikeuslähteitä ovat valtioiden solmitut luovutus sopimukset ja niitä täydentävät kansalliset luovuttamislait. Suomen ja Yhdysvaltojen keskinäinen luovuttamisvelvollisuus perustuu vuonna 1976 tehtyyn kahdensivuisen luovutus sopimukseen (SopS 15/1980, jäljempänä Suomi–USA-sopimus)¹. Sopimuksen sisältö muuttuu jonkin verran lähitulevaisuu-

desa, kun Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen vuonna 2003 solmima luovuttamista koskeva yleissopimus (ns. EU–USA-sopimus)² tulee voimaan.

Kansallisen tason säädöksistä merkittävin on laki rikoksentekijän luovuttamisesta (456/1970) eli ns. yleinen luovuttamislaki. Suomen ja Yhdysvaltojen väliseen luovuttamiseen soveltuvia sääntöjä sisältyy myös Suomen perustuslakiin ja Suomea velvoittaviin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten Euroopan ihmisoikeus sopimukseen.

LUOVUTTAMISEN MENETTELY PÄÄPIIRTEISSÄÄN

Suomen ja Yhdysvaltojen välinen luovutusmenettely perustuu valtioidenväliseltä osaltaan Suomi–USA-sopimukseen, kun taas kansallisen tason menettelysäännöt löytyvät yleisestä luovuttamislaista. Luovutusprosessi käynnistyy

USA:n diplomaattista tietä esittämällä luovutuspyynnöllä, johon on liitettävä mm. tiedot luovutettavaksi pyydetyn henkilöllisyydestä ja selostus tapauksen tosiseikoista.

Suomessa luovutuspyynnön asiakirjat toimitetaan oikeusministeriölle, joka ratkaisee, onko pyyntöön suostuttava. Jollei pyyntöä heti hylätä, asiakirjat lähetetään keskusrikospoliisille, joka suorittaa kiireellisesti asiassa tutkinnan, ja toimittaa tämän jälkeen tutkinta-asiakirjat oikeusministeriölle. Pyyntöön kohteena oleva henkilö voidaan tutkinnan edistämiseksi ja luovuttamisen varmistamiseksi ottaa säilöön. Päätöksen voi tehdä pidättämiseen oikeutettu poliisimies, ja paikkakunnan käräjäoikeuden on otettava asia käsiteltäväkseen samassa järjestyksessä kuin vangitsemisvaatimus.

Jos luovutettavaksi pyydetty henkilö on ilmoittanut

vastustavansa luovuttamista, oikeusministeriön on pyydetävä asiasta korkeimman oikeuden lausunto. Jos KKO katsoo, että luovuttamiselle on olemassa este, pyyntöön ei voida suostua. Muussa tapauksessa oikeusministeriöllä on asiassa vapaa harkintavaltaa. Jos luovutuspyyntöön suostutaan, maiden viranomaiset sopivat enintään kahden kuukauden määräajasta, jonka kuluessa USA:n on noudettava luovutettava henkilö. Oikeusministeriön lopulliseen luovutus päätökseen ei voi hakea muutosta.

AINEELLISET LUOVUTTAMISSÄÄNNÖT

Luovuttamisen aineellisilla edellytyksillä tarkoitetaan sääntöjä, joiden perusteella oikeusministeriö ja KKO tekevät päätöksen siitä, voidaanko Yhdysvaltojen esittämään luovutuspyyntöön suostua vai ei.

Suomen ja USA:n välillä sovellettavat säännöt pohjautuvat laajempaan kansainväliseen sopimuskäytäntöön.

Yksi luovuttamisoikeuden tärkeimmistä periaatteista on kaksoisrangaistavuus, jonka mukaan valtion ei tarvitse suostua luovuttamiseen teoista, joita se ei itse pidä rangaistavina. Suomi–USA-sopimuksen 2 artiklan mukaan luovuttaminen edellyttää, että luovutuspyynnössä mainitusta rikoksesta voidaan tuomita kummankin valtion lainsäädännön mukaan yli vuoden vankeusrangaistukseen. Nykyisestä lisäedellytyksestä, jonka mukaan rikoksen on sisällyttävä 31-kohtaiseen rikosluetteloon, luovutaan EU–USA-sopimuksen tullessa voimaan.

Luovuttamissopimuksissa annetaan tavallisesti mahdollisuus omien kansalaisten luovuttamisesta kieltäytymiseen. Suomi–USA-sopimuksen 4 artiklan mukaan kumpikaan sopimuspuoli ei ole velvollinen luovuttamaan omia kansalaisiaan. Suomen perustuslain 9 §:n 3 momentissa kielletään Suomen kansalaisten luovuttaminen vastoin tahtoaan, ellei asiasta ole säädetty erikseen lailla. Suomen ja Yhdysvaltojen välisestä luovuttamisesta ei ole säädetty tällaista erityislakia. Sen sijaan asiaan sovelletaan yleistä luovuttamislakia, jonka 2 §:n mukaan ”Suomen kansalaista ei saa luovuttaa”. Kiellon ehdottoman sanamuodon vuoksi Suomen kansalaista ei voida luovuttaa Yhdysvaltoihin edes siinä tapauksessa, että pyynnön kohteena oleva henkilö suostuisi luovuttamiseensa. Kun luovuttamisesta kieltäydytään kansalaisuuden perusteella, luovutuspyynnössä mainittu rikos on Suomessa saatettava toimivaltaisille viranomaisille syyteharkintaa varten.

Muita luovuttamisen kieltäytymisperusteita on lueteltu Suomi–USA-sopimuksen 7 artiklassa. Luovuttamisesta voidaan kieltäytyä mm. jos rikoksesta on jo käyty oikeutta Suomessa, tai jos luovuttaminen olisi rikoksenteikijän henkilökohtaisten olosuhteiden, kuten iän tai terveydentilan vuoksi inhimillisesti kohtuutonta.

IHMISOIKEUSRISKIT LUOVUTTAMISESSA USAAN

Rikoksenteikijän luovuttaminen on perinteisesti nähty puhtaasti valtioiden välisenä toimenpiteenä, jossa luovutuspyynnön kohteena olevalla yksilöllä on ollut vain välikappaleen asema. Viime vuosikymmeninä luovuttamisoikeudessa on kuitenkin alettu kiinnittää enemmän huomiota yksilön ihmisoikeuksien suojaamiseen. Merkittävin ennakkotapaus on ollut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asiassa *Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta* (1989) antama tuomio, jonka jälkeen on ollut selvää, että rikoksenteikijän luovuttaminen valtioon, jossa hänen Euroopan ihmisoikeussopimuksessa turvattu oikeuksiaan loukattaisiin, voi olla itsessään vastoin sopimusta.

Keskeisin ihmisoikeuksia koskeva erimielisyys Yhdysvaltojen ja Euroopan maiden välillä on ollut suhtautuminen kuolemanrangaistukseen. Suomessa perustuslaissa (9 §:n 4 mom.) kielletään ulkomaalaisen karkottaminen, luovuttaminen tai palauttaminen, jos häntä tämän johdosta uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Suomi–USA-sopimuksen 9 artiklan nojalla luovuttamisesta voidaan kieltäytyä, jos pyynnössä mainitusta rikoksesta saattaa USA:n lainsäädännön mukaan seurata

kuolemanrangaistus, eikä USA anna Suomen riittäviksi katsovia takeita siitä, että kuolemanrangaistusta ei määrätä tai panna täytäntöön.

Millaisia kuolemanrangaistuksen vastaisten takeiden sitten tulisi käytännössä olla, jotta oikeusministeriö ja/tai KKO voisivat katsoa ne riittäviksi? Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä voidaan mainita neljä päätöstä: *Aylor-Davis v. Ranska* (1994), *Nivette v. Ranska* (2000), *Einhorn v. Ranska* (2001) ja *Kordian v. Turkki* (2006), joissa Yhdysvaltojen katsottiin antaneen riittävät takeet siitä, ettei kuolemanrangaistusta määrätä. Kussakin tapauksessa osavaltion toimivaltainen syyttäjäviranomaisena oli antanut valahtoisesta sitoumuksen, ettei hän vaadi asiassa kuolemanrangaistusta. Lisäksi sovellettavasta lainsäädännöstä oli saatu selvitys, jonka mukaan tuomioistuimilla ei ollut mahdollisuutta langettaa kuolemanrangaistusta ilman syyttäjän vaatimusta.

Mainitun kaltaisia takeita voidaan pitää vähimmäisvaatimuksena myös Suomen ja USA:n välillä: jos rikoksesta voi USA:n lainsäädännön mukaan seurata kuolemanrangaistus, luovuttaminen edellyttää, että USA:n tuomioistuinten itsenäinen harkintavalta kuolemantuomion langettamisessa voidaan sulkea jo ennakolta täydellisesti pois. Jos luovuttamista taas pyydetään jo tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanoa varten, kuolemanrangaistuksen on oltava sitovasti muunnettu muuksi rangaistukseksi ennen luovuttamis päätöksen tekemistä.

Muut Yhdysvaltoihin tapahtuvaa luovuttamista koskevat ihmisoikeusriskit liittyvät ennen kaikkea ns. terroris-

minvastaisessa sodassa omakuttuihin menettelytapoihin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien katsoi tapauksessa *Al-Moayad v. Saksa* (2007), että riski altistumisesta kidutukselle ja epäoikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille koski ennen kaikkea niitä terroristietäpitäjiä, joita säilytettiin Guantanamo Bayssa ja muissa Yhdysvaltojen ulkopuolisissa vankiloissa; maan normaalisissa oikeus- ja rangaistusjärjestelmässä ei sen sijaan nähty huomautettavaa.

Voidaan olettaa, että presidentti **Barack Obama** päätös Guantanamo vankileirin sulkemisesta vähentää terroristietäpitäjien luovuttamiseen liittyviä oikeudellisia ongelmia. Kidutuksen ja muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kieltäminen on kuitenkin niin keskeinen perusoikeus, että pienkin epäilyksen kielletystä kohtelusta tulisi jatkossakin riittää luovuttamisesta kieltäytymiseen. ■

Artikkeli perustuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan ”Aineelliset edellytykset rikoksenteikijän luovuttamiselle Suomesta Yhdysvaltoihin” (2008).

1) *Suomen ja Yhdysvaltojen välinen rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva sopimus, allekirjoituspäivä 11.6.1976, voimaantulopäivä 11.5.1980.*

2) *Sopimus rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta EU:n ja Yhdysvaltojen välillä, EUVL L 181, 19.7.2003. Sopimuksessa edellytettiin, että EU:n jäsenvaltiot neuvottelevat USA:n kanssa kahdenväliset asiakirjat, jotka ovat sopusoinnussa EU–USA-sopimuksen kanssa. Suomessa tarvittavat sopimusmuutokset toteutettiin joulukuussa 2004 allekirjoitetulla Suomi–USA-pöytäkirjalla (löytyy HE 86/2005 vp.), jonka on määrä tulla voimaan samana päivänä kuin EU–USA-sopimus. Eduskunta hyväksyi sopimusten voimaansaattamislait (9–10/2008) tammikuussa 2008.*

Kirjoittaja on yliopettaja Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksessa.

Kaksi tragediiaa

Usein puhumme länsimaisesta oikeusjärjestyksestä tai -valtiosta. Tästä saattaa saada kuvan, että länsimaissa olisi suhteellisen yhtenäinen oikeudellinen tai ainakin rikosoikeudellinen ajattelu- ja toimintapa. Erot Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä toki otetaan huomioon, mutta Länsi-Eurooppaa saatetaan pitää tässä yhteydessä suhteellisen homogeenisena yhteisönä. Erot voivat kuitenkin olla yllättävänkin suuria.

David A. Green (2007) on verrannut kriminaalipoliittisia kulttuurireja kahden paralleelin, rinnakkaistapauksen kautta. Ensimmäinen on mediasta suomalaisillekin tuttu englantilainen **James Bulgerin** tapaus vuodelta 1993. Hän oli 2-vuotias poika, jonka kaksi 10-vuotiasta poikaa kaappasi ostoskeskuksesta ja surmasi rautatien sivussa tiilillä ja rautatangolla. Pojat saatiin pian kiinni, ja he viettivät tiukassa tutkintavankeudessa yhdeksän kuukautta ilman merkittävää psykologista hoitoa. Pojat tuomittiin elinkautista vastaavaan tuomioon ja minimirangaistusajaksi tuomari määräsi kahdeksan vuotta. Sisäministeri **John Howard** kuitenkin puuttui asiaan ja nosti sen kymmeneen vuoteen.¹

Norjassa tapahtui vastaavanlainen tapaus vuotta myöhemmin. 5-vuotias **Silje Marie Redergård** oli leikkimässä kolmen 6-vuotiaan pojan kanssa, jotka päättivät

”olla ilkeitä” tytölle. He potkivat tyttöä, löivät mm. kivellä ja jättivät hänet osittain riisuttuna ja tajuttomana lumeen paltumaan kuoliaaksi. Tapausta käsiteltiin Norjassa enemmänkin onnettomuutena, eikä poikia rangaistu missään vaiheessa millään tavalla.

Reaktiot tapauksiin näissä kahdessa maassa poikkesivat huomattavalla tavalla toisistaan. Bulgerin tapaus sai valtavan huomion mediassa, myös kansainvälisesti. Englannissa median käsittelytapa oli suuressa määrin itsereferoointia, lehdet lainasivat toisiaan. Asiantuntijakommentteja pyrittiin jopa välttämään. Eräs kolumnisti totesi, että ”Jumala varjelkoon meitä ’ologeilta’, joiden lattea lähestymistapa on vaarallinen”. Poikien vapauttaminen ehdonalaiseen vuonna

2001 nosti mediassa uuden myrskyn. Norjan mediassa ei etsitty syyllisiä ja asiantuntijakommentit olivat keskeisessä asemassa. Myös uhrin ja tekijöiden vanhempia haastateltiin, mutta edes uhrin vanhemmat eivät esittäneet syytöksiä tai rangaistusvaatimuksia.

Poliittinen järjestelmä reagoi myös hyvin eri tavalla. Bulger-tapaus sai aikaan 28 debattia parlamentin alahuoneessa ja 21 ylähuoneessa vuosina 1993–2001. Redergårdin nimeen ei vedottu kertakaan Norjan kansanedustuslaitoksen, Stortingetin, keskusteluissa. Ainoastaan kulttuuriministeri ilmoitti antavansa lakiesityksen, joka liittyi väkivaltaisen videomateriaalin valvontaan. Englannissa tapausta hyödynsi erityisesti oppositiossa oleva ’Uusi Labour’ varjosisäministerinä **Tony Blair**. Kun Blairia pyydettiin hillitsemään pahimpia konservatiivien lynkkauspuheenvuoroja, hän kieltäytyi

todeten, että "monet Daily Mailin lukijat ovat varmaan samaa mieltä". Elämäkerturit ovat sitä mieltä, että tapaus sementoi Blairin tien Labourin johtoon. Tämä yksittäinen tapaus johti myös kovenevaan kriminaalipolitiikkaan, ilmeisesti jopa vankilukujen kasvuun.

Miksi näin erilaiset reaktiot? Greenin mukaan maiden väliset rikollisuuserot eivät ole sellaisia, että ne johtaisivat suurempaan pelkoon ja sitä kautta eroihin reagoinnissa. Uhrien perheiden toimintatavat erosivat jyrkästi, mikä jossain määrin voi vaikuttaa asioiden käsittelyyn julkisuudessa, mutta sekin saattaa osin heijastaa kulttuurieroja. Tekijöiden ikä poikkesi tapauksissa: Bulgerin surmaajat olivat 10-vuotiaita ja siten rikosoikeudellisessa vastuussa, kun taas Redergårdin surmaajat olivat neljä vuotta nuorempia. Toisaalta englantilaisessa oikeusprosessissa tuotiin esiin, että näistä teoista olisi tullut rangaista nuorempiakin jollain tavalla. Vastaavasti Norjassa reaktio olisi todennäköisesti ollut täysin sama, vaikka tekijät olisivatkin olleet 10-vuotiaita. Myös käsitykset lapsuudesta voivat vaihdella ja myös muuttua historian kuluessa. Vuonna 1861 Englannissa tapahtui lähes identtinen tapaus kuin Bulgerin surma. Tuomari nimitti sitä "pelkästään lapselliseksi ilkivallaksi". Bulger-tapauksen tuomari käytti muotoilua "ennennäkemättömän pahuuden ja barbaarisuuden teko". Greenin mukaan englantilaisen yhteiskunnan moraalista tilaa tulisi arvioida, ei niinkään surman kuin siihen kohdistetun reaktion perusteella.

Green katsoo, että reaktioerojen selittämiseksi kaksi tekijää on oleellisesti osassa: mediakulttuuri ja poliittinen kulttuuri. Englannissa iltapäivä- tai sensaatiolehdet (ns. tabloidit) ovat hyvin keskeisessä roolissa ja juuri niitä 'Uusi Labour' hyödynsi jopa niin, että voidaan puhua 'tabloidiystävällisestä kriminaalipolitiikasta'. Blair kaatoi bensiniä tuleen esittäessään, että Bulger-tapaus ei ole poikkeus, vaan lähes vastaavaa tapahtuu koko ajan, ja että päinvastoin kuin tutkijat väittävät, Englannin rikollisuus on rajussa kasvussa. Norjassa ns. laatu-lehdistön rooli on selvästi keskeisempi ja surmien

käsittelytavassa on valtava ero. Englannissa suuren osan mediasisällöstä muodostivat yleisön kommentit, haastattelut tms. Norjassa nämä puuttuivat lähes täysin jopa iltapäivälehtien sivuilta; tärkeässä roolissa olivat asiantuntijakommentit. Englannin lehdistön tulkintakehyksessä Bulger-tapaus oli rikosoikeudellinen. Silloin viitattiin kasvavaan rikollisuuteen, yksinhuoltajuuteen ja huonoihin vanhempiin, pahoihin ja poikkeaviin lapsiin ja TV/video-väkivaltaan. Norjan lehdistön kehityksessä Redergård-tapaus oli lastensuojelullinen. Silloin viitattiin traagiseen onnettomuuteen, ADHD-ongelmiin ja TV/video-väkivaltaan. Vain jälkimmäinen piirre oli siis yhteinen. Englannissa Bulger-tapaus kertoi median mukaan jostain yleisestä, Norjassa vastaavasti kyse oli harvinaisesta poikkeuksesta.²

Poliittisen kulttuurin erot tiivistyivät kahteen erilaiseen demokratiaan. **Arend Lijphartin** (1998) mukaan konsensusdemokratiassa (Norja) on yleensä koalitiotahallituksia, monia puolueita, suhteellinen vaalitapa, lainsäätäjät on vahvassa asemassa ja eturyhmät vakiintuneita ja järjestäytyneitä. Enemmistödemokratia (USA, UK) muodostuu usein kahdesta puolueesta, hallituksella on suuri valta ja järjestelmä on äärimmäisen kilpailullinen eikä kompromissihakuinen. Jälkimmäinen järjestelmä voi johtaa poliittiseen kulttuuriin, jossa on paljon syllisten etsimistä ("kenen vika") ja vähän luottamusta itse järjestelmään ja viranomaisiin. Voi syntyä myös voimakkaita me-ne-asetelmia ja valtaan pyritään konfliktien avulla. Greenin mukaan enemmistödemokratian ja populistisen mediakulttuurin liitto tuottaa Bulger-tapauksen kaltaisia reaktioita, vaikka kaikissa maissa ei aina näin ole käynytään.

Tapio Lappi-Seppälä (2008) on samoilla linjoilla etsiessään syitä kriminaali- ja rankaisupolitiikan eroavuuksiin kansankulttuurien välillä. Hänen mielestään selitykset ovat joskus liian yksittäisiä ja yksinkertaisia (etniset ristiriidat, rikollisuuden kasvu) tai joskus liian yleisiä selittääkseen, miksi suuria kansallisia eroja on (esim. **David Garlandin** myöhäismoderniin kuuluva 'kontrollin kulttuuri'). Greenin mainitse-

miin tekijöihin Lappi-Seppälä lisää ainakin erot hyvinvointivaltion säilyttämisessä tai rapauttamisessa.

Kovasti pohditaan myös sitä, voivatko Pohjoismaat säilyttää poikkeuksellisuutensa. Joidenkin (esim. Balvig 2004) mukaan koveneva kriminaalipolitiikka ja rankaisupopulismi ovat olleet täällä jo jonkin aikaa. Uusiseelantilainen **John Pratt** (2008 a, b) on sitä mieltä, että selvimmin pohjoismaista poikkeuksellisuutta kriminaalipolitiikassa kantaa tänään Suomi, joka siihen viimeisenä tuli. Ruotsi on jo selvimmin astumassa rajoille, joilla voidaan puhua poistumisesta tästä traditiosta.

Mikään ei ole pysyvää, eikä itsestään selvää kuten Hollannin esimerkki osoittaa (esim. Haaste1/2008). Joku voi jopa väittää, että Suomessa malli on säilynyt vain siksi, että tulemme aina muita jäljessä – niin kriminaalipolitiikan modernisoinnin kuin 'jätkimodernisoinnin' suhteen. Kuinka kauan sivistynyt ja humaani asiantuntijaeliitti säilyttää asemansa kriminaalipolitiikan muotoilemisessa, on epävarmaa. On myös muistettava, että hoidollista näkökulmaa korostava uuspositivismi ja rankaisuhakuinen kriminaalipolitiikka viihtyvät hyvin yhdessä. Ehkä Suomen 'Tony Blair' kurkistaa jo nurkan takana. ■

Lähteet saa kirjoittajalta matti.laine@om.fi.

1) Myöhemmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuinin totesi laittomaksi käytännön, jossa hallituksen ministerit asettavat tuomioiden minimiaikoja. Vuonna 2003 käytäntö poistettiin Britannian lainsäädännöstä.

2) Google-haku "James Bulger" tuottaa 140 000 osumaa (samannimisiäkin varmaan on) ja "James Bulger murder" vielä 31 500 osumaa. "Silje Marie Redergård" tuottaa n. 320 osumaa.

Lapsiin kohdistuvassa väkivallassa epäiltyinä usein toinen lapsi

Vuonna 2007 poliisille ilmoitettiin 2024 alle 15-vuotiaisiin kohdistuvaa väkivaltarikosta, joista valtaosa (75 %) oli fyysisiä väkivallan tekoja. Seksuaalisen väkivallan tapauksia oli 20 ja lapsen laininlyönnin tapauksia 5 prosenttia. Fyysisen väkivallan uhrin olivat enimmäkseen poikia (70 %) ja seksuaalisen väkivallan uhrin tyttöjä (87 %).

Puolessa lapsiin ja nuoriin kohdistuvista väkivallanteoista rikoksesta epäilty on toinen lapsi tai nuori. Puolet epäillyistä on alle 18-vuotiaita ja kolmannes epäillyistä alle 15-vuotiaita.

Poliisiammattikorkeakoulun selvityksessä tarkasteltiin vuonna 2007 poliisille ilmoitettuja lapsiin ja nuoriin kohdistuvia fyysisiä ja seksuaalisia väkivallanteoita sekä tilanteita, joissa lapsi on vaarassa vanhempien välisen väkivallan takia. Selvitys on osa sisäasiainministeriön rahoittamaa kolmivuotista Lapset väkivallan uhreina -tutkimusprojektia.

SEKSUAALISEN HYVÄKSIKÄYTÖN TUTKINTA HAASTEELLISTA

Selvityksen mukaan valtaosa seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön uhreista on 13–14-vuotiaita tyttöjä. Seksuaalirikoksesta epäiltyinä on usein lapselle tuttu, perheen ulkopuolinen aikuinen. Rikosilmoitusten perusteella tytöt kohtaavat myös seurustelusuhteessa tapahtuvaa seksuaalista väkivaltaa, joka on Suomessa vähän tutkittu ilmiö.

Rikosnimikettä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö käytetään vakavuudeltaan hyvin erilaisten tekojen yhteydessä. Selvityksen tekijän, **Sanna-Mari Humpin** mukaan tämä vaihtelevuus ja tulkinnanvaraisuus saattaa olla yksi syy siihen, miksi siihen liittyy paljon epäselvyyttä ja tutkinnan vaikeuksia. Tapauksen tutkinta edellyttää myös poliisin, sosiaaliviranomaisten ja lääkärin yhteistyötä.

NUORET PERHEVÄKIVALLAN UHRIT HUOMATAAN HARVOIN

Poliisille ilmoitetut perheen sisäiset väkivallanteot koskevat usein tilanteita, joissa lapsen isää tai äitiä epäillään lapsen fyysisestä pahoinpitelystä. Lisäksi lapset joutuvat vaaralliseen tilanteeseen nähdessään vanhempien välistä väkivaltaa. Selvityksen mukaan poliisi tunnistaa tällaisen epäsuoran väkivallan uhreiksi lähinnä pieniä, alle kouluikäisiä lapsia. Nuoret ja varhaisnuoret huomataan epäsuoran perheväkivallan uhreina todella harvoin.

Humppi painottaa, että poliisin tietoon tulleet perheväkivaltilanteet ovat luonteeltaan hyvin vakavia, joten lasten läsnäoloon tilanteessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Perheessä tapahtuva väkivalta koskettaa kaikkia perheenjäseniä ja sen näkeminen on haitallista kaiken ikäisille lapsille.

PIILORIKOLLISUUTTA PALJON

Lapsiin kohdistuvassa väkivallassa piilorikollisuuden määrä on suuri. Tämä käy ilmi, kun verrataan rikosilmoitusten määrää lokakuussa julkaistun lapsiuhritutkimuksen tuloksiin. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvista pahoinpitelyistä vain muutama prosentti päättyi poliisin tietoon. Seksuaalisen hyväksikäytön tapauksista arviolta joka kymmenes tulee poliisin tietoon.

Erityisen harvoin poliisille ilmoitetaan lapseen tai nuoreen perheessä kohdistuvasta väkivallasta. Lapsiuhritutkimuksen perusteella esimerkiksi 12-vuotiaista noin 2 000 koki viime vuonna vanhempiensa taholta kuritusväkivaltaa ja 700 vielä vakavampaa väkivaltaa, kuten potkimista tai esineellä hakkaamista. Poliisin rekistereissä kyseisiä perheväkivaltatapauksia on muutamia kymmeniä.

Perheessä tapahtuvassa väkivallassa epäiltyinä on useimmiten lapsen isä. Äi-

din tekemä väkivalta tulee poliisin tietoon huomattavasti harvemmin, vaikka uhritutkimuksen mukaan äidin ja isän tekemä väkivalta ovat yhtä yleisiä. Äidin tekemä väkivalta tulee usein esiin esimerkiksi sosiaaliviranomaisen ilmoittamana, kun taas isän tekemästä väkivallasta ilmoittavat usein perheen muut jäsenet tai tutut.

Lisätietoa tutkimusprojektista saa Poliisiammattikorkeakoulun sivuilta www.polamk.fi (Tutkimus/Tutkimusalueet/Kokonaisrikollisuus). Selvitys poliisin tietoon tulleesta lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta väkivallasta vuonna 2007 sekä lapsiuhritutkimus ovat luettavissa julkaisuja-osiossa.

Väkivallan vähentämiseksi tarkistuslista kuntiin

Rikossentorjuntaneuvosto on laatinut listan seikoista, jotka edesauttavat väkivallan ehkäisyä paikallistasolla. 18-kohtainen tarkistuslista sisältyy oppaaseen, joka on lähetetty kaikkiin kuntiin. Opas on tarkoitettu tueksi ja avuksi turvallisuussuunnitelmia valmisteleville ja niistä päättävillä. Neuvoston mukaan väkivallan vähentämistoimet vaatisivat kunnassa parempaa suunnittelua, jos tarkistuslistan kysymyksistä alle puoleen vastataan myöntävästi.

Oppaassa kerrotaan erilaisista keinoista, joilla väkivaltaa voidaan paikallisesti vähentää. Väkivallan tilanteet ja kokemukset ovat erilaisia naisilla ja miehillä, eri-ikäisillä ja eri etnisen taustan omaavilla. Näin ollen toimetkin väkivallan ehkäisemiseksi vaihtelevat. Hyväksi todetuista toimita erityyppisen väkivallan vähentämiseksi löytyy paljon tutkittua tietoa. Opas löytyy osoitteesta www.rikossentorjunta.fi.

Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta yleistä

Suuri osa yläasteiden opettajista on joskus kokenut häirintää tai väkivaltaa oppilaiden taholta. Oppilaan loukkaavaa käytöstä koki vähintään kerran lähes puolet (45 %) yläasteiden opettajista lukuvuonna 2007–2008. Väkivallan uhkaa koki 7, väkivaltaa 4 ja seksuaalista häirintää 3 prosenttia. Lisäksi muuta häirintää, kuten häirintäsoittoja ja opettajan omaisuuteen kohdistuneita vahingontekoja, oli kokenut lähes joka kymmenes. Joskus uransa aikana tekoja on kokenut tätäkin useampi opettaja.

Fyysinen väkivalta liittyi tyypillisesti tilanteisiin, joissa oppilas ei halunnut toimia opettajan ohjeiden mukaan tai joissa opettaja huomautti oppilaille epäasiallisesta käytöksestä. Väkivaltaa kohdistui opettajiin usein myös tilanteissa, joissa opettaja oli mennyt väliin oppilaiden keskinäiseen kiistaan tai rauhoittamaan muuten aggressiivisesti käyttäytyvää oppilasta.

Oppilaan huoltajan loukkaavaa käytöstä oli kokenut joka kymmenes opettaja lukuvuonna 2007–2008; väkivallan uhkaa tältä taholta oli kuitenkin kokenut hyvin harva (0,5 %). Huoltajat uhkailivat opettajia jonkin verran myös oikeudellisilla toimenpiteillä.

Häirintä ja väkivalta oli lähes yhtä yleistä mies- ja naisopettajia kohtaan. Naisopettajiin kohdistui jonkin verran enemmän loukkaavaa käyttäytymistä ja seksuaalista häirintää, kun taas miesopettajat kokivat enemmän väkivaltaa, sen uhkaa ja muuta häirintää. Erityisopettajilla oli kolminkertainen riski muihin verrattuna joutua oppilaiden väkivallan tai sen uhan kohteeksi. Myös opettajan nuori ikä lisäsi tätä riskiä.

ONGELMAT SAMALLA TASOLLA KUIN 10 VUOTTA SITTEEN

Vuoden 2008 kyselyn tuloksia voidaan joiltakin osin verrata vuoden 1997 vastaavaan tutkimukseen. Opettajien kohtaaman häirinnän ja väkivallan määrä on

pysynyt melko vakaana. Loukkaavassa käyttäytymisessä ja häirinnässä on tapahtunut jonkin verran laskua, kun taas väkivalta ja sen uhka on hieman yleistynyt. Loukkaavassa käyttäytymisessä ja häirinnässä tapahtunut lasku koskee selkeämmin naisopettajia, väkivallan ja uhkailun yleistymisen puolestaan jonkin verran enemmän miesopettajia.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedot perustuvat keväällä 2008 tehtyyn opettajakyselyyn, johon vastasi 1 496 suomenkielisten yläasteiden opettajaa eri puolilta Suomea. Vastanneista naisia oli 69 ja miehiä 31 prosenttia. Vuonna 1997 kyselyyn vastasi 897 opettajaa. Uhräkyselyjä tehdään, koska vain pieni osa häirintä- ja väkivaltatilanteista tulee viranomaisten tietoon ja sitä kautta tilastoihin.

Venla Salmi & Janne Kivivuori: Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta 2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisu 10/2009, www.optula.om.fi.

Väkivaltaisen naisen on vaikea saada apua

Ensi- ja turvakotien liiton Vaiettu naisseus-projekti (2004–2008) on päättynyt ja projektin kokemuksista on julkaistu loppuraportti. Projektin tavoitteena oli naisen väkivallan tunnistaminen, nimeäminen ja hoitaminen. Lähes sata naista haki apua omaan väkivaltaiseen käytökseen. Useat heistä olivat yrittäneet puhua väkivaltaisista ajatuksistaan ja teoistaan läheisilleen tai viranomaisille, mutta he olivat tulleet torjutuiksi tai ongelmaa oli vähätelty.

Projektin alussa valtaosa asiakkaista oli keski-ikäisiä, työssä käyviä naisia, joiden väkivaltaisuus kohdistui omaan

puolisoon tai miesystävään. Ennakkoodotus oli ollut, että pienten lasten äidit hakisivat enemmän apua, mutta heitä tuli asiakkaaksi vasta projektin loppuvaiheessa. Näiden äitien oli vaikea puhua väkivaltaisuudestaan, sillä lasten huostaanotto tai lasten huoltajuuden epäminen pelotti.

– Lähisuhdeväkivallan kasvot ovat mielikuvissamme miehen kasvot. Naista lyödään, mutta myös nainen lyö. Äidit pilkkaavat, läpsivät ja pahoinpitelevät lapsiaan. Naiset voivat olla parisuhteissaan alistavia, kontrolloivia ja vainoavan mustasukkaisia. Myös naiset uhkailevat,

mitätöivät ja lyövät miestään. Nyt on aika ravistella myyttiä väkivallattomasta naisesta. Projekti on päättynyt, mutta ongelman ymmärtämisen suhteen olemme taipaleen alussa. Keskustelua on jatkettava ja apua tarjottava niin väkivaltaan turvautuvalle naiselle kuin hänen väkivaltansa kokijallekin, sanoo Ensi- ja turvakotien liiton kehittämisspäällikkö **Hannele Törrönen**.

Kouluväkivallan ehkäisemiseksi käynnistetty laajasti toimia

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän mukaan eri hallinnonaloilla on käynnistetty yhteensä yli sata toimenpidettä Jokelan ja Kauhajoen kaltaisten väkivallantekojen ennaltaehkäisemiseksi, varautumisen parantamiseksi ja jälkihoidon tehostamiseksi.

Esimerkiksi useita lainsäädännön uudistamiseen tähtäviä hankkeita on käynnistynyt, mm. ehdotus rikoslakiin sisällytettävistä säännöksistä murhan ja törkeän pahoinpitelyn valmistelun kriminalisoimiseksi. Myös poliisin oikeus saada tietoa rikosten valmistelusta internetympäristössä selvitetään.

Aselakia uudistava hanke on asetettu ja poliisilaitosten aseasioita käsittelevät henkilöt on koulutettu. Aserekisterin uu-

distaminen on käynnistynyt.

Koulujen pelastussuunnitelmat uusitaan ja kouluille, poliisille ja pelastusvoimille annetaan uudet uhkatilanteita koskevat toimintaohjeet. Myös koulujen nimikkopoliisijärjestelmä käynnistetään.

Nettinuorisotyötä on tarkoitus laajentaa ja verkkonuorisotyö laajenee valtakunnalliseksi palveluksi. Opetusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ovat myöntäneet siihen rahoitusta. Poliisin verkkoseurantaa on tehostettu ja siihen saadaan lisäresursseja. Yhteistyö verkon omavalvonnan tehostamiseksi on käynnissä.

STM on käynnistänyt mielenterveyspalvelujen ikärajojen yhtenäistämisen ja suunnittelee määrärahoja lasten ja nuor-

ten mielenterveystyöhön. STM on myös laatinut esityksen neuvolatoimintaa sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa koskevaksi asetukseksi. Laajoissa terveystarkastuksissa arvioitaisiin lapsen tai nuoren terveydentilan lisäksi aina myös koko perheen hyvinvointi. Asetuksessa olisi myös säännökset lapsen, nuoren ja perheen erityisen tuen tarpeen tunnistamiseksi. Lisäksi STM:n ja OPM:n oppilashuoltotyöryhmä on määrittämässä mm. oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmän roolia koulun yleisen turvallisuuden edistämiseksi.

Jälkihoidon varmistamiseksi valtio on osoittanut lisämäärärahoja Tuusulan kunnalle ja Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirille. Lisäksi työryhmä arvioi avun tarvetta sekä koordinoi ja kehittää jälkihoitoa.

Koulusurmien ehkäisyyn paneuduttu Yhdysvalloissa

Koulusurmien ehkäisyssä on tärkeintä tulkita oikein tekijän jollain tavoin antamia vihjeitä. Ne ovat ainoita väkivaltarikoksia, joista tekijä yleensä ilmoittaa etukäteen. Havaittavia merkkejä on tarjolla vanhemmille, kavereille, opettajille ja muille pitkin matkaa; esimerkiksi jossain vaiheessa ase hankitaan, sanoo FBI:stä eläkkeelle jäänyt erityisasiantuntija **Mary Ellen O'Toole**. Hän oli tammikuussa Helsingissä puhumassa koulusurmien tutkinnasta ja ehkäisystä Yhdysvalloissa. Koulujen turvallisuutta käsitelleen seminaarin järjestivät Opetusministeriö, Helsingin Sanomat ja Pelastakaa Lapset ry.

– Sen enempiä tekijät kuin teotkaan eivät ole olleet samanlaisia eikä koulusurmille ole ollut yhtä syytä. Motiiveja ovat olleet kuuluisuuden halu, kosto, kiusatuksi joutuminen ja ”saalistusvietti”. Teot eivät koskaan ole impulsiivisia vaan hyvinkin pit-

kään suunniteltuja, O'Toole kertoi.

Hän painotti esityksessään median roolia ja kouluampumisten luonnetta ”copycat”- eli jäljittelyrikoksina. Kouluampujat kilpailevat toistensa kanssa ja ihailevat toisiaan. Nykyään kouluammuskelusta voi kuulla sata miljoonaa ihmistä, myös potentiaaliset koulusurmaajat ympäri maailmaa.

O'Toolen mukaan koulusurmien estäminen on hyvin vaikeaa, sillä jotkut tekijät ovat niin päättäväisiä, että teko tapahtuu jossain muodossa joka tapauksessa. Riskinarviointiohjelmat kouluissa ovat kuitenkin tarpeen. Riskiä arvioitaessa olennaisia kysymyksiä ovat: pääseekö nuori käsiksi aseisiin, onko nuori vihainen ja katkera, onko perheessä vakavia ongelmia, pitääkö hän itseään vainottuna ja ovatko ihmiset hänelle objekteja.

Hän muistutti, että kokonaisuudessaan koulussa koettu väkivalta on Yhdys-

valloissa 1990-luvulta alkaen vähentynyt, eivätkä useimmat uhkailijat koskaan toteuta aikeitaan. Monet nuoret esimerkiksi kirjoittelevat ja esiintyvät netissä tyhmästi, joten muitakin vihjeitä täytyy löytyä ennen toimiin ryhtymistä.

Psykiatrian professori **Stuart Twemlow** neuvoi koulusurmien ehkäisemiseksi panostamaan esikouluikäisiin lapsiin ja koulukiusaamisen vastustamiseen. Suomessa hän näki hyvät mahdollisuudet estää pahoinvoivan lapsen kasvaminen tappajaksi hyvien hoitojärjestelmien ja muiden sosiaalisen ympäristön tekijöiden ansiosta.

Twemlow'n mielestä väkivallan ehkäisemiseksi on olennaista parantaa koulun ilmapiiriä ja saada lapset tuntemaan olonsa turvalliseksi koulussa. Hän on ollut kehittämässä koulukiusaamisen vastaisia ohjelmia (ks. www.backoffbully.com).

Jokelan koulusurmia ei olisi ehkäisty yksittäisillä toimilla

Valtioneuvoston asettama Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta korostaa raportissaan syrjäytymistä teon taustalla. Tekijän syrjäytyminen oli erityislaatuista, mikä oli seurausta useista osatekijöistä. Perheillä, kasvatuksella ja koulu-yhteisöllä, mutta myös muulla yhteiskunnalla ja nykyisin verkkoyhteisöllä, on mahdollisuudet syrjäytymisen ehkäisyyn.

– Jokelan koulusurmat olivat monisyinen tapahtuma, minkä vuoksi koulusurminen ennaltaehkäisyyn ei ole löydettävissä vain yhtä tai kahta toimenpidettä, vaan on toteutettava samanaikaisesti useita ratkaisuja, painotti tutkintalautakunnan puheenjohtaja, varatuomari **Tuulikki Pe-ttäjäniemi** raportin luovutustilaisuudessa.

Jokelassa 7.11.2007 lukiolainen ampui koulukeskuksessa kahdeksan henkilöä ja itsensä. Hän yritti myös sytyttää tulipalon, mutta ei siinä onnistunut. Tutkintalautakunta on onnettomuustutkinnan menetelmiä noudattaen käynyt systemaattisesti läpi Jokelan tragedian tapahtumat ja niiden taustat sekä viranomaisten toiminnan ennen tapahtumaa, sen kuluessa ja sen jälkeen.

Tutkintalautakunnan keskeisiä havain-toja Jokelan tapauksesta oli, että tekijä ei saanut mielenterveyden häiriöönsä kaikilta osin riittävää hoitoa ja seurantaa. Hänelle määrättyjä lääkkeitä ei yleensä suositella nuorille, koska ne voivat ilmeisesti yksittäistapauksissa lisätä aggressiivisen käyttäytymisen riskiä. Tekijälle olisi tullut tehdä kokonaisvaltainen hoitosuunnitelma. Lisäksi tekijä oli kärsinyt kiusaamisesta ala-asteelta lähtien ja vielä lukiossakin. Kiusaamiseen oli koulussa jossain määrin puututtu. Hän sai ampuma-aseluvan suhteellisen helposti, mutta luvan myöntäminen tapahtui lakia ja sen aikaista käytäntöä noudattaen. Tekijä löysi internetistä mallit koulusurmien toteuttamiseksi ja keskusteluseuraa ajatustensa kehittämi-

seksi. Hän oli antanut suunnittelemistaan koulusurmista ympärilleen viitteitä, joita ei sen hetkiselällä kokemuksella osattu tulkita rikosta ennakoiviksi. Vastaavanlaisia merkkejä on ulkomailla havaittu ennen koulusurmia. Näiden merkkien ajoissa havaitseminen ja niihin puuttuminen voivat estää teon.

LAUTAKUNNAN 13 SUOSITUSTA

Jokelan koulusurmien tutkintalautakunta esittää 13 suositusta koulusurmien todennäköisyyden vähentämiseksi ja niiden aiheuttamien vahinkojen pienentämiseksi:

1. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä tulisi kehittää niin, että se johtaisi nykyistä paremmin oppilaan ongelmien tunnistamiseen ja tuen saamiseen. Oppilas- ja opiskelijahuollossa tulisi olla resursseja suositusten mukaisesti ja työn tulisi olla suunnitelmallista. (Vastuussa sosiaali- ja terveysministeriö ja opetusministeriö)

2. Oppilas- ja opiskelijahuollon tiedonkuluun ja salassapitoon vaikuttavat säännökset tulisi selkeyttää. (STM ja OPM)

3. Nuorten ahdistusta ja mielialahäiriöitä koskevia hoitosuosituksia tulisi täsmentää siten, että perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen yhteistyö olisi sujuvaa ja nuori saisi mahdollisimman hyvän hoitokokonaisuuden. Lisäksi nuorten masennuslääkehoitoon tulisi laatia nykyistä yksityiskohtaisemmat ohjeet. (STM)

4. Kouluissa tulisi olla aktiivisessa käytössä järjestelmälliset ja toimivat käytännöt sekä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, puuttumiseen jo varhaisessa vaiheessa että seurantaan. (OPM ja koulutuksen järjestäjät)

5. Lain muutoksella tulisi huolehtia ampuma-aseiden luvansaannin oleellisesta tiukentamisesta erityisesti käsiaseiden osalta ja toimista ampuma-aseiden määrän vähentämiseksi. (Sisäasiainministeriö)

6. Koulujen kokonaisturvallisuuden suunnittelu pitäisi ohjeistaa. Suunnitteluun tulisi kuulua erilaisten riskien tunnistaminen ja niiden toteutumisen ennaltaehkäisy. (SM ja OPM)

7. Keskeisimpien suomalaisten internet-palvelujen tarjoajien tulisi luoda ja ottaa käyttöön yhteiset säännöt, joiden avulla palveluiden ylläpitäjät voivat puuttua epäasialliseen viestintään. Lisäksi tulisi kehittää järjestelmä, jolla moderaattorit voisivat ilmoittaa vakavaan rikolliseen toimintaan viittaavista havainnoistaan viranomaisille. (Liikenne- ja viestintäministeriö ja muut keskeiset toimijat)

8. Poliisin nettivihjetoimintaa tulisi kehittää. Suomalaisilla palveluntuottajilla tulisi olla käytössä järjestelmä, jolla käyttäjät voisivat helposti vihjata poliisille epäilyttävästä aineistosta. (LVM ja SM)

9. Henkikirikoksen valmistelun säätämisen rikoslainsäädännössä teoksi tulisi selvittää. (Oikeusministeriö)

10. Lainsäädäntöä tulisi tarvittaessa kehittää niin, että poliisi voi hankkia suunniteltuun rikolliseen toimintaan liittyviä tietoja internetiympäristössä. (SM)

11. Moniviranomaisyhteistyötä tulisi edelleen kehittää siten, että se on suunnitelmallista ja säännöllistä. (SM ja STM)

12. Viranomaisten tiedottamista tulisi parantaa. Käytännön viestintää suurissa operaatioissa ohjaavia toimintatapoja tulisi edelleen kehittää. (SM)

13. Tiedotusvälineiden itsesääntelyjärjestelmää tulisi vahvistaa. Median tulisi keskustella toimintatavoista kriisipaikalla ja tavasta uutisoida koulusurmien kaltaisia rikoksia. Journalistin ohjeisiin tulisi tehdä tarvittavat muutokset.

Monia tutkintalautakunnan suosittamia toimia on jo käynnistetty, korosti raportin vastaanottanut oikeusministeri **Tuija Brax**. Suositusten toteutumista seurataan oikeusministeriössä.

Kidutuksen vastaisen komitean raportti valmistunut

Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (CPT) on antanut selontekonsa neljänestä määräaikaisesta tarkastuskäynnistään Suomessa huhtikuussa 2008.

Komitea on toiminut vuodesta 1989 lähtien ja tehnyt 260 tarkastuskäyntiä. CPT:ta koskevan yleissopimuksen on ratifioinut 47 Euroopan valtiota. Komitea antaa suosituksia ja huomautuksia vapautensa menettäneiden olosuhteiden parantamiseksi. Suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta komitean suuren asiantuntemuksen ja vahvan aseman vuoksi suosituksia pyritään yleensä käytännössä noudattamaan hyvinkin tarkasti. Suositusten painoarvoa lisää se, että ihmisoikeustuomioistuin viittaa niihin omissa ratkaisuisaan.

CPT:n selonteot julkaistaan asianomaisen valtion suostumuksella. Tähän mennessä 214 raporttia on julkaistu. Suomi on julkaissut kaikki selonteot ja vastauksensa niihin; myös komitean alustavat havainnot on julkaistu, mikä on Euroopassa harvinaista.

Huhtikuussa 2008 komitea vieraili seitsemällä poliisilaitoksella, päihtyneiden selviämisasemalla ja ulkomaalaisten säilöönottokyksikössä, kolmessa vankilassa sekä kahdessa psykiatrisessa sairaalassa.

CPT:n selonteossa todetaan, ettei sen tietoon tullut väitteitä vapautensa menettäneiden huonosta kohtelusta suomalaisissa laitoksissa. Komitea kiinnitti alustavissa havainnoissaan huomiota kolmeen epäkohtaan: tutkintavankien säilyttämiseen poliisin tiloissa, Helsingin vankilan ns. paljuselleihin sekä eristämiskäytäntöihin Vanhan Vaasan psykiatrisessa sairaalassa. Näiden kolmen asian osalta Suomi antoi lisäselvitystä jo elokuussa 2008.

CPT:LTÄ MOITTEITA SUOMELLE

Lopullinen selonteko sisältää lukuisia suosituksia, huomautuksia ja lisäselvityspyyntöjä. CPT kiinnittää huomiota myös mm. poliisin pidättämien henkilöiden oikeussuojakeinoihin sekä heidän oikeutensa käyttöä ja valita vapaasti avustajansa. Viranomaisten on huolehdittava siitä, että vapautensa menettäneet saavat tiedon oikeuksistaan heti, kun heidät on tuotu poliisilaitokselle. Lisäksi on huolehdittava siitä, että kiinni otetut todella ymmärtävät oikeutensa. Erityistä huomiota CPT kiinnitti toiminta- ja ulkoilumahdollisuuksien puutteisiin poliisilaitoksilla.

CPT piti ulkomaalaisten säilöönottokeskuksen aineellisia oloja tasokkaina. Se kuitenkin suositteli terveydenhuoltohenkilökunnan määrän sekä lapsille ja nuorille tarkoitettujen koulutusmahdollisuuksien lisäämistä. Komitea pyysi lisäselvitystä säilöönottokeskuksessa työskentelevien yksityisten turvallisuusvartijoiden voimankäyttökoulutuksesta. Sen välttämiseksi, että ulkomaalaisia säilytetään poliisin tiloissa, CPT esitti, että harkittaisiin mahdollisuutta avata toinen ulkomaalaisten säilöönottokyksikkö.

CPT moitti jo neljännen kerran paljusellien käyttöä. Komitea toivoo Suomen aikaistavan vankiloiden peruskorjausta siten, että sellit varustettaisiin WC-tiloilta huomattavasti aikaisemmin kuin on suunniteltu (2015). Tätä ennen kaikissa vankiloissa tulisi ryhtyä toimiin sen varmistamiseksi, että kaikilla vangeilla on mahdollisuus käyttää vessaa kaikkina aikoina. Henkilökunnan riittävydestä myös öisin olisi huolehdittava joko uusia virkoja perustamalla tai henkilökuntaa uudelleen sijoittamalla.

Komitea puuttui myös vankien välisen väkivallan määrään. Sen torjumiseen tulee panostaa nykyistä enemmän. Omasta pyynnöstään erillään asuville tulee tarjota

mahdollisuus toimintaan, koulutukseen, urheiluun ja päivittäiseen ulkoiluun. Vankien yksilölliset tarpeet pitäisi arvioida säännöllisin väliajoin ja tarvittaessa harkita myös vangin siirtämistä toiseen laitokseen. CPT suositteli myös vankien terveydenhuoltopalveluiden parantamista ja kehittämistä. Lisäksi se toivoi toimia uuden vankeuslainsäädännön toteuttamiseksi erityisesti toiminta- ja kuntoutusohjelmia lisäämällä.

Komitean mielestä tahdonvastaisen hoidon jatkumisesta psykiatrisessa sairaalassa tehtyyn päätökseen tulisi liittyä lausunto potilasta hoitavasta sairaalasta riippumattomalta psykiatrialta. Potilaalla tulisi olla oikeus tulla henkilökohtaisesti kuulluksi tuomioistuimessa, kun kyseessä on tahdosta riippumaton sairaalaan määräämismenettely. Komitea suositteli kuntouttavaan toimintaan osallistumisen sekä terapian tarjonnan lisäämistä Vanhan Vaasan sairaalassa. Lisäksi se kiinnitti huomiota psykiatristen sairaaloiden nuorisopotilaiden ulkoilumahdollisuuksien parantamiseen.

Komitean neljännen määräaikaisraportin suositusten sävy oli aikaisempaa tiukempi, sillä CPT on esittänyt suosituksia useista selonteossa mainituista asioista jo aikaisemmin. Komitea myös nimenomaisesti huomautti, että yleissopimuksen 3 artiklan yhteistyön periaate edellyttää päättäväisiä toimenpiteitä aikaisempien ja tärkeimpien suositusten toimeenpanemiseksi. Suomi antaa vastauksensa selontekoon puolen vuoden kuluessa.

Lisätietoja CPT:sta löytyy komitean verkkosivuilta www.cpt.coe.int/.

Komitean selonteon epävirallinen suomennos löytyy www.om.fi/uutiset/ 20.1.2009 päivätyn tiedotteen liitteenä.

Kirjoittaja on lainsäädäntöneuvos oikeusministeriössä ja toimii CPT-yhteyshenkilönä.

Portti vapauteen avasi tietopankin

Portti vapauteen -verkkosivustolla (www.porttivapauteen.fi) on avattu rikosseuraamusalan tietopankki. Tietopankissa on asiantuntijoiden kirjoittamia lyhyitä artikkeleita. Artikkelit jakautuvat neljään kokonaisuuteen: Yleistä tietoa rikollisuudesta ja rikosseuraamuksista, Tietoa vankiloista, Tietoa vapaudessa suoritettavista rangaistuksista ja Rikostaustainen yhteiskunnassa. Tietopankista löytää vastauksen esimerkiksi kysymyksiin, mitä tarkoittaa sähköinen valvonta, mikä on koevapaus tai mistä vankien läheiset saavat apua.

Samalla Portti vapauteen -palvelu laajeni niin, että vankien omaiset ja läheiset alkavat saada apua netin kautta.

Palveluun on koottu vankiloiden antamia ohjeita koskien mm. tapaamisia.

Kriminaaliasiamestominnan lakimieheltä ja sosiaalityöntekijältä voi kysyä, kun tarvitsee tietoa, ohjausta tai oikeudellista apua esimerkiksi velka- ja ulosottoasioista, toimeentuloon liittyvistä asioista tai oikeudesta saada kunnan sosiaalipalveluita, sekä valitus- ja kantelumahdollisuuksista. Ehjä perhe -hankkeen perhetyöntekijöiltä voi kysyä parisuhteeseen ja lapsen kasvatukseen liittyvistä asioista. Vastauksen saa halutessaan sähköpostiin.

Lisäksi sivuilla on uutisia ja ajankohdasta tietoa eri puolella Suomea järjestetyistä vertaistukiryhmistä. Uusilla ver-

taistukipalstoilla keskustellaan toisten samassa asemassa olevien kanssa.

Uudet palvelut aukesivat helmikuun alussa. Palvelusta tiedotetaan mm. tapaajien odotustiloissa ja yhdistysten kautta.

Portti vapauteen on avattu tammi-kuussa 2007. Palvelun tuottaa Kriminaalihuollon tukisäätiö (KRITS) yhteistyössä Rehellistä elämää -verkoston kanssa. Päämääränä on vähentää uusintarikollisuutta parantamalla rikostaustaisten ja heidän läheistensä suoriutumismahdollisuuksia yhteiskunnassa. Raha-automaattiyhdistys tulee toimintaa.

Kirjoittaja on viestintäkoordinaattori KRITSissä.

Nuoret vangit kuntoutuneet hyvin WOPissa

Vankilakuntoutuksen ja vapautumisen jälkeisen tuen yhdistelmä valmentavat vangin tuloksekkaasti vapauteen. Work out (WOP) -kuntoutukseen osallistuneista nuorista vangeista yli puolet välitti **Riitta Granfeltin** tutkimuksen mukaan paluun vankilaan viiden vuoden tarkastelujaksolla.

WOP -projekti on Keravan vankilassa 2001 aloitettu kokonaisvaltainen kuntoutusohjelma nuorille miesvangeille. Intensiivisessä kokonaisuudessa kehitetään elämäntaitoja, pyritään vaikuttamaan ongelmallisen päihteidenkäytön syihin sekä tuetaan nuoren kiinnittymistä yhteiskuntaan. Kuntoutus tapahtuu vankilan WOP-osastolla yhteistyössä vankilan erityisohjaajien, osaston valvontahenkilökunnan sekä sidosryhmien, erityisesti Kriminaalihuollon tukisäätiön palveluohjaajien kanssa. Vapautumisen jälkeen palveluohjaaja jatkaa nuoren kanssa työskentelyä.

Vaikuttava vapauteen valmennus edellyttää Granfeltin mukaan WOPin kaltaisten tukikokonaisuuksien kehittämistä. Ohjelman tärkein voimavara ovat työhönsä sitoutuneet ja ammattitaitoiset työntekijät, jotka luovat osastolle kuntoutusmyönteisen ilmapiirin sekä mahdollistavat pitkäjänteisen sidosryhmäyhteistyön. Vankilakuntoutuksen tulokset turvataan ohjaamalla vanki heti vapautumisen jälkeen ammatillisen tuen ja keskeisten tukipalvelujen piiriin.

Ohjelmaa voidaan soveltaa myös muihin vankiryhmiin, kuten naisvankien kuntoutustoiminnan kehittämiseen tai pitkäaikaisvankien vapauteen valmentavaan toimintaan. Tällä hetkellä suljetussa laitoksessa toteutettava ohjelma on lisäksi siirrettävissä avolaitosympäristöön.

Riitta Granfelt: Osalliseksi omaan elämään – Work out -ohjelma nuoren vangin tukena. Rikosseuraamusviraston julkaisu 4/2008.

Rattijuopumusten ehkäisyyn ohjelma

Myllyhoito-yhdistys ry. aloittaa yhdessä Naarajärven vankilan kanssa kehittämisohjelman, jolla pyritään vaikuttamaan toistuvasti rattijuopumuksesta tuomittujen uusimisriskiin. Vangeista yli 10 prosentilla on päärikoksenaan liikennejuopumus. Päivittäin noin 400 vankia suorittaa tuomiota törkeästä rattijuopumuksesta. Moni heistä tuomitaan rattijuopumuksesta useammin kuin kerran.

Selvä kaista -projektissa rattijuopumusta käsitellään päihderiippuvuuden seurauksena. Tuomituille vangeille järjestetään kurssimuotoinen havahdutusjakso, jolla käsitellään päihderiippuvuuteen sekä yleiseen elämäntaitojen kehittämiseen liittyviä asioita. Noin kahdeksan viikon ohjelma pyrkii tarjoamaan vangille välineitä kokonaisvaltaiseen toipumiseen ja elämänmuutokseen. Projekti toteutetaan vuosina 2009–2011. Sitä rahoittaa suurelta osin Raha-automaattiyhdistys.

Uusi teos esittelee kriminaalipsykologiaa

Jaana Haapasalo: Kriminaalipsykologia. PS-kustannus 2008.

Psykologian tohtori **Jaana Haapasalo** on kirjoittanut ensimmäisen suomenkielisen teoksen rikospsykologiasta. Kriminaalipsykologia on psykologian sovellusala, joka tähtää rikollisen käyttäytymisen tieteelliseen ymmärtämiseen. Kriminaalipsykologiassa rikollisuutta lähestytään psykologisena ilmiönä, kun taas kriminologia viittaa tieteidenväliseen tutkimukseen rikoksista yhteiskunnallisena ilmiönä.

Kirja jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäinen osa esittelee lyhyesti yleisimmät rikollisuuden sosiologiset ja psykologiset selitysmallit. Toisessa osassa käsitellään rikollisuuden eri lajeja ja psykologisia taustatekijöitä niissä. Väkivallalle on omistettu eniten tilaa. Perheväkivallan

esittely suomalaisin esimerkein on kuvaava ja kattava kokonaisuus, sen sijaan esimerkiksi sarjamurhien saama tila ihmetyttää. Seksuaalirikoksia, raiskauksia ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä, sekä niiden hoitoa käsitellään myös laajasti. Oman pienen lukunsa ovat ansainneet tuhopoltot, petokset, varkaudet, päihderikokset ja se mitä psykologiassa niistä tiedetään. Kolmas osa paneutuu rikoksenteekijöiden hoitoon Suomessa ja rikollisuuden ehkäisyyn.

Punainen lanka kirjassa on ns. traumamalli, jonka mukaan lapsuuden traumakokemukset ovat usein yhteydessä myöhempään krooniseen rikolliseen käyttäytymiseen. Traumakokemukset voivat olla lapsen kohdistuvaa fyysistä, psykologista ja seksuaalista väkivaltaa tai laiminlyöntiä. Jos lapsi ei saa ajoissa terapeutista apua, trauma voi aiheut-

taa psyykkisiä häiriöitä ja väkivaltaista käyttäytymistä.

Julkistamistilaisuudessa joulukuussa Haapasalo halusi seuraamukseksi enemmän hoitoa, myös perinteisiä omaisuus-, päihde- ja väkivaltarikoksia tehneille. Kriminaalipolitiikassa – ehkä sovittelua lukuun ottamatta – on edelleen taustalla ajatus rikoksen ja rangaistuksen kiinteästä liitosta. Hän kuitenkin kiitti kriminaalipoliittista linjausta siirtyä enemmän avoseuraamuksiin.

– Vankiloiden hoitojärjestelmä vaatisi uudistamista. Ohjelmat ovat liikaa kognitiivisesti painottuneita eikä niissä päästä traumakokemuksiin käsiksi. Ohjelmia ja avoseuraamuksia pitäisi muuttaa vangeille sopiviksi eikä toisinpäin. Lisäksi vanginvartijoita pitäisi kouluttaa vanginvalmentajiksi, Haapasalo ehdottaa.

Kriminologian palkinnot 2009

Tukholman kriminologian palkinnon myöntävä raati arvosti tänä vuonna kansanmurhien syiden ja ehkäisyn tutkimusta. Palkinnon saavat **Raul Eugenio Zaffaroni** Argentiinan korkeimmasta oikeudesta ja **John Hagan** Illinoisin yliopistosta Yhdysvalloista.

Zaffaroni on pioneeri kansanmurhien selittämisessä kriminologian teorian pohjalta. Hän on analysoinut mm. Argentiinan hallituksen joukkomurhia, Euroopan juutalaisvainoja ja orjuutta. Työssään hän on osoittanut, kuinka kriminologisen teorian "neutralisointitekniikat", joita on havaittu nuorisorikollisilla, sopivat myös hallitusten "vihollisten" joukkomurhien oikeuttamiseen. Zaffaroni on nostanut esiin kansainvälisen yhteisön riittämättömät keinot estää tällai-

sia valtiovallan tekoja ja kansainvälisen oikeuden retributiivisen roolin.

Hagan puolestaan on soveltanut kehittyneitä rikosten mittaamismenetelmiä Darfurin ja Balkanin väkivallan empiirisessä tutkimuksessa. Uhritutkimukseen perustuvien menetelmien ansiosta hänen tutkijaryhmänsä on saanut selville kuolleiden määrän olleen Darfurissa moninkertainen verrattuna aikaisempiin arvioihin.

Voittajat saavat palkintonsa Tukholman kriminologisen symposiumin yhteydessä 23. kesäkuuta. Symposiumin teemoina ovat "Kun ihmiskunta on uhri", järjestäytyneen rikollisuuden ehkäisy ja ajankohtainen kriminologia.

Lisätietoa www.criminologyprize.com.

HAASTE loppuvuonna

Haasteen seuraavat numerot ilmestyvät seuraavasti:

- 1. kesäkuuta (aineisto 27.4.)
- 28. syyskuuta (aineisto 24.8.)
- 14. joulukuuta (aineisto 9.11.).

Toimitukselle voi lähettää artikkeliehdotuksia, keskustelupuheen- vuoroja ja juttuideoita. Yhteystiedot löytyvät sivulta 3.

Kirjoittaja on oikeushistorian dosentti.

Koulukiusaamista 1950-luvun alussa

Koulukiusaamista lienee ollut yhtä kauan kuin kouluja. Tutustuin koulukiusaamiseen jo Vanajassa Kankaantaan kansakoulun ensimmäisellä luokalla. Jo koulunkäynnin alkupäivinä joku tokaluokkalainen piti minua liian isona ja kävi vähän väliä tönimässä minua. Kun töniminen ei lakannut, mottasin kiusaajaani. Nyt vasta ensimmäisen luokan opettaja **Hilja** puuttui tilanteeseen ja otti minua niskasta kiinni ja ravisteli. Ylemmän luokan opettaja **Kirsti** ihmetteli, ettei opettaja Hilja reagoinut minun kiusaamiseeni. Toisaalta opettaja Kirsti jätti tavanmukaisesti puuttumasta toisen opettajan käyttäytymiseen.

Kankaantaan kansakoulu oli aivan tien vieressä. Se oli Kansakouluntieltä tultaessa oikealla puolella Kankaantaantietä. Kotini oli vähän ennen vasemmalla puolella Kankaantaantietä kääntyvän Karhunlukontien päässä Hattelmalan harjun alapuolelle. Alakoulun alkaessa tulivat samalle ekaluokalle **Pekka, Hannu** ja minä, joiden kanssa muodostimme mukavan kaverikolmikön. Minä asuin Kankaantakana sekä Pekka ja Hannu naapurikylässä Hattelmalan harjun alkupäässä. Pekka oli pienehkö mutta vikkela, Hannu taas pulleaahko ja kömpelö sekä minä iso ikäiseksi. Syksyllä oltiin usein yhdessä. Muun muassa perehdyttiin pihoihin ja ympäristöihin, kuljettiin metsäpolkuja ja käytiin toistemme luona kylässä. Talven

myötä Pekan, Hannun ja minun yhteydenpito harveni, niin että koko kolmikön jäsenet erkanivat toisistaan. Alun jälkeen oli otettu käyttöön vuoroluku, jolloin eka- ja tokaluokkalaiset kävivät koulua aamu- ja iltapäivällä. Koulu oli lähellä kotiani, ja kun talvella hiihtelin koulun aidanviertä, tokaluokkalaiset olivat usein välitunnilla kimpussani.

Keväällä kiusasin turhaan Pekkaa, joka käveli pitkin Karhunlukon alapuolella olevan hiekkakaupan reunaa. Paikalle sattui myös Kankaantaan nuorison vakio- porukka, jonka paikallaolo provosoi minua näyttämään, että Pekka ei kuulunut vakio- porukkaan. Tyhmyyksissäni tönin Pekkaa alas hiekkakuopan reunalta, mutta kuopan rinne oli onneksi hyvin loiva.

Pekka lieneekin ollut osallinen laajaan kiusaamisoperaatioon, jossa alaluokkien pojat välitunneilla heittelivät kivillä uhriksi valittua koulukaveria. Minä olin uhri. Juoksin kivisateessa karkuun kotiini johtavaa Karhunlukontietä pitkin. En kuitenkaan juossut äidin turviin, vaan kätkeydyin tien alkupäässä vasemmanpuoleisella tiellä olleen navetan suojiin. Kivittäjät kyllä juoksisivat pitkälle, mutta väitteet äidin helmasta olivat juoruja. Myös yksikään selkääni kohti heitetty kivi ei osunut. Hannu joutui jostakin syystä lopulta ainoan kerran kivittämisen kohteeksi, ja toisin kuin muut minä satuin osumaan. Kiveni oli osunut toisella puolella tietä

asuvan **Salmisen tädin** yhteen lasilavan pikkuruutuun. Muut oppilaat olivat jo ennen kellonsoittoa ehtineet kielimään opettaja Hiljalle, joka vasta nyt puuttui kivittämiseen ja käski minua kääntymään Salmisen tädin puoleen. Anteeksipyyntö riitti, eikä korvauksia vaadittu. Äiti ei onneksi joutunut sekaantumaan asiaan.

Perheeni muutti kesällä Helsingin maalaiskuntaan ja minä jatkoin opintojani Vaaralan kansakoulussa. Koulu oli uusi, mutta se täyttyi heti oppilaista, niin että ruokalakin jouduttiin ottamaan opetuskäyttöön. Minulle muutto merkitsi vapautta koulukiusaamisesta. Jo Vaaralan koulutyön alussa sain kaverikseni **Tapparin**, joka oli yhtä kookas kuin minä mutta lisäksi myös karhumaisempi. Tuohon aikaan kuunneltiin radiossa innokkaasti **Kalle Kustaa Korkin** ja **Pekka Lipposen** seikkailuja. Tappari ja minä perustimme kumpikin oman joukkueen, joista jompikumpi oli vaihtelevasti poliisijoukko tai rosvojoukko. Muutto Vaaralan kouluun merkitsi muutoinkin suurta helpotusta. Kaikki oppilaat olivat mukavia. Oppilasruuhkan takia kaksi toisen luokan oppilasta, **Toinen Tapio** ja minut siirrettiin istumaan seitsemännän luokan kanssa. Ongelmia syntyi ja opettaja nuhteli minua jakolaskun puutteista. Pian kuitenkin kävi ilmi, ettei jakolaskua ollut edes opetettu. Luonto ei antanut minulle periksi pyytää isoveljiltä apua. ■

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankoh-
taisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö
ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä jul-
kaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä
kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työ-
kenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on
hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu-
ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-
alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa
25 euroa. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, faksilla (09) 1606 7518 tai sähköpos-
titse haaste@om.fi.

HAASTE

- Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa/4 numeroa/12 kk
- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen
päättymisestä (laskutusväli 12 kk)
 - määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki